

RADNI DOKUMENT KOMISIJE

Izveštaj o Crnoj Gori za 2024. godinu

uz

SAOPŠTENJE KOMISIJE UPUĆENO EVROPSKOM PARLAMENTU, SAVJETU, EVROPSKOM EKONOMSKO-SOCIJALNOM KOMITETU I KOMITETU REGIONA

Saopštenje o politici proširenja Evropske unije za 2024. godinu

{COM(2024) 690 final} - {SWD(2024) 690 final} - {SWD(2024) 691 final} -
{SWD(2024) 692 final} - {SWD(2024) 693 final} - {SWD(2024) 695 final} -
{SWD(2024) 696 final} - {SWD(2024) 697 final} - {SWD(2024) 698 final} -
{SWD(2024) 699 final}

1. UVOD¹

1.1. KONTEKST

Pristupni pregovori sa Crnom Gorom otvoreni su u junu 2012. godine. Do danas su otvorena 33 pregovaračka poglavlja, od kojih su tri privremeno zatvorena. Crna Gora je nastavila široku primjenu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), a sastanci zajedničkih tijela u okviru ovog sporazuma održavani su u redovnim intervalima.

U cjelini posmatrano, Vlada je ubrzala pripreme za pristupanje Evropskoj uniji i efikasno radila, naročito na ispunjavanju uslova koji proizilaze iz privremenih mjerila u okviru poglavlja 23 i 24. Dana 26. juna 2024. godine, na XVI konferenciji o pristupanju sa Crnom Gorom potvrđeno je da je Crna Gora uglavnom ispunila privremena mjerila za poglavlja 23 i 24 i usvojila završna mjerila za ova poglavlja. Time je otvorena nova faza u pristupnim pregovorima, uz mogućnost nastavka privremenog zatvaranja ostalih poglavlja. Da bi to učinila, za Crnu Goru biće od suštinskog značaja da uspostavi evidenciju o implementaciji i ostvari rezultate na terenu.

Politička posvećenost crnogorskih vlasti strateškom cilju evropskih integracija dosljedno je isticana kao ključni prioritet za državu, a od suštinskog značaja je ostanak na tom putu. Od formiranja u oktobru 2023. godine, Vlada je djelovala u generalno stabilnom političkom okruženju, s manje izraženom polarizacijom u odnosu na prethodne godine.

Međutim, zemlja i njene institucije su ranjive i osjetljive na političku krizu i potencijalne institucionalne blokade. Nijesu održavani izbori na državnom nivou; održani su lokalni izbori u pet opština. U cjelini posmatrano, izborni okvir zahtijeva sveobuhvatnu reviziju. Skupština izabrana u junu 2023. godine održala je prvu sjednicu krajem oktobra 2023. godine i radila je uglavnom redovno, u velikoj mjeri uz konsenzus o ključnim reformama vezanim za evropske integracije.

Crna Gora aktivno učestvuje u implementaciji novog Plana rasta za Zapadni Balkan u okviru četiri stuba: (i) postepena integracija sa jedinstvenim tržištem EU, (ii) regionalna ekonomska integracija, (iii) fundamentalne reforme i (iv) povećana finansijska podrška.

Uloženi su značajni napor u cilju postepene integracije. Crna Gora je 26. septembra 2024. godine usvojila Reformsku agendu, kako je predviđeno Instrumentom za reformu i rast². Reformska agenda uključuje reformske ciljeve u oblastima: (1) poslovno okruženje i razvoj privatnog sektora; (2) digitalna i zelena tranzicija; (3) razvoj ljudskog kapitala i (4) osnovna prava i vladavina prava.

Izvještajem Komisije o vladavini prava za 2024. godinu je po prvi put obuhvaćena i Crna Gora.

¹ Izvještaj za 2024. godinu predstavljen je u revidiranom formatu i strukturi. Glavni nalazi izvještaja, zajedno s preporukama (ranije siva tekstualna polja sa ocjenama) objedinjeni su na početku ovog izvještaja. Nadalje, u okviru klastera o osnovama, radi bolje čitljivosti i uporedivosti u svim izvještajima, određeni podaci su dati (takođe) u formi grafikona.

² SL L, 2024/1449, 24.5.2024

1.2. GLAVNI NALAZI IZVJEŠTAJA³

KLASTER 1: OSNOVE PROCESA PRISTUPANJA

Demokratija

Dok je sprovođenje **izbornog procesa** uglavnom zadovoljavajuće, pravni okvir zahtijeva sveobuhvatnu reformu i usklađivanje izbornog zakonodavstva s pravom EU, ograničenje aktivnog i pasivnog biračkog prava, transparentnost, mehanizam za rješavanje sporova i nadzor finansiranja kampanja i medija. Većina preporuka OEBS-a/ODIHR-a nije sprovedena. Crna Gora treba da nastoji da svoje izborne procese uskladi s najvišim demokratskim standardima.

Skupština može da vrši svoja ovlašćenja na uglavnom zadovoljavajući način. Uprkos upornoj fragmentaciji parlamentarne scene, parlamentarna većina stvorena je u oktobru 2023. godine, čime je okončan duži period političke nestabilnosti. Konsenzus o ključnim reformama vezanim za pridruživanje EU obuhvatio je oba kraja političkog spektra i zakonodavstvo iz evropske agende usvojeno je jednoglasno u Skupštini. Međutim, ponovo su se pojavile tenzije i međuetnička polarizacija, što je negativno uticalo na političku stabilnost. Tokom ljeta 2024. godine, Skupština je preduzela neke ishitrene zakonodavne inicijative ne primjenjujući neophodnu transparentnost.

Crna Gora je uspostavila revidirani sastav institucionalnih struktura koje su dale adekvatne rezultate u procesu **integracija**. Nova pregovaračka struktura zadužena za pregovore o pristupanju EU, na čelu s glavnim pregovaračem, na adekvatan način ispunjava svoju ulogu koordinacije pregovora o pristupanju Evropskoj uniji. Koordinativnu ulogu Ministarstva evropskih poslova treba ojačati dodatnim resursima i ekspertizom.

Vlada održava redovne sjednice. Međutim, periodični unutrašnji razdori između pojedinih ministara i premijera narušili su koheziju Vlade i ukupnu efikasnost.

Organizacije civilnog društva u Crnoj Gori djeluju u povoljnom okruženju. Glavni pravni i institucionalni okvir za slobodno djelovanje civilnog društva je uspostavljen. Uloga civilnog društva u kreiranju politika je formalizovana, ali je ponekad sasvim simbolična. Savjet za saradnju organa državne uprave i nevladinih organizacija (NVO) nije nastavio s radom. Potrebni su dodatni napor kako bi se osigurala istinska i smislena saradnja između Vlade i organizacija civilnog društva.

Reforma javne uprave

Crna Gora je **umjereno spremna** u ovoj oblasti. U cjelini gledano, ostvaren je **ograničen napredak**. Preduzete su određene mjere za unapređenje planiranja i upravljanja kapitalnim investicijama, kao što je uspostavljanje Savjeta za javne investicije, ali je potrebno više napora da se poboljša okvir upravljanja

³ Ovaj izvještaj obuhvata period od 15. juna 2023. do 1. septembra 2024. godine. Zasnovan je na podacima iz različitih izvora, uključujući priloge Vlade Crne Gore, država članica EU, izvještaje Evropskog parlamenta i informacije različitih međunarodnih i nevladinih organizacija. Takođe uključuje rezultate uporednih procjena i indeksa koje su izradili drugi učesnici, naročito u oblasti vladavine prava.

U izvještaju koristi se sljedeća skala procjene za opis stanja: rana faza, određeni nivo pripreme, umjereno spreman, dobar nivo spremnosti i veoma napredan. Za opis napretka ostvarenog tokom izvještajnog perioda, koristi se sljedeća skala: nazadovanje, bez napretka, ograničen napredak, određeni napredak, dobar napredak i veoma dobar napredak. Po potrebi, korišćeni su i prelazni koraci.

javnim ulaganjima. Dodatno se povećao broj zahtjeva za slobodan pristup javnim informacijama i povezanih žalbi.

Preporuke Komisije iz prošle godine djelimično su implementirane i ostaju na snazi. Crna Gora u narednoj godini treba da:

- donese i implementira izmjene i dopune Zakona o slobodnom pristupu informacijama, u skladu s principima kvalitetne javne uprave, i uvede mjere za smanjenje velikog broja zahtjeva za pristup informacijama i povezanih žalbi;
- izmijeni i implementira Zakon o državnim službenicima i namještenicima i Zakon o lokalnoj samoupravi, kako bi se osiguralo zapošljavanje zasnovano na principima zasluga, kompetentnosti i transparentnosti;
- uspostavi jedinstven, sveobuhvatan i transparentan sistem za planiranje i upravljanje kapitalnim investicijama.

Poglavlje 23: Pravosuđe i temeljna prava

Crna Gora ostaje **umjereno spremna** za primjenu pravne tekovine EU i evropskih standarda u ovoj oblasti i generalno je postigla **dobar napredak**. Dobar napredak je postignut u pogledu reforme pravosuđa, borbe protiv korupcije, slobode izražavanja i slobode medija, uz značajne reforme zakonodavnog i strateškog okvira. U junu 2024. godine, Evropska komisija je u svom Izvještaju o ispunjenosti privremenih mjerila ocijenila da je Crna Gora ispunila privremena mjerila za poglavlje 23, te su shodno tome utvrđena i završna mjerila.

Funkcionisanje pravosuđa

Crnogorski pravosudni sistem je **umjereno spreman** i postignut je **dobar napredak** u ključnim reformama pravosuđa i implementaciji prošlogodišnjih preporuka. Uspostavljen je novi strateški okvir, a usvojene su suštinske izmjene Zakona o Sudskom savjetu i sudijama, Zakona o državnom tužilaštvu i Zakona o Specijalnom državnom tužilaštvu u cilju njihovog usklađivanja s pravnom tekovinom EU i evropskim standardima, na osnovu preporuka Evropske komisije i Venecijanske komisije. Biće potrebno uložiti dodatne napore kako bi se njihovo usklađivanje nastavilo. Ostvaren je napredak u pogledu transparentnih i na zaslugama zasnovanih imenovanja na visokom nivou u sudstvu, nakon dugog perioda zastoja. Skupština je kvalifikovanom većinom imenovala novog vrhovnog državnog tužioca, tri člana Sudskog savjeta i jednog sudiju Ustavnog suda, a ostalo je da se imenuje predsjednik Vrhovnog suda.

Preporuke Komisije iz prošle godine su uglavnom uvažene. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- imenuje predsjednika/cu Vrhovnog suda, kao i druge visoke pravosudne funkcionere, na osnovu zasluga i u transparentnom postupku, kako bi se obezbijedilo pravilno funkcionisanje pravosuđa;
- obezbijedi punu i djelotvornu primjenu unaprijednog strateškog i pravnog okvira za rješavanje postojećih izazova i dalje uskladi pravni okvir, uključujući Ustav, posebno u odnosu na sastav i proces donošenja odluka Sudskog savjeta, s pravnom tekovinom EU i evropskim standardima u dijelu nezavisnosti pravosuđa, odgovornosti, nepristrasnosti, integriteta, efikasnosti i profesionalizma pravosudnog sistema, ispunjavajući pritom preostale preporuke Evropske komisije, Venecijanske komisije i Grupe država za borbu protiv korupcije Savjeta Evrope (GRECO), kako bi se odlučno vratila stabilnost, kredibilitet i povjerenje javnosti u pravosudni sistem;
- u potpunosti sprovede plan racionalizacije sudske mreže i Strategiju digitalizacije pravosuđa, kako bi se poboljšali ljudski i finansijski resursi i infrastruktura u pravosuđu i državnom tužilaštvu.

Borba protiv korupcije

Crna Gora se nalazi **između određenog nivoa i umjerenog nivoa spremnosti** u oblasti borbe protiv korupcije. **Dobar napredak** je postignut u pogledu ključnih reformi i implementacije prošlogodišnjih preporuka. Strateški okvir je unaprijeđen usvajanjem nove Strategije za borbu protiv korupcije za period 2024-2028. godine, s ciljem usklađivanja s evropskim i međunarodnim standardima, aktivnostima u pogledu prevencije i suzbijanja korupcije, kao i međunarodne saradnje. Takođe, zakonski okvir je značajno unaprijeđen usvajanjem novog Zakona o sprečavanju korupcije i izmjenama i dopunama Zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću, s ciljem njihovog usklađivanja sa pravnom tekovinom EU. Pored toga, usvojen je i novi Zakon o lobiranju, u skladu sa pravnom tekovinom EU i evropskim standardima. Usvojene su nove smjernice kako bi se poboljšala upotreba sporazuma o priznanju krivice od strane tužilaca i sudija u slučajevima korupcije, uključujući korupciju na visokom nivou, kako bi se obezbijedio djelotvoran odgovor krivičnog pravosuđa koji ima odvratajuće dejstvo.

Preporuke Komisije iz prošle godine su uglavnom uvažene. Crna Gora u narednoj godini naročito treba da:

- obezbjedi punu i djelotvornu primjenu poboljšanih strateških i pravnih okvira za rješavanje postojećih izazova i nastavi sa usklađivanjem sa pravnom tekovinom EU i evropskim standardima o prevenciji i borbi protiv korupcije sprovodeći preostale preporuke Evropske komisije, Venecijanske komisije, Grupe država za borbu protiv korupcije Savjeta Evrope (GRECO) kao i preporuke s peer-review misija, uključujući i preporuke koje se odnose na njeno institucionalno uređenje i djelotvorno funkcionisanje;
- nastavi s poboljšanjem bilansa rezultata u oblasti korupcije, uključujući korupciju na visokom nivou, hitnim jačanjem djelotvornog sprovođenja postojećeg krivičnog zakonodavstva od strane tužilaštva i sudova, uključujući kroz izricanje djelotvornih i odvratajućih kazni;
- hitno izmijeni Zakon o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja kako bi se otklonili postojeći nedostaci i u potpunosti uskladili s evropskim standardima te suštinski povećala transparentnost i kontrola potrošnje političkih partija i spriječila zloupotreba državnih resursa, uključujući i kroz izricanje odvratajućih sankcija.

Temeljna prava

Zakonodavni i institucionalni okvir o osnovnim pravima je uglavnom uspostavljen i Crna Gora nastavlja da u velikoj mjeri ispunjava svoje međunarodne obaveze u pogledu ljudskih prava. Međutim, potrebno je više napora kako bi se u potpunosti implementirao ovaj okvir i osigurao pristup pravdi i ostvarivanje prava u upravnim i sudskim postupcima, naročito za ugrožene grupe. Najugroženije grupe u društvu (uključujući Rome i Egipćane, osobe s invaliditetom, LGBTIQ osobe) i dalje su izložene diskriminaciji, govoru mržnje i zločinima iz mržnje. Potrebno je više napora da se efektivno obuhvate sve preporuke Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT).

Preporuke Komisije iz prošle godine djelimično su implementirane, uz značajan napredak u izradi novog zakona o zabrani diskriminacije, te reviziji relevantnog krivičnog zakonodavstva, i ostaju u velikoj mjeri na snazi. U narednoj godini Crna Gora naročito treba da:

- ostvari značajan napredak u implementaciji svih neprimijenjenih preporuka Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT);

- ostvari značajan napredak u implementaciji Strategije za poboljšanje položaja Roma⁴ i Egipćana u Crnoj Gori, kao i obaveza u okviru Poznanjske deklaracije;
- usvoji novi zakon o zabrani diskriminacije i novi zakon o zaštiti podataka o ličnosti, u skladu s pravnom tekovinom EU, evropskim i međunarodnim standardima.

Sloboda izražavanja

Crna Gora ima pluralističku medijsku scenu i nalazi se **između određenog i umjerenog nivoa spremnosti** u oblasti slobode izražavanja. U cjelini posmatrano, u izvještajnom periodu ostvaren je dobar napredak, naročito usvajanjem paketa zakona koji se odnose na medije – novog Zakona o medijima, novog Zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama i novog Zakona o Nacionalnom javnom emiteru Radio i televizija Crne Gore (RTCG) – u skladu s pravnom tekovinom EU, evropskim standardima, što je i bila ključna preporuka iz prošlogodišnjeg izvještaja.

Prošlogodišnje preporuke Komisije uvažene su u velikoj mjeri. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- nastavi da obezbjeđuje brzo i učinkovito sprovođenje zakona i institucionalnu zaštitu novinara od svih oblika nasilja, uz davanje prioriteta istragama i daljim sudskim postupcima kada je riječ o zastarjelim slučajevima;
- osigura dosljednu primjenu svih zakona koji se odnose na medije i da podržava politiku nulte tolerancije prema bilo kojem obliku pritiska ili uznemiravanja novinara, uključujući od strane javnih funkcionera;
- zaštititi RTCG od bilo kakvog oblika neprikladnog uticaja na uređivačku, institucionalnu ili finansijsku nezavisnost ovog javnog emitera, koji treba da u potpunosti bude u skladu sa zakonodavstvom i najvišim standardima profesionalnog integriteta i odgovornosti.

Poglavlje 24: Pravda, sloboda i bezbjednost

Crna Gora se nalazi između **umjerenog i dobrog nivoa spremnosti** u oblasti pravde, slobode i bezbjednosti. Crna Gora je ostvarila dobar napredak u borbi protiv organizovanog kriminala i u upravljanju migracijama i azilom. U junu 2024. godine, Evropska komisija je u Izvještaju o ispunjavanju privremenih mjerila ocijenila da je Crna Gora ispunila privremena mjerila za poglavlje 24, te su shodno tome usvojena i završna mjerila za poglavlje 24.

Prošlogodišnje preporuke Komisije djelimično su uvažene. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- poveća učinkovitost krivičnog gonjenja/presuđivanja kada je riječ o teškim krivičnim djelima i slučajevima organizovanog kriminala, naročito kada je riječ o slučajevima pranja novca; riješi pitanje dugotrajnosti suđenja i čestih odgađanja u slučajevima organizovanog kriminala; osigura primjenu ključnih pravnih koncepata kao što je samostalno pranje novca (nezavisno od predikatnog krivičnog djela) i kvalitet dokaza od strane sudova i tužilaštva; i obezbijedi privremeno i trajno oduzimanje imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću – sistematskim praćenjem tokova novca, efikasnom primjenom posebnih istražnih mjera i dosljednom primjenom proširenog oduzimanja;

⁴ U skladu s terminologijom evropskih institucija, krovni izraz 'Romi' koristi se ovdje za označavanje više različitih grupa, ne poričući specifičnosti ovih grupa.

- nastavi da jača kapacitete za upravljanje granicom rješavanjem kritičnih nedostataka u infrastrukturi i opremi za nadzor granice; preduzme neophodne korake u cilju uspostavljanja naprednog sistema za razmjenu informacija o putnicima i biometrijskog sistema za registraciju migranata;
- nastavi da usklađuje svoju viznu politiku s listom zemalja EU za koje je viza potrebna, u skladu s preuzetim obavezama iz Reformske agende, naročito u pogledu zemalja koje predstavljaju rizik od neregularnih migracija ili po bezbjednosti EU.

Borba protiv organizovanog kriminala

Crna Gora je **umjereno spremna** u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala. Dobar napredak ostvaren je usvajanjem zakonodavnih izmjena u oblasti pranja novca i oblasti trgovine ljudima.

Prošlogodišnje preporuke Komisije djelimično su uvažene. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- nastavi da ostvaruje napredak u pogledu popunjavanju upražnjenih radnih mjesta u Specijalnom policijskom odjeljenju (SPO), Specijalnom državnom tužilaštvu (SDT) i Višem sudu u Podgorici; obezbijedi odgovarajuće prostorije za SDT i SPO i reorganizuje Odjeljenje za specijalne istražne metode (SIM);
- dodatno izmijeni zakonodavstvo o oružju radi usklađivanja s pravnom tekovinom EU i međunarodnim standardima;
- riješi pitanje rizika od korupcije i infiltracije organizovanog kriminala u organe za sprovođenje zakona i pravosuđe sprovođenjem snažne preventivne politike u oblasti sprečavanja korupcije i pružanjem strogog odgovora od strane pravosudnih organa na otkrivene slučajeve; hitno sprovede reorganizaciju Ministarstva unutrašnjih poslova/policije u oblasti sprečavanje korupcije i unutrašnje kontrole.

EKONOMSKI KRITERIJUMI

Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Crna Gora je ostvarila **određeni napredak** i **umjereno je spremna** za razvoj funkcionalne tržišne ekonomije. Snažan ekonomski rast i jednokratni prihodi podržali su mali budžetski suficit u 2023. godini, ali fiskalna ranjivost i dalje postoji zbog jakih potreba za javnim finansiranjem, povišenih kamatnih stopa i stalnog pritiska na socijalnu potrošnju. Situacija na tržištu rada se poboljšala, ali strukturalni problemi i dalje postoje. Bankarski sektor i dalje je dobro kapitalizovan i likvidan. Ostvaren je određeni napredak po pitanju poboljšanja poslovnog okruženja i pripreme reforme državnih preduzeća.

Prošlogodišnje preporuke Komisije uvažene su u određenoj mjeri i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, u cilju poboljšanja funkcionisanja tržišne privrede, Crna Gora naročito treba da:

- usvoji i sprovede dodatne fiskalne mjere koje bi pomogle u postizanju budžetskog deficita ispod 3% BDP-a i kretanju učešća javnog duga prema 60% BDP-a do 2026. godine;
- sprovede Zakon o budžetu i fiskalnoj odgovornosti kako bi se uspostavio Fiskalni savjet, uz obezbjeđivanje pune transparentnosti prilikom izbora članova Savjeta; i
- pripremi analizu ekonomskog i fiskalnog uticaja postojećih poreskih izuzeća i procjenu fiskalnog rizika državnih preduzeća.

Kapacitet Crne Gore da se nosi sa pritiskom konkurencije i tržišnim snagama unutar EU

Crna Gora je ostvarila **ograničen napredak** i **umjereno je spremna** da se nosi s pritiskom konkurencije i tržišnim snagama u EU. Obrazovni sistem i dalje se suočava s brojnim izazovima, što pokazuju rezultati međunarodnih istraživanja. Crna Gora je nastavila da ulaže napore u pogledu unapređenja zelene i digitalne tranzicije, ali i dalje postoje veliki nedostaci u infrastrukturi. Potrebno je ulagati dalje napore da se diversifikuje uska proizvodna baza Crne Gore. Prepreke povećanju produktivnosti i konkurentnosti lokalnih firmi uključuju nisku dodatnu vrijednost domaćih proizvoda, malu veličinu lokalnih privrednih društava i nizak nivo njihovog učešća u izvozu.

Prošlogodišnje preporuke Komisije uvažene su u ograničenoj mjeri i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- nastavi da sprovodi digitalne servise za mikro, mala i srednja preduzeća i da dâ prioritet razvoju i primjeni interaktivne platforme e-uprave za transakcione elektronske usluge;
- unaprijedi programe za dualno srednje stručno obrazovanje i obuke i tercijarno obrazovanje u bliskoj saradnji s poslovnim udruženjima, omogućavajući učenje kroz rad;
- poboljša institucionalno i regulatorno okruženje za zelenu tranziciju i poveća energetske otpornost usvajanjem nacionalnog energetskog i klimatskog plana, kao i sprovođenjem zakonodavstva u oblasti energetske efikasnosti.

Poglavlje 5 – Javne nabavke

Crna Gora se nalazi između **umjerenog i dobrog nivoa spremnosti** u ovoj oblasti. Tokom 2023. godine, ostvaren je određeni napredak po pitanju daljeg poboljšanja funkcionisanja sistema elektronskih nabavki.

Prošlogodišnje preporuke Komisije djelimično su uvažene i u velikoj mjeri ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- poveća nivo transparentnosti javnih nabavki ugovorenih na osnovu međuvladinih sporazuma i smanji broj postupaka nabavki za koje se ne objavljuje poziv za podnošenje ponuda;
- postigne potpunu usklađenost s pravilima i principima javnih nabavki EU u svim slučajevima.

Poglavlje 18 - Statistika

Crna Gora je **umjereno spremna** u oblasti statistike. U cjelini posmatrano, ostvaren je **određeni napredak**. Završene su faze prebrojavanja i obrade podataka nacionalnog popisa stanovništva, domaćinstava i stanova. Preduzete su mjere u cilju jačanje Uprave za statistiku Crne Gore (MONSTAT), ali i dalje postoje izazovi u pogledu ljudskih resursa i infrastrukture.

Prošlogodišnje preporuke Komisije djelimično su uvažene i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- započne redovnu izradu i slanje Eurostatu: (i) državnih finansijskih statističkih podataka, koji mogu da se objave; i (ii) pravilno popunjene tabele za postupak prekomjernog deficita;
- ojača kadrovske i finansijske resurse MONSTAT-a kako bi u potpunosti ispunio svoje obaveze i zadržao stručni kadar;
- sprovede popis poljoprivrede i objavi rezultate nacionalnog popisa stanovništva, domaćinstava i stanova, u skladu sa zahtjevima i preporukama EU.

Poglavlje 32 – Finansijski nadzor

Crna Gora je **umjereno spremna** u oblasti finansijskog nadzora. U cjelini posmatrano, ostvaren je **ograničen napredak**. Uloženi su određeni naponi kako bi se ojačala centralizovana funkcija budžetske inspekcije Ministarstva finansija. Delegiranje ovlašćenja u oblasti finansijskog upravljanja i unutrašnje kontrole i dalje je ograničeno.

Prošlogodišnje preporuke Komisije djelimično su uvažene i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- nastavi da operacionalizuje centralizovanu funkciju budžetske inspekcije Ministarstva finansija, raspoređivanjem odgovarajućeg kadra;
- proširi primjenu upravljačke odgovornosti u javnoj upravi, uz povećano delegiranje ovlašćenja u oblasti finansijskog upravljanja i unutrašnje kontrole;
- nastavi da usklađuje svoje zakonodavstvo s pravnom tekovinom EU koje se odnosi na borbu protiv prevara počinjenih protiv finansijskih interesa EU: (i) usvajanjem izmjena i dopuna Krivičnog zakonika; (ii) daljim jačanjem kapaciteta za koordinaciju nacionalne službe za koordinaciju borbe protiv prevara; i (iii) usvajanjem nove nacionalne strategije za borbu protiv prevara za period 2024-2027. godine.

KLASTER 2: Unutrašnje tržište

Poglavlje 1 - Sloboda kretanja roba

Crna Gora je **umjereno spremna** u oblasti slobodnog kretanja roba. **Određeni napredak** postignut je u usklađivanju sa pravnom tekovinom EU o hemikalijama, lijekovima za ljudsku i veterinarsku upotrebu, medicinskim sredstvima i građevinskim proizvodima, kao i u poboljšanju kapaciteta tijela koja rade na pravnoj tekovini EU u oblasti hemikalija.

Preporuke Komisije iz prošle godine djelimično su sprovedene i uglavnom su i dalje na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- dovrši usklađivanje svog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU, naročito u oblasti lijekova, motornih vozila i tržišnog nadzora;
- ispuni sve mjere koje su neophodne za osiguranje punopravnog članstva Instituta za standardizaciju Crne Gore u Evropskom komitetu za standardizaciju (CEN) i Evropskom komitetu za standardizaciju u oblasti elektrotehnike (CENELEC);
- nastavi da osnažuje ljudske i finansijske kapacitete svojih tijela za infrastrukturu kvaliteta i tržišni nadzor.

Poglavlje 2 – Sloboda kretanja radnika

Crna Gora je postigla **određeni nivo spremnosti**. **Ograničen napredak** postignut je u pogledu zaključivanja bilateralnih sporazuma o socijalnom osiguranju. Preduzeti su i početni koraci za unapređenje administrativnih i tehničkih kapaciteta Zavoda za zapošljavanje.

Prošlogodišnje preporuke i dalje su u velikoj mjeri na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- preduzme odlučne mjere za unapređenje funkcionisanja Zavoda za zapošljavanje u cilju promovisanja i sprovođenja relevantnih i na dokazima zasnovanih aktivnih politika tržišta rada;
- usvoji akcioni plan za sprovođenje pravne tekovine EU u ovoj oblasti i pojača usklađivanje zakonodavstva kako bi sprovodila pravnu tekovinu EU u oblasti slobodnog kretanja radnika nakon pristupanja;
- pojača napore na zaključivanju bilateralnih sporazuma o socijalnom osiguranju sa svim državama članicama EU, a najmanje sa još pet država članica u narednoj godini.

Poglavlje 3 – Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga

Crna Gora je **umjereno spremna** u ovoj oblasti. **Ograničen napredak** postignut je usvajanjem nove strategije razvoja poštanske djelatnosti za period 2024-2028. godine, a u oblasti usluga uspostavljanjem portala Jedinstvena kontakt tačka.

Preporuke Komisije iz prošle godine djelimično su sprovedene i ostaju djelimično na snazi, naročito potreba za napretkom u oblasti koja se odnosi na stručne kvalifikacije kako bi se napravio napredak u završnim mjerilima u ovom poglavlju. U narednom periodu, Crna Gora naročito treba da:

- usvoji i završi obrazloženje za svaku profesiju koju reguliše;
- izmijeni horizontalno zakonodavstvo o uslugama kako bi se osigurala potpuna usklađenost sa Direktivom EU o uslugama i usvoji zakonodavstvo u cilju usklađivanja najmanje pet prioriternih sektora usluga sa Direktivom EU o uslugama, nakon završetka iscrpnog mapiranja trenutnog stanja u vezi sa usklađivanjem crnogorskog sektorskog zakonodavstva sa Direktivom EU o uslugama;
- ubrza i dovrši usklađivanje studijskih programa za sedam regulisanih profesija (doktori medicine, stomatolozi, arhitekta, medicinske sestre za opštu zdravstvenu njegu, veterinari, farmaceuti i babice) sa Direktivom o priznavanju stručnih kvalifikacija.

Poglavlje 4 – Slobodno kretanje kapitala

Crna Gora je **umjereno spremna** u ovoj oblasti. **Određeni napredak** postignut je uglavnom u pogledu usvajanja novog Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, izmjenama i dopunama Zakona o igrama na sreću i usvajanjem podzakonskih akata o platnim sistemima.

Preporuke Komisije iz prošle godine djelimično su sprovedene i dalje su u velikoj mjeri na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- nastavi usklađivanje sa pravnom tekovinom EU u oblasti kretanja kapitala i plaćanja, uključujući sticanje imovinskih prava od strane državljana EU;
- dodatno pojača nadzor u pogledu sprečavanja pranja novca u nefinansijskom sektoru, naročito u oblastima visokog rizika, kao što su igre na sreću, daljim izmjenama i dopunama Zakona o igrama na sreću i Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.

Poglavlje 6 – Privredno pravo

Crna Gora je postigla **dobar nivo spremnosti** u oblasti privrednog prava. **Nije ostvaren napredak.**

Preporuke Komisije iz prošle godine nijesu sprovedene i ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- dovrši, usvoji i započne sprovođenje (i) nacarta Zakona o privrednim društvima i Zakona o poslovnim organizacijama, kako bi se dalje uskladilo nacionalno zakonodavstvo sa pravnom

tekovinom u oblasti prava privrednih društava, uključujući i određene aspekte prava privrednih društava, što uključuje, između ostalog, konvertovanje dokumenata i informacija evidentiranih u nacionalnom poslovnom registru u mašinski čitljiv i pretraživ format ili strukturirane podatke, povezivanje nacionalnog poslovnog registra sa sistemom povezivanja poslovnih registara EU (BRIS), (ii) upotrebe digitalnih alata i procesa, (iii) prekograničnih spajanja, podjela, transformacija i (iv) podsticanja dugoročnog uključivanja akcionara;

- dovrši usklađivanje sa: (i) Direktivom o transparentnosti, uključujući režim sankcionisanja i Direktivom o usklađivanju zahtjeva za transparentnošću; i (ii) Direktivom o računovodstvu, u pogledu sistema finansijskog izvještavanja za mikro i mala preduzeća i raspodjelu dividendi;
- završi i usvoji reviziju Kodeksa korporativnog upravljanja.

Poglavlje 7 – Pravo intelektualne svojine

Crna Gora se nalazi **između dobrog i veoma naprednog nivoa spremnosti** u oblasti prava intelektualne svojine. U izvještajnom periodu ostvaren je **veoma dobar napredak** u usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom Evropske unije, i to usvajanjem izmjena i dopuna Zakona o autorskom i srodnim pravima i usvajanjem Zakona o potvrđivanju Ženevskog akta Lisabonskog sporazuma o imenima porijekla i oznakama geografskog porijekla.

Preporuke Komisije iz prošle godine su u potpunosti sprovedene. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- nastavi da jača sprovođenje strategije za intelektualnu svojinu za period 2023-2026, naročito rješavanjem problema manjka kadra, obezbjeđivanjem godišnje obuke tržišnim inspektorima o pitanjima prava intelektualne svojine i jačanjem IT kapaciteta;
- unaprijedi krivično gonjenje, između ostalog, usvajanjem zakona i pružanjem obuke nadležnim organima;
- ponovo uspostavi potpuno funkcionalan onlajn registar prava industrijske svojine do kraja 2024. godine koji će biti javno dostupan na internetu;

Poglavlje 8 - Konkurencija

Crna Gora je **umjereno spremna** u ovoj oblasti. **Nije postignut napredak** u odnosu na prošlogodišnje preporuke. Donijeta je odluka o zabrani kartelskih praksi i usvojeni su podzakonski akti o državnoj pomoći.

Preporuke Komisije iz prošle godine nijesu sprovedene i ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- usvoji novi Zakon o zaštiti konkurencije i novi Zakon o kontroli državne pomoći, čime bi se osiguralo dalje usklađivanje sa pravnom tekovinom EU; završi i sprovede plan za obezbjeđivanje finansijske nezavisnosti Agencije za zaštitu konkurencije (AZK) i sudskog nadzora u skladu sa Direktivom kako bi se osnažili organi za zaštitu konkurencije država članica da budu efikasniji sprovodioci i da osiguraju pravilno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta;
- ojača administrativne i pravosudne kapacitete u oblasti antimonopolske politike, spajanja i kontrole državne pomoći, uključujući obezbjeđivanjem dodatnog kadra, kao i konkretnih mjera za rješavanje identifikovanih nedostataka u pravosudnim kapacitetima;
- pojača svoje napore u unapređivanju bilansa ostvarenih rezultata u oblasti antimonopolske politike, spajanja i državne pomoći, kao i da dovrši neriješene velike istrage referentnih slučajeva državne pomoći i, po potrebi, povрати ta sredstva.

Poglavlje 9 – Finansijske usluge

Crna Gora je **umjereno spremna** u oblasti finansijskih usluga. Postignut je **ograničen napredak**, sa nekim podzakonskim aktima koje je donijela centralna banka, dok je nastavljen rad na nekoliko pravnih akata u oblasti bankarstva, osiguranja i tržišta kapitala.

Preporuke Komisije iz prošle godine samo su djelimično sprovedene i ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- usvoji zakonodavstvo usklađeno sa EU o kapitalnim zahtjevima, sanaciji banaka i nadzoru finansijskih konglomerata;
- nastavi rad na usklađivanju sa pravnom tekovinom EU u oblasti osiguranja, uključujući Direktivu Solventnost II;
- dovrši usklađivanje sa zakonima EU o otvorenim investicionim fondovima, alternativnim investicionim fondovima i infrastrukurama finansijskog tržišta.

Poglavlje 28 – Zaštita potrošača i zdravlja

Crna Gora je **umjereno spremna** u oblasti zaštite potrošača i zdravlja. **Određeni napredak** postignut je jačanjem nacionalnog Centra za zaštitu potrošača, daljim usklađivanjem sa pravnom tekovinom EU o zaraznim bolestima i usvajanjem strategije za razvoj zdravstva za period 2023-2027. i akcionog plana za period 2023-2024.

Preporuke Komisije iz prošle godine djelimično su sprovedene i uglavnom su i dalje na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- dovrši usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU o zaštiti potrošača i sa pravnom tekovinom EU o supstancama ljudskog porijekla i pravima pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti;
- dodatno ojača ulogu i efikasnosti Centra za zaštitu potrošača;
- razvije nacionalnu strategiju imunizacije, u skladu sa najboljim međunarodnim praksama i metodologijama.

KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST

Poglavlje 10 – Digitalna transformacija i mediji

Crna Gora ima **dobar nivo spremnosti** u oblasti digitalne transformacije i medija. Postignut je **vrlo dobar napredak** usvajanjem Zakona o audiovizuelnim medijskim uslugama kao dijela paketa sveobuhvatnih reformi medija i usvajanjem Zakona o elektronskim komunikacijama kojim se postiže usklađenost sa Evropskim kodeksom za elektronske komunikacije. Ovim zakonom, Crna Gora je uskladila svoje zakonodavstvo sa pravnom tekovinom EU u pogledu odredbi o nezavisnosti nacionalnog regulatornog tijela za elektronske komunikacije. Osim toga, Agencija za elektronske medije (AEM), sada poznata kao Agencija za audiovizuelne medijske usluge (AMU), dobila je zakonska ovlašćenja da izriče novčane kazne. Crna Gora je raspisala javne pozive u okviru programa Digitalna Evropa.

Sprovedene su preporuke Komisije od prošle godine. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- usvoji i sprovede Zakon o informacionoj bezbjednosti, koji je u potpunosti usklađen sa Direktivom o mrežnoj i informacionoj bezbjednosti (NIS2);

- osigura vođenje dobrog bilansa ostvarenih rezultata u pogledu primjene pravne tekovine EU o elektronskim komunikacijama i audiovizuelnim medijskim uslugama;
- nastavi sa zapošljavanjem službenika kako bi se popunila preostala planirana radna mjesta, čime će se dodatno ojačati administrativni kapaciteti u oblasti elektronskih komunikacija, usluga informacionog društva i audiovizuelnih medijskih usluga.

Poglavlje 16 - Porezi

Crna Gora je **umjereno spremna** u oblastiporeza. U cjelini posmatrano, ostvaren je **ograničen napredak**, uglavnom kada je riječ o dodatnom usklađivanju zakonodavstva o akcizama i PDV-u i porezu na dobit pravnih lica sa pravnom tekovinom. Odvajanje Poreske uprave od nekadašnje Uprave Prihoda i carina dovelo je do organizacionih promjena i usporilo razvoj administrativnih kapaciteta i neophodne infrastrukture, naročito kada je riječ o međupovezanosti sa informacionim sistemima EU u oblasti oporezivanja.

Preporuke Komisije od prošle godine su djelimično sprovedene i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- dalje ukloni izuzeća od indirektnog oporezivanja koja nijesu u skladu sa pravnom tekovinom EU, uključujući izuzeća od oporezivanja goriva koje koriste plovila za razonodu, i uvede markere za gorivo kojima će se izbjeći zloupotreba goriva koje se oporezuje po sniženoj stopi;
- poveća broj službenika u Poreskoj upravi na nivo koji je neophodan za djelotvoran i efikasan rad, uključujući borbu protiv korupcije, i obezbijedi opsežne obuke u oblastima poreske inspekcije i procjene rizika;
- ojača tehničke kapacitete i infrastrukturu koja je neophodna za primjenu informacionih sistema EU, kao što su Sistem kontrole kretanja akciza (EMCS) i Sistem za razmjenu informacija o PDV-u (VIES), kao i informacionih sistema koji su neophodni za saradnju u oblasti oporezivanja i razmjenu informacija u oblasti direktnog oporezivanja.

Poglavlje 17 – Ekonomska i monetarna politika

Crna Gora je **umjereno spremna** i ostvarila je **određeni napredak** u oblasti ekonomske i monetarne politike. Ostvaren je napredak i u sprovođenju akcionog plana za usklađivanje sa pravnom tekovinom EU.

Preporuke Komisije od prošle godine su djelimično sprovedene i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora treba da:

- nastavi sa sprovođenjem revidiranog akcionog plana za usklađivanje sa pravnom tekovinom EU u ovom poglavlju;
- osigura da Ministarstvo finansija, Centralna banka Crne Gore i Uprava za statistiku sarađuju, međusobno koordiniraju i imaju odgovarajuće kapacitete za proizvodnju statistike državnih finansija i fiskalnih notifikacija u skladu sa metodologijom ESA 2010.

Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje

Crna Gora je postigla **određeni nivo spremnosti** u ovoj oblasti. Ostvaren je **određeni napredak**, naročito kada je riječ o zakonodavnom usklađivanju u oblasti radnog prava i zabrane diskriminacije, kao i sprovođenju reforme Zavoda za zapošljavanje.

Preporuke Komisije od prošle godine su djelimično sprovedene i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- nastavi sa jačanjem Zavoda za zapošljavanje kako bi efikasno vršio svoju funkciju kao savremena javna služba za zapošljavanje, i bio spreman za djelotvorno sprovođenje Garancije za mlade i buduću upotrebu Evropskog socijalnog fonda (ESF);
- intenzivira reformske napore u cilju poboljšanja i blagovremenog sprovođenja aktivnih mjera na tržištu rada sa naglaskom na njihovu relevantnost za tržište rada;
- usvoji strategiju i Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti i počne sa sprovođenjem reformi.

Poglavlje 20 – Preduzetništvo i industrijska politika

Crna Gora je postigla **dober nivo spremnosti** u ovoj oblasti. Ostvaren je **dober napredak**, prvenstveno sprovođenjem preduzetničke i industrijske politike i završetkom priprema za usklađivanje sa važećim okvirom politika EU.

Preporuke Komisije od prošle godine su u velikoj mjeri sprovedene. U narednoj godini, Crna Gora treba da:

- sprovede novu industrijsku politiku, u saradnji sa svim relevantnim akterima;
- postigne usklađenost sa Direktivom o suzbijanju kašnjenja u plaćanju;
- nastavi sa prevazilaženjem različitih poslovnih prepreka koje je identifikovao Savjet za konkurentnost.

Poglavlje 25 – Nauka i istraživanje

Crna Gora je postigla **dober nivo spremnosti** u ovom sektoru. Ostvaren je **dober napredak**, prvenstveno kada je riječ o nastavku sprovođenja Strategije pametne specijalizacije i jačanju saradnje između akademske i poslovne zajednice, kao i usvajanju strategije za naučno istraživanje.

Preporuke Komisije od prošle godine su djelimično sprovedene i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora treba da:

- usvoji novu strategiju pametne specijalizacije i nastavi da je sprovodi;
- dodatno ojača nacionalni ekosistem za inovacije;
- usvoji novu strategiju za istraživanje i razvoj, kao i zakon o naučno-istraživačkim djelatnostima.

Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura

Crna Gora je postigla **dober nivo spremnosti** u ovoj oblasti. Ostvaren je **određeni napredak**, prvenstveno kada je riječ o pripremama za strategiju sektorskih reformi i sprovođenju strategije za rano i predškolsko obrazovanje. Ostaje da se radi na preporuci koja se odnosi na mehanizme procjene za praktično učenje.

U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- usvoji kvalitetnu, sveobuhvatnu strategiju za reformu obrazovnog sektora koja sadrži procjenu troškova sa jasnim i realnim ciljevima zasnovanim na dokazima; i pouzdan finansijski okvir za njeno održivo sprovođenje;
- uspostavi mehanizme za procjenu praktičnog učenja na nivou stručnog i visokog obrazovanja i da osigura da se sve više sprovodi učenje kroz rad.
- osigura potpuno sprovođenje, finansiranje i praćenje nove Strategije za mlade za period 2023-2027.

Poglavlje 29 – Carinska unija

Crna Gora je **umjereno spremna** za carinsku uniju. Ostvarila je **određeni napredak**, nastavljajući pripreme za svoje pristupanje Konvenciji o zajedničkom tranzitnom postupku i izmjenu svog zakonodavnog okvira o pravima intelektualne svojine i kulturnim dobrima.

Preporuke Komisije od prošle godine su djelimično sprovedene i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- kompletira pravne i tehničke pripreme za pristupanje Konvenciji o zajedničkom tranzitnom postupku, kao i za uspostavljanje i korišćenje novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema (NKTS - faza 5);
- usvoji i sprovede novu poslovnu strategiju i informacionu strategiju Uprave carina;
- osigura odgovarajuću kadrovsku popunjenost i finansiranje za nadogradnju svojih informacionih sistema, kojima se omogućava povezanost i interoperabilnost sa elektronskim carinskim okruženjem EU.

KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZANOST

Poglavlje 14 – Saobraćajna politika

Crna Gora je između **umjerenog i dobrog nivoa spremnosti** u ovoj oblasti. Ostvaren je **ograničen napredak** u ključnim reformama, usvajanjem nove strategije za bezbjednost u drumskom saobraćaju.

Preporuke Komisije od prošle godine su samo djelimično sprovedene i ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- usvoji novi zakon o željeznici kako bi se osiguralo postojanje potpuno funkcionalnog, operativno nezavisnog i odgovarajuće kadrovski popunjenog željezničkog regulatornog tijela i organa za bezbjednost na željeznici;
- postavi strateški ITS okvir za željezničku i pomorsku mrežu;
- osigura potpuno sprovođenje, finansiranje i praćenje strategije za bezbjednost u drumskom saobraćaju za period 2024-2030.

Poglavlje 15 - Energetika

Crna Gora je postigla **dobar nivo spremnosti** u ovoj oblasti. Ostvaren je **ograničen napredak**, izradom nacрта Nacionalnog energetskeg i klimatskog plana i sprovođenjem projekata u oblasti obnovljive energije. Crna Gora značajno kasni u izradi nacрта i usvajanju Nacionalnog energetskeg i klimatskog plana, usklađivanju sa pravnom tekovinom o obaveznim naftnim rezervama, kao i u usklađivanju sa Paketom za integraciju tržišta električne energije.

Preporuke Komisije of prošle godine su samo djelimično sprovedene i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- kompletira i započne sprovođenje Nacionalnog energetskeg i klimatskog plana, u skladu sa ciljevima Energetske zajednice u oblasti klime i energetike;
- usvoji i sprovede Zakon o energetici, kojim se prenosi Paket za integraciju tržišta električne energije i Zakon o sigurnosti snabdijevanja naftnim derivatima i imenuje tijelo zaduženo za čuvanje naftnih rezervi;

- ubrza usklađivanje sa Direktivom o energetske svojstvima zgrada i uvođenju energetske efikasnosti uz nove ciljeve, kako bi se postigla usklađenost sa politikom EU „talas obnove“.

Poglavlje 21 - Transevropske mreže

Crna Gora je između **umjerenog** i **dobrog nivoa** spremnosti u ovoj oblasti. **Nije bilo napretka** u ključnim reformama.

Preporuke Komisije iz prošle godine nijesu sprovedene i ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- preispita svoju strategiju razvoja saobraćaja i uskladi je sa strategijom za održivu i pametnu mobilnost na Zapadnom Balkanu, potvrđujući promjenu smjera politika ka željeznici, multimodalnosti i smanjenju emisije CO₂ i drugih štetnih uticaja na životnu sredinu;
- ojača administrativne kapacitete i razvije institucionalne politike za zapošljavanje i zadržavanje kvalifikovanog osoblja za upravljanje infrastrukturnim projektima u oblastima saobraćaja, telekomunikacija i energetike;
- revidira institucionalne politike kako bi se poboljšalo donošenje odluka o infrastrukturnim projektima i povećao kapacitet za apsorpciju finansiranja.

Poglavlje 27 - Životna sredina i klimatske promjene

Crna Gora ima **određeni nivo spremnosti** u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak** u daljem usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU, donošenjem Zakona o upravljanju otpadom, Zakona o biocidnim proizvodima, te, u oblasti civilne zaštite, potpunim povezivanjem sa Zajedničkim komunikacionim i informacionim sistemom EU za hitne situacije.

Preporuke Komisije od prošle godine su djelimično sprovedene i ostaju na snazi, naročito kada je riječ o neophodnim prioritetnim reformama. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- značajno intenzivira rad na postizanju završnih mjerila za Poglavlje 27, naročito u pogledu primjene i sprovođenja propisa, uključujući donošenje i sprovođenje sektorskih strategija, naročito u oblastima upravljanja otpadom, kvaliteta vazduha i vode, zaštite prirode i klimatskih promjena, te osigura uspostavljanje institucionalne strukture za pružanje koordinisanog, strateškog planiranja za ulaganja usmjerena na sprečavanje klimatskih promjena i zaštitu životne sredine;
- usvoji sprovedbeno zakonodavstvo neophodno za sprovođenje novog Zakona o upravljanju otpadom i finalizuje i usvoji državni plan upravljanja otpadom za naredni petogodišnji period, uz donošenje planova upravljanja otpadom na lokalnom nivou;
- realizuje obaveze u okviru Mape puta za dekarbonizaciju Energetske zajednice, a naročito da usvoji i sprovede nacionalni energetske i klimatski plan (NECP), i preduzme korake za usklađivanje sa sistemom EU za trgovinu emisijama (ETS).

KLASTER 5: RESURSI, POLJOPRIVREDA I KOHEZIJA

Poglavlje 11 - Poljoprivreda i ruralni razvoj

Crna Gora ostaje **umjereno spremna** u ovoj oblasti. Postignut je **dobar napredak**, uglavnom kroz poboljšano sprovođenje Instrumenta za pretpristupnu podršku u oblasti ruralnog razvoja (IPARD II i III), izradu sprovedbenog plana za uspostavljanje Agencije za plaćanja i integrisanog administrativnog i

kontrolnog sistema (IACS) kojim se proširuje područje uključeno u sistem identifikacije zemljišnih parcela (LPIS). Međutim, nije bilo pomaka u pogledu zakonodavnog usklađivanja osim u sektoru vina.

Preporuke Komisije od prošle godine su u velikoj mjeri sprovedene. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- osigura punu apsorpciju sredstava IPARD II do kraja 2024. godine i intenzivira sprovođenje IPARD III programa;
- dalje sprovede akcioni plan za usklađivanje sa pravnom tekovinom EU u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja, uključujući uspostavljanje agencije za plaćanja i usvajanje povezanog zakonodavstva;
- obezbijedi dalji napredak kroz uvođenje sistema identifikacije zemljišnih parcela (LPIS) na cijeloj teritoriji.

Poglavlje 12 - Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika

Crna Gora ostaje **umjereno pripremljena**. **Određeni napredak** postignut je daljim usklađivanjem sprovedbenog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU, adekvatnim praćenjem zoonoza, uzročnika zoonoza i njihove antimikrobne rezistencije (AMR), brzim suzbijanjem pojave afričke svinjske kuge i povećanjem broja objekata koji ispunjavaju standarde EU.

Preporuke Komisije od prošle godine su djelimično sprovedene i ostaju na snazi. U narednoj godini Crna Gora naročito treba da:

- finalizuje usklađivanje svog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU u pogledu službenih kontrola i ojača svoje administrativne, inspeksijske i infrastrukturne kapacitete kako bi sprovela sistem službenih kontrola;
- uspostavi pouzdan pasivni nadzor bjesnila i, po potrebi, samostalno nastavi sa vakcinacijom protiv bjesnila bacanjem mamaca iz vazduha. Osim toga, treba da ojača program nadzora za bolesti ptica koje treba prijaviti;
- nastavi sa naporima da se nacionalno zakonodavstvo uskladi sa zakonodavstvom EU o dobrobiti životinja do potpunog usklađivanja i ojača administrativne i inspeksijske kapacitete za njegovo sprovođenje angažovanjem dodatnog osoblja za bezbjednost hrane, veterinarstvo i fitosanitarni sektor.

Poglavlje 13 - Ribarstvo i akvakultura

Crna Gora ima **određeni nivo spremnosti** u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak** donošenjem nove strategije za ribarstvo i akvakulturu za period 2024-2029. godine i pratećeg akcionog plana, usvajanje sporazuma o subvencijama i ribarstvu u okviru STO, donošenje Zakona o uređenju tržišta u ribarstvu i akvakulturi i ažuriranje zakonodavstva.

Preporuke Komisije od prošle godine su djelimično sprovedene i djelimično ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- poveća svoje administrativne, kontrolne i inspeksijske kapacitete;
- kompletira i usvoji zakonodavstvo na čekanju o strukturnim mjerama i državnoj pomoći u ribarstvu i akvakulturi, o morskom ribarstvu i marikulturi, te započne rad na sprovedbenom zakonodavstvu.

Poglavlje 22 - Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata

Crna Gora je **umjereno spremna** u ovoj oblasti. Postignut je **određeni napredak** kada je riječ o ažuriranju Akcionog plana za Poglavlje 22 i pripremama za operativne programe u okviru IPA III (Instrument za pretpristupnu podršku) i pratećim povjeravanjima u okviru budžeta.

Preporuke Komisije od prošle godine su djelimično sprovedene i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- unaprijedi sprovođenje ažuriranog akcionog plana za Poglavlje 22.
- ojača svoje administrativne kapacitete u osmišljavanju i sprovođenju politika relevantnih za ekonomsku i socijalnu koheziju zemlje i njenu regionalnu konkurentnost, uključujući ojačanu međuinstitucionalnu koordinaciju i strukturirani dijalog sa socijalnim partnerima (grupama poslodavaca i sindikatima), te civilnim društvom, koje treba da bude uključeno u razvoj, sprovođenje, praćenje i evaluaciju politike.
- radi na pouzdanom planu projekata bez obzira na izvor finansiranja, zajedno sa okvirom za strateške sektorske orijentacije i politike, uz poboljšanje pripreme projekata, nabavke i sprovođenja u skladu sa standardima EU i međunarodnim standardima.

Poglavlje 33 - Finansijske i budžetske odredbe

Crna Gora ima **određeni nivo spremnosti** u ovoj oblasti. U cjelini posmatrano, ostvaren je **ograničen napredak**. Napredak je ostvaren uglavnom u pogledu donošenja sprovedbenog zakonodavstva i smjernica o proceduri planiranja sredstava koja Crna Gora uplaćuje u budžet EU.

Preporuke Komisije od prošle godine su djelimično sprovedene i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- ojača administrativne kapacitete Direkcije za koordinaciju i upravljanje sopstvenim sredstvima EU i u svim ostalim institucijama koje učestvuju u sistemu sopstvenih sredstava, posebno putem razvijanja organizacionih i proceduralnih veza između navedenih institucija;
- u potpunosti implementira poboljšanja IT sistema Uprave prihoda i carina, što će omogućiti postojanje kompletnog revizorskog traga i izvještavanje o carinskim obavezama;
- usvoji podzakonske akte o naplati dugovanja za pokretnu i nepokretnu imovinu, i procedure za otpis nenaplativog carinskog duga i da započne njihovu implementaciju.

KLASTER 6: VANJSKI ODNOSI

Poglavlje 30 - Vanjski odnosi

Crna Gora ima **dobar nivo** spremnosti. **Određeni napredak** postignut je u oblasti regionalne saradnje i razvojne politike i humanitarne pomoći.

Preporuke Komisije od prošle godine su djelimično sprovedene i uglavnom ostaju na snazi. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- nastavi da aktivno učestvuje u sprovođenju mjera iz Akcionog plana za zajedničko regionalno tržište za period 2021-2024. godine, sprovodi aktivnosti u okviru novog akcionog plana za period

2025-2028. godine i preduzme neophodne korake za sprovođenje Dodatnog protokola 7 uz CEFTA o rješavanju sporova;

- obezbijedi odgovarajuću primjenu novog Zakona o međunarodnoj razvojnoj saradnji i međunarodnoj humanitarnoj pomoći i uspostavi bazu podataka o projektima donatorske podrške.

Poglavlje 31 - Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika

Crna Gora ima **dober nivo** spremnosti. Postignut je **dober napredak** jer je zemlja zadržala svoje rezultate u potpunoj usklađenosti sa relevantnim izjavama visokog predstavnika EU i odlukama Savjeta o sankcijama, uključujući restriktivne mjere EU u vezi s invazijom Rusije na Ukrajinu, te pružila pomoć Ukrajini. Crna Gora je nastavila da učestvuje u misijama i operacijama EU za upravljanje krizama u okviru zajedničke bezbjednosne i odbrambene politike.

Preporuke od prošle godine su sprovedene. U narednoj godini, Crna Gora naročito treba da:

- održi potpunu usklađenost sa zajedničkim vanjskim i bezbjednosnim politikama EU i ojača svoje kapacitete za sprovođenje u pogledu restriktivnih mjera.
- uložiti dalje napore da se zatvori prostor za strano uplitanje i manipulaciju informacijama, uključujući dezinformacije, te preduzme mjere ka jačanju otpornosti na sve oblike hibridnih prijetnji donošenjem strategije za suzbijanje hibridnih prijetnji i pratećeg akcionog plana.

1.3. PREGLED STANJA U PREGOVORIMA O PRISTUPANJU

KLASTER	Poglavlja/oblasti	Datum otvaranja/zatvaranja poglavlja s privremenim ili završnim mjerilima
Temeljna poglavlja <i>Otvorena sva poglavlja</i>	23- Pravosuđe i temeljna prava 24- Pravda, sloboda i bezbjednost 5- Javne nabavke 18- Statistika 32- Finansijska kontrola ...Ekonomski kriterijumi ...Funkcionisanje demokratskih institucija ...Reforma javne uprave	decembar 2013. decembar 2013. decembar 2013. decembar 2014. jun 2014. - -
Unutrašnje tržište <i>Otvorena sva poglavlja</i>	1- Sloboda kretanje roba 2- Sloboda kretanja radnika 3- Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga 4- Slobodno kretanje kapitala 6- Privredno pravo 7- Pravo intelektualne svojine 8- Konkurencija 9- Finansijske usluge 28-Zaštita potrošača i zdravlja	jun 2017. decembar 2017. decembar 2017. ... jun 2014. decembar 2013. mart 2014. jun 2020. jun 2015. decembar 2014.
Konkurentnost i inkluzivni rast	10- Informaciono društvo i mediji 16- Porezi	mart 2014. mart 2015.

<i>Otvorena sva poglavlja, poglavlja 25 i 26 privremeno zatvorena</i>	17- Ekonomska i monetarna politika 19- Socijalna politika i zapošljavanje 20- Preduzetništvo i industrijska politika 25- Nauka i istraživanje 26- Obrazovanje i kultura 29- Carinska unija	jun 2018. decembar 2016. decembar 2013. decembar 2012. (otvoreno i zatvoreno – nema završnih mjerila); april 2013. (otvoreno i zatvoreno – nema završnih mjerila) decembar 2014.
Zelena agenda i održiva povezanost <i>Otvorena sva poglavlja</i>	14- Saobraćajna politika 15- Energetika 21- Transevropske mreže 27- Životna sredina i klimatske promjene	decembar 2015. decembar 2015. jun 2015. decembar 2018.
Resursi, poljoprivreda i kohezija <i>Otvorena sva poglavlja</i>	11- Poljoprivreda i ruralni razvoj 12- Bezbjednost hrane, veterinarstvo i fitosanitarni nadzor 13- Ribarstvo 22- Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata 33- Finansijske i budžetske odredbe	decembar 2016. jun 2016. jun 2016. jun 2017. decembar 2014.
Vanjski odnosi <i>Oba poglavlja otvorena, poglavlje 30 privremeno zatvoreno</i>	30- Vanjski odnosi 31- Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika	mart 2015 - jun 2017. privremeno zatvoreno jun 2014. godine

* * *

2. KLASTER 1: OSNOVE PROCESA PRISTUPANJA

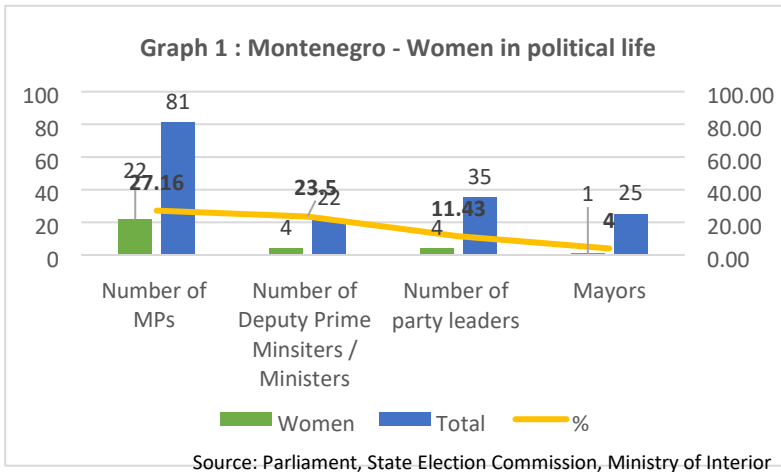
2.1. FUNKCIONISANJE DEMOKRATSKIH INSTITUCIJA I REFORMA JAVNE UPRAVE

2.1.1 Demokratija

Funkcionisanje demokratskih institucija je zadovoljavajuće. Od svog formiranja krajem oktobra 2023. godine, Vlada radi u generalno stabilnom političkom okruženju, sa manjim stepenom polarizacije u odnosu na prethodne godine. Međutim, država i njene institucije su ranjive i osjetljive na političku krizu i moguće institucionalne blokade.

Izbori

Nije bilo izbora na državnom nivou. Prijevremeni izbori održani su u opštinama Budva i Andrijevića 26. maja i 2. juna 2024. godine, zbog ozbiljnih nefunkcionalnosti u njihovom upravljanju. Dodatni prijevremeni izbori održani su u Gusinju 15. septembra, a u Podgorici i Kotoru 29. septembra 2024. godine. Izborni proces u opštini Šavnik, koji je započeo u oktobru i obustavljen u decembru 2022. godine zbog nepravilnosti, do danas nije završen.

Iako je pravnim okvirom obezbijeđen temelj za demokratsko sprovođenje izbora, neophodna je sveobuhvatna revizija kako bi se riješili brojni nedostaci i nedosljednosti. Skupština je formirala Odbor za sveobuhvatnu izbornu reformu, čiji mandat traje do 31. decembra 2024. godine, ali nije bilo napretka u realizaciji pratećih aktivnosti za rješavanje neispunjenih preporuka

OEBS/ODIHR i ključnih pitanja vezanih za reformu izbornog zakonodavstva. Crna Gora treba i dalje da teži usklađivanju svojih izbornih procesa sa najvišim demokratskim standardima, kao što su standardi koji su istaknuti u Preporuci Komisije (EU) 2023/2829 od 12. decembra 2023. godine.

Uključenost žena u politički život i dalje je mala i narušena je nedovoljnim državnim i javnim naporima da se prevaziđu rodni stereotipi, kao i činjenicom da većina političkih partija nije promovisala učešće žena.

Skupština

Skupština, koja je izabrana u junu 2023. godine, imala je prvo zasijedanje krajem oktobra 2023. godine i njen rad je, u cjelini posmatrano, redovan. Prikupila je jasnu većinu kako bi odobrila nekoliko ključnih imenovanja u pravosuđu. U junu 2024. godine, Skupština je jednoglasno usvojila dvanaest zakona vezanih za proces evropskih integracija u oblastima pravosuđa, sprečavanja korupcije i medija. Međutim, tokom ljeta 2024. godine, Skupština je preduzela niz brzopletih zakonodavnih inicijativa bez primjene neophodne transparentnosti. Premijerski sat je neredovno održavan, a u nekim prilikama je njegovo održavanje onemogućavala opozicija.

Nakon što je u maju 2024. godine usvojila Rezoluciju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o genocidu u Srebrenici, Vlada se suočila sa kritikama partija koje čine skupštinsku većinu, od kojih je jedna privremeno povukla svoju podršku. Dana 28. juna, dio vladajuće većine podržao je „rezoluciju o genocidu u sistemu koncentracionih logora Jasenovac, Dahau i Mauthausen“, koju je opozicija smatrala politički instrumentalizovanom, a Hrvatska antagonističkom.

Kao dio svojih nadzornih aktivnosti, skupštinski odbori su razmatrali brojne izvještaje koje su nezavisna tijela dostavila Skupštini u skladu sa zakonom. Međutim, ne postoji jedinstvena praksa ili pristup vođenju parlamentarnih saslušanja. Tokom 2024. godine, vladajuća većina je više puta glasala protiv kontrolnih saslušanja koja je tražila opozicija.

U 2023. godini, javnost je podnijela 52 zahtjeva za slobodan pristup informacijama i Skupština je dala odgovor na sve. Od 80 podnesaka građana koje je Skupština primila do 31. decembra 2023. godine, 58 je bilo prihvatljivo i svi su obrađeni. Od 40 elektronskih peticija, 22 nijesu dobile neophodan broj potpisa, 14 nije bilo u nadležnosti Skupštine, jedna je rezultirala konsultativnim saslušanjem pred relevantnim odborom, dok o dvije peticije tek treba da se raspravlja pred relevantnim odborom. Jedna elektronska peticija rezultirala je Nacrtom rezolucije koji je dostavljen Skupštini Crne Gore. Odboru za ljudska prava i slobode nije dostavljen nijedan izvještaj o kršenju Etičkog kodeksa.

U decembru 2023. godine, Skupština je osnovala međupartijski Ženski klub.

Evropske integracije

U decembru 2023. godine, Crna Gora je uspostavila novu pregovaračku strukturu i imenovala glavnog pregovarača za generalnog direktora u Ministarstvu evropskih poslova koji odgovara ministru. Kao dio strukture, imenovani su glavni pregovarači za klastere, a radne grupe zadužene za svako pregovaračko poglavlje formirane su u februaru 2024. godine. Međutim, one se ne sastaju redovno. Cjelokupna koordinaciona uloga Ministarstva evropskih poslova donekle je oslabljena nedostatkom resursa i ograničenim uticajem na druga ministarstva i strukture.

U cjelini posmatrano, Vlada je u velikoj mjeri ubrzala pripreme za pristupanje Evropskoj uniji i efikasno je radila, naročito na ispunjavanju zahtjeva iz privremenih mjerila za poglavlja 23 i 24. Ovo je kulminiralo usvajanjem zakonodavnog paketa od 12 zakona, kao i paketa koji sadrži tri strategije, za koje je konsultovana Evropska komisija i, gdje je to bilo relevantno, Savjet Evrope ili Venecijanska komisija.

Vlada je 11. aprila 2024. godine usvojila Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji za period 2024-2027. godine. Crna Gora je 7. marta i 2. avgusta 2024. godine usvojila kvartalne izvještaje o svojim aktivnostima u procesu pristupanja EU. Dana 26. juna 2024. godine, na šesnaestom sastanku pristupne konferencije sa Crnom Gorom na ministarskom nivou, potvrđeno je da je, u cjelini posmatrano, Crna Gora ispunila privremena mjerila za poglavlja 23 i 24 i usvojena su završna mjerila za ova poglavlja.

Upravljanje

Nakon prijevremenih parlamentarnih izbora u junu 2023. godine, nova Vlada formirana je 30. oktobra 2023. U martu 2024. godine, premijer i ministar unutrašnjih poslova nijesu postigli dogovor oko kandidata za vršioca dužnosti direktora Uprave policije, što je dovelo do političkih tenzija. U junu je premijer pokrenuo postupak za razrješenje ministra pravde, zbog političkih neslaganja unutar partije. Koalicionim sporazumom od oktobra 2023. godine predviđena je rekonstrukcija Vlade u roku od godinu dana, i do nje je došlo 23. jula 2024. godine. Nova Vlada ima 7 potpredsjednika i 24 ministra.

Što se tiče lokalne uprave, decentralizacija u Crnoj Gori je ograničena i prvenstveno svedena na komunalne usluge, vodosnabdijevanje i održavanje javnih prostora. Iako lokalne uprave imaju svoje nadležnosti na papiru, u praksi često moraju dobiti odobrenje od centralnih vlasti. Lokalne uprave imaju ograničenu finansijsku autonomiju i često nijesu konsultovane u vezi nacрта zakona koji direktno utiču na njih. U decembru 2023. godine izmijenjen je Zakon o finansiranju lokalne samouprave, koji podrazumijeva preraspodjelu sredstava među opštinama i ima za cilj povećanje prihoda opština na sjeveru.

Civilno društvo

Cjelokupni pravni i institucionalni okvir za slobodu izražavanja, udruživanja i okupljanja je uspostavljen, ali treba ojačati neke važne podzakonske akte. Godinama se čeka usvajanje izmjena Zakona o slobodnom pristupu informacijama. Zakonom o porezima su predviđeni neki podsticaji za filantropiju, ali njegov pojam 'javnog interesa' je ograničen, i stoga su poreski podsticaji za podršku organizacijama civilnog društva ograničeni. Crna Gora ima Zakon o volonterskom radu, kojim su propisana prava i obaveze volontera. Međutim, neophodan je širi pravni okvir.

Uloga civilnog društva u kreiranju politika je formalizovana, ali ponekad i čisto simbolična, tako da je neophodno dodatno jačanje praktične primjene ovog načela od strane Vlade. Strategija za saradnju organa državne uprave i nevladinih organizacija za period 2022-2026. godine se sprovodi, ali njena praktična primjena je i dalje neadekvatna kako u pogledu javnog finansiranja, tako i u pogledu uključenosti u javne konsultacije. Rad Savjeta za saradnju između organa državne uprave i NVO nije nastavljen od oktobra 2021. godine.

Prioritet treba da bude ponovno pokretanje dijaloga između Vlade i civilnog društva. Struktura za praćenje strategije i raspravu o budućem zakonu o NVO još nije uspostavljena. Pojedina ministarstva su 2023. godine imenovala predstavnike organizacija civilnog društva u radnim grupama za izradu nacrtu zakona i nacionalnih strategija, u skladu sa Zakonom o državnoj upravi. Međutim, nijesu sva ministarstva sprovela javne konsultacije o nacrtima zakona.

Javno finansiranje NVO regulisano je setom pravila kako bi se osigurala transparentnost, uključujući obavezu ministarstava da obavljaju konsultacije sa NVO o godišnjim prioritetima za finansiranje, da raspisuju javne pozive i dodjeljuju grantove kroz proces selekcije koji uključuje eksterne evaluatore.

I pored obaveze propisane Zakonom o NVO, sva ministarstva nijesu raspisala pozive za podnošenje prijedloga za finansiranje projekata NVO. Crna Gora treba da ojača kapacitete ministarstava za strateško planiranje, praćenje i evaluaciju podrške koja se pruža organizacijama civilnog društva kako bi se obezbijedilo da se javna sredstva dodjeljuju na transparentan i objektivan način.

2.1.2. Reforma javne uprave

Strateški okvir za reformu javne uprave

Strateški okvir za javnu upravu je uspostavljen. Kvalitet i djelotvornost strategije reforme javne uprave (RJU) još uvijek treba da se poboljša. Stopa implementacije **Strategije za reformu javne uprave za period 2022-2026. godine** bila je mala. Kao glavni razlozi navedeni su politička nestabilnost i sajber napadi. Politička podrška za RJU obezbijeđena je kroz Savjet za reformu javne uprave, kojim predsjedava premijer, iako nedostaje koordinacija na administrativnom nivou. Dijalog sa nevladinim akterima o programu RJU je nedovoljno razvijen, a Crna Gora nema centralnu elektronsku platformu koja bi omogućila javnim i nevladinim akterima da redovno prate postignuti napredak.

Razvoj i koordinacija politika

Aspekti razvoja i koordinacije politika tek treba da se razviju. **Pravni okvir** je uspostavljen. U aprilu 2024. godine, Vlada je usvojila svoj godišnji program rada za 2024. godinu i srednjoročni program rada (2024-2027). Koordinacija između Vladinih tijela mogla bi da se poboljša. Program pristupanja Crne Gore ne obuhvata informacije o obračunu troškova. Ne postoji centralni, javno dostupan repozitorij Vladinih planskih dokumenata ili izvještaja.

Kreiranje politika zasnovano na dokazima se samo djelimično sprovodi. U izvještaju Vlade od avgusta 2023. godine ukazuje se na to da ministarstva ne sprovedu redovno javne konsultacije i da se u velikoj mjeri koriste izuzeci. Osim toga, državna uprava ne ispunjava svoju obavezu objavljivanja godišnjeg spiska zakona i strategija predviđenih za javnu raspravu, a građani i zainteresovane strane ne koriste portal eParticipacije. Ministarstvo finansija je imalo aktivnu ulogu u promovisanju procjena uticaja propisa (RIA) i objavilo je izvještaje na svojoj internetskoj stranici. Međutim, kvalitet nacrtu zakona koje predlažu poslanici je nizak, bez sprovedene procjene uticaja propisa ili javnih konsultacija i gotovo nepostojeće kontrole kvaliteta. Kapacitet resornih ministarstava da integrišu evaluacije u ciklus kreiranja politika je nedovoljno razvijen.

Upravljanje javnim finansijama

Upravljanje javnim finansijama je uglavnom uspostavljeno, ali ga treba poboljšati. **Fiskalni savjet**, ustanovljen zakonom, još nije funkcionalan, jer Skupština tek treba da imenuje njegove članove. Fiskalni ciljevi (javni dug) nijesu u skladu sa fiskalnim pravilima. Vlada je u februaru 2024. godine objavila zvanični

spisak od 50 državnih preduzeća (DP) na centralnom nivou, sa osnovnim podacima o njihovom finansijskom učinku. Nije bilo strategije upravljanja dugom od 2020. godine.

Vlada je uložila napore da poboljša upravljanje **kapitalnim budžetom**. U januaru 2024. godine formirala je svoj prvi Savjet za javne investicije kako bi poboljšala planiranje i sprovođenje javnih infrastrukturnih projekata. U martu 2024. godine donijela je odluku o poboljšanju procedura i definisanju uslova za pripremu projekata iz kapitalnog budžeta. Međutim, ne postoji nezavisno ocjenjivanje velikih kapitalnih investicionih projekata.

Zbog kasnog formiranja nakon izbora, Vlada je prekršila zakonski rok za dostavljanje prijedloga **budžeta** Skupštini za 2024. godinu. Nacrt srednjoročnog programa Vlade koji je objavljen u februaru 2024. godine nema jasne veze sa okvirom godišnjeg programskog budžeta. Izvještavanje o ostvarenju nefinansijskih ciljeva iz okvira programskog budžeta tek treba da se uspostavi. Kredibilitet srednjoročnih projekcija prihoda i rashoda i dalje je mali. Crna Gora je nastavila sa napretkom kada je riječ o uvođenju rodno odgovornog budžetiranja, ali ono nije ugrađeno u pravni okvir i napori tek treba da daju opipljive rezultate. Reforme računovodstva su odgođene. Kontrola obaveza nije u potpunosti operativna zbog ograničenja u računovodstvenom sistemu i nema utvrđenih računovodstvenih standarda.

Anketa o otvorenom budžetu objavljena u maju 2024. daje Crnoj Gori ocjenu transparentnosti 48 (od 100), što ukazuje na nedovoljnu **budžetsku transparentnost**. I dalje postoje značajni izazovi kada je riječ o dostupnosti i sadržaju ključnih budžetskih dokumenata. Količina informacija u godišnjem budžetu djeluje obimna i predstavlja poteškoće za efikasan nadzor u Skupštini.

Državna služba i upravljanje ljudskim resursima

Upravljanje državnom službom i ljudskim resursima i dalje treba da se poboljša. **Pravni okvir** samo djelimično osigurava da je državna služba profesionalna, depolitizovana i zasnovana na zaslugama. Uprava nema potpuni pregled svih državnih službenika po različitim vrstama ugovora o radu u državnoj službi, a sistemu zarada i dalje nedostaje jasnoća i transparentnost. Što se tiče rodnoeg pariteta u državnoj upravi, 2023. godine zaposleno je 315 žena što je 19,8% manje nego 2022. godine, dok su u istoj godini bila zaposlena 424 muškarca, što je povećanje od 73% u odnosu na 2022. godinu.

Moderni kapaciteti za **upravljanje ljudskim resursima** u Upravi za ljudske resurse (UZK) i organima državne uprave i dalje su ograničeni, bez značajnog napretka u informacionom sistemu za upravljanje ljudskim resursima. Što se tiče zapošljavanja, testiranje je nedovoljno standardizovano i okvir vještina postoji samo za visoki rukovodni kadar. Postupci selekcije za rukovodeće pozicije podložni su političkom uticaju, a kada je riječ o zapošljavanju na pozicijama koje nijesu rukovodeće, starješine organa imaju diskreciono pravo da imenuju kandidate koji nijesu najbolje rangirani. Pravni okvir takođe ostavlja široku diskrecionu slobodu za lako pokretanje postupaka razrješenja bez objektivnih razloga.

Kadrovski planovi nijesu usklađeni sa budžetskim postupkom, a Vlada je usvojila samo djelimičan kadrovski plan za 2024. godinu. Uprava za ljudske resurse i dalje dobro radi kao centralno koordinaciono tijelo za obuku državnih službenika. Nije došlo do poboljšanja u definisanju opisa poslova i zahtjeva, dok visoka koncentracija ocjenjivanja rada najvišim ocjenama podriva korisnost sistema za nagrađivanje dobrog rada.

Iako je **određivanje veličine (optimizacija) javne uprave** jedan od glavnih ciljeva strategije RJU, u novembru 2023. godine došlo je do ukupnog povećanja broja službenika od 3,9% na centralnom nivou i 7% na lokalnom nivou u poređenju sa prethodne dvije godine.

Odgovornost uprave

Odgovornost uprave još uvijek treba poboljšati. **Zakonodavni okvir** je uspostavljen, ali Zakon o državnoj upravi ne obuhvata sve organe uprave. Unutrašnje upravljanje ministarstvima ostaje centralizovano u rukama ministra. Od formiranja nove Vlade u oktobru 2023. godine, izvršena je velika reorganizacija pojedinih organa državne uprave bez prethodne analize, što je dovelo do značajne fluktuacije kadrova.

Godinama se čeka na usvajanje izmjena **Zakona o slobodnom pristupu informacijama**.

Postoji zakonski osnov da se građanima obezbijedi **pravo na dobru upravu** u upravnim postupcima, ali se slučajevi upravnih sporova ne rješavaju u razumnom roku. Upravni sud ima veoma veliki broj upravnih sporova iz oblasti pristupa informacijama, što rezultira značajnim brojem neriješenih predmeta.

Što se tiče strateškog okvira za **sprečavanje korupcije i integritet**, postojeće zakonodavstvo o prijavljivanju imovine, zviždačima i lobiranju ne obezbjeđuje djelotvorne mjere za otklanjanje nepravilnosti u državnoj upravi.

Pružanje usluga građanima i poslovnim subjektima

Ovo još uvijek treba da se poboljša. Proces modernizacije **pružanja javnih usluga** je spor. Zakon o upravnom postupku nije dosljedno primijenjen, naročito u pogledu načela „samo jednom” i elektronske komunikacije. Usluge generalno ostaju birokratske i nijesu prilagođene korisnicima. Trenutno ne postoji centralni katalog javnih usluga koji je prilagođen korisnicima ili standardi za javne usluge. Osim toga, ne postoji adekvatna institucionalna struktura ili kapacitet za upravljanje administrativnim pojednostavljenjem u državnoj upravi.

Postignut je određeni napredak u **digitalnom upravljanju**, naročito u pogledu okvira interoperabilnosti i elektronske razmjene podataka između različitih Vladinih tijela. Osim toga, portal ePlaćanje postao je u potpunosti operativan 2023. godine, omogućavajući građanima da plaćaju administrativne takse elektronskim putem. Što se tiče prekogranične interoperabilnosti, Crna Gora se usklađuje sa Evropskim okvirom interoperabilnosti (EIF), ali u praksi interoperabilnost za prekogranične usluge treba značajno da se poveća.

Vlada treba da radi na potpunom uvođenju **transakcionih javnih elektronskih usluga** u okviru platforme eUprave i interoperabilnosti registara kroz Reformsku agendu. Na kraju 2023. godine, broj usluga eUprave bio je 389, što je smanjenje sa 403, zbog unutrašnje reorganizacije i rada na pokretanju novog Portala eUprave, koji se očekuje do kraja 2024. godine. Mali broj novih usluga postao je operativan, uključujući podnošenje zahtjeva za studentske kredite i stipendije. Od sajber napada 2022. godine, Portal otvorenih podataka radi s ograničenom funkcionalnošću, a Vlada radi na novom rješenju, uz pomoć EU.

2.2.1 Poglavlje 23: Pravosuđe i temeljna prava

Osnovne vrijednosti EU uključuju vladavinu prava i poštovanje ljudskih prava. Djelotvoran (nezavisan, kvalitetan i efikasan) pravosudni sistem i djelotvorna borba protiv korupcije od najvećeg su značaja, kao i poštovanje temeljnih prava u pravu i praksi.

Funkcionisanje pravosuđa

Strategijski okvir

Novi strateški okvir za reformu pravosudnog sistema je sada uspostavljen.

Nova Strategija reforme pravosuđa za period 2024-2027. godine i prateći akcioni plan usvojeni su u maju 2024. godine u skladu sa evropskim standardima, a Vlada je osnovala novi savjet za praćenje njenog sprovođenja, uključujući predstavnike glavnih aktera u izvršnoj vlasti, pravosuđu i državnom tužilaštvu.

U cjelini posmatrano, planiranje, praćenje i pravovremeno sprovođenje strateškog okvira i dalje treba da se poboljša, a treba slijediti holistički pristup, koji uključuje sve zainteresovane strane.

Organi upravljanja

Organi upravljanja postoje, ali su neophodni dodatni naponi da se poboljša njihov rad i vrati povjerenje javnosti u pravosudni sistem.

U junu 2024. godine, Crna Gora je usvojila izmjene Zakona o Sudskom savjetu i sudijama i Zakona o državnom tužilaštvu, čime ih je dodatno uskladila sa pravnom tekovinom i standardima EU.

Glavni organi za upravljanje pravosudnim sistemom i karijerama nosilaca pravosudne funkcije su Sudski i Tužilački savjet. Njihov sastav i postupci imenovanja su u velikoj mjeri u skladu sa evropskim standardima. Uloga ministra pravde kao člana Sudskog savjeta po službenoj dužnosti i dalje treba da se dodatno ograniči, i treba da se nađe dugoročno zakonsko rješenje kako bi se postigla usklađenost sa evropskim standardima po ovom pitanju, kojima se nalaže da ministar u tim slučajevima ne glasa o odlukama o premještaju i disciplinskim postupcima protiv sudija, što predstavlja minimalnu mjeru zaštite. Grupa zemalja Savjeta Evrope za borbu protiv korupcije (GRECO) preporučuje ukidanje članstva po službenoj dužnosti u cjelini.

Do zakonodavnih i ustavnih izmjena potrebnih za usklađivanje ustava sa ovim preporukama, ministar pravde je u maju 2024. godine donio odluku da neće učestvovati u radu Sudskog savjeta, što je Vlada podržala, a premijer obavijestio Komisiju. Ministar pravde nije učestvovao u radu Sudskog savjeta od februara 2024. godine. U avgustu je imenovan novi ministar pravde.

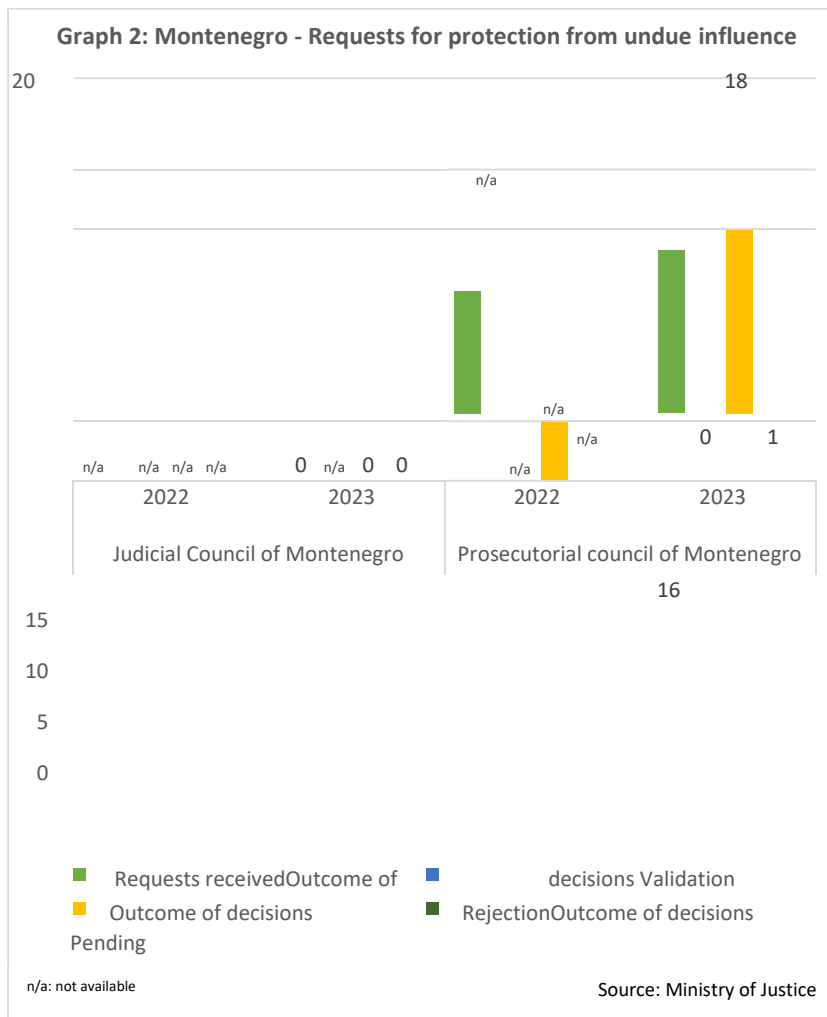
Još jedan relevantan standard za sastav Sudskog savjeta je da sudije koje biraju njihove kolege moraju činiti barem polovinu njegovih članova, a sudije koje su članovi po službenoj dužnosti se ne računaju u tom smislu. U sadašnjem sastavu Savjeta u Crnoj Gori, čini se da su sudije koje biraju njihove kolege u manjini. Ovu situaciju isto treba riješiti kroz zakonske izmjene.

Osim toga, Venecijanska komisija je konstatovala da postoji potreba za nalaženjem prikladnijeg rješenja za regulisanje sastava Tužilačkog savjeta i načina na koji se biraju njegovi članovi, što bi moglo da iziskuje dodavanje ustavne odredbe.

Oba savjeta tek treba da konsoliduju svoj redovan rad i prakse, kao i da poboljšaju svoj strateški pristup prevazilaženju poteškoća u radu sudova i tužilaštava. Radne prostorije i uslovi rada za oba savjeta su neadekvatni. Administrativni kapaciteti sekretarijata oba savjeta treba dodatno da se ojačaju. U cjelini posmatrano, osigurana je transparentnost, jer su zasijedanja oba savjeta javna.

Nezavisnost i nepristrasnost

Pravni okvir koji garantuje nezavisnost i nepristrasnost pravosuđa je uspostavljen. Znatnim izmjenama i dopunama Zakona o Sudskom savjetu i sudijama i Zakona o državnom tužilaštvu iz juna 2024. godine osigurano je dalje usklađivanje s pravnom tekovinom EU i evropskim standardima u pogledu nezavisnosti, nepristrasnosti, odgovornosti i integriteta pravosuđa.

Stoga, Crna Gora mora da usmjeri svoje napore kako bi osigurala potpunu i učinkovitu implementaciju pravnog okvira ne bi li se uspješno nosila s postojećim izazovima, kao i da nastavi usklađivanje da bi ga nadalje unaprijeđivala uvažavanjem preostalih preporuka Evropske komisije, Venecijanske komisije i Grupe država Savjeta Evrope za borbu protiv korupcije (GRECO), s obzirom da se, u cjelini posmatrano, smatra da su pravosuđe i tužilaštvo i dalje podložni političkom uticaju, što može doprinijeti narušavanju povjerenja javnosti u pravosuđe.

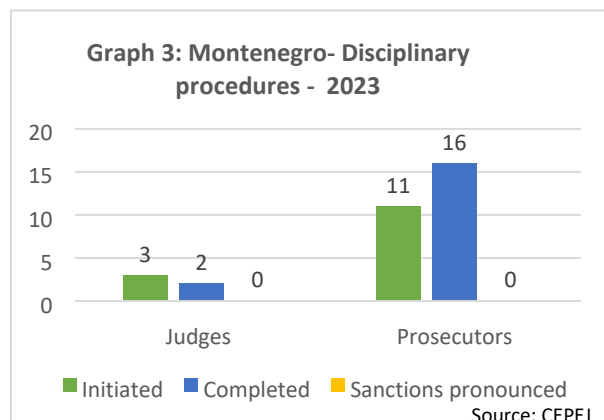
Nakon višegodišnje blokade, u novembru, decembru 2023. i januaru 2024. godine, Skupština je kvalifikovanom većinom imenovala novog Vrhovnog državnog tužioca, tri člana Sudskog savjeta koji nijesu nosioci sudske funkcije i jednog sudiju Ustavnog suda, kroz postupak odabira koji je transparentan i zasnovan na zaslugama. Međutim, predsjednik Vrhovnog suda još uvijek nije imenovan ni nakon osmog pokušaja. Novi postupak imenovanja je u toku.

Nasumična dodjela predmeta predviđena je Zakonom o sudovima i sprovodi se automatski kroz pravosudni informacijski sistem. Međutim, ograničenja i dalje postoje u veoma malim sudovima, gdje sistem nije funkcionalan zbog nedostatka sudija. Sistem nasumične dodjele predmeta tek treba da se uvede u prekršajne sudove.

Odgovornost

Pravni okvir kojim se osigurava odgovornost pravosuđa u velikoj mjeri je uspostavljen i dodatno unaprijeđen kroz zakonske izmjene iz juna 2024. godine. Mora da se osigura njegova potpuna i učinkovita

primjena kako bi se poboljšala odgovornost pravosuđa u praksi. Promovisanje i primjena etike i standarda

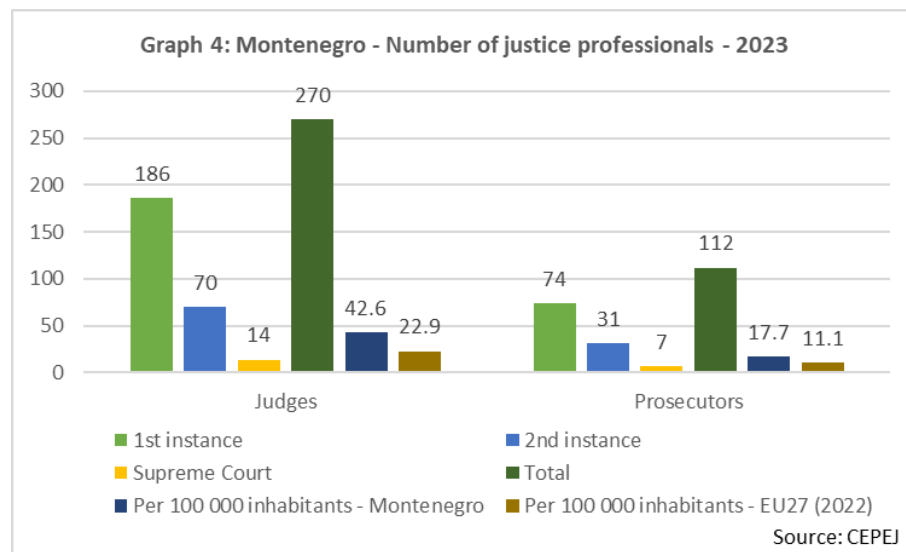

profesionalnog ponašanja među sudijama i tužiocima, kao i sprovođenje disciplinskih pravila i etike za sudije i tužioce, i dalje predstavljaju izazov. Postoji početni bilans ostvarenih rezultata u pogledu prijavljenih i utvrđenih kršenja etičkih kodeksa i procedura u pogledu disciplinske odgovornosti sudija i tužilaca. Međutim, Sudski savjet i Tužilački savjet moraju da unaprijede svoje prakse i poboljšaju proaktivnost s obzirom da disciplinski postupci, kada su obrazloženi, obično rezultiraju relativno malim sankcijama, a otpuštanja su rijetka. Etička komisija Sudskog savjeta nije unaprijedila svoj opseg dužnosti

u periodu od avgusta 2022. do marta 2024. godine, a tokom 2023. godine nije bilo utvrđenih disciplinskih prekršaja od strane sudija.

U decembru 2023. godine, Agencija za sprečavanje korupcije usvojila je metodologiju “korak po korak” za detaljnu provjeru imovine i prijava prihoda za sudije i tužioce na osnovu najbolje evropske prakse, kojom se uvodi pristup zasnovan na riziku za pokretanje predmeta po službenoj dužnosti, čime se unapređuje tačnost, kvalitet, učinkovitost i nepristrasnost rada Agencije u ovoj oblasti. Međutim, kada je riječ o sudijama i tužiocima, nije bilo osuđujućih presuda na osnovu krivičnih postupaka koji proizilaze iz provjera izjava o imovini. Provjera izjava o imovini može se poboljšati obezbjeđivanjem detaljnih provjera od strane Agencije, kao i učinkovite disciplinske mjere od strane dva Savjeta u slučaju nepodnošenja izjava o imovini i prihodima Agenciji.

Nije bilo napretka po pitanju sprovođenja etičkih kodeksa za notare, javne izvršitelje i sudske tumače, a

ne postoji ni etički kodeks za advokate. Ministarstvo pravde formiralo je poseban Direktorat za pravosudni nadzor i povećalo broj službenika (generalni direktor i osam pravosudnih inspektora). Tri radna mjesta pravosudnog inspektora i dalje su upražnjena. Tokom 2023. godine, pravosudni inspektori su vršili nadzor nad radom 21 suda, 16 državnih

tužilaštava, 44 notara i nad 21 kancelarijom javnog izvršitelja.

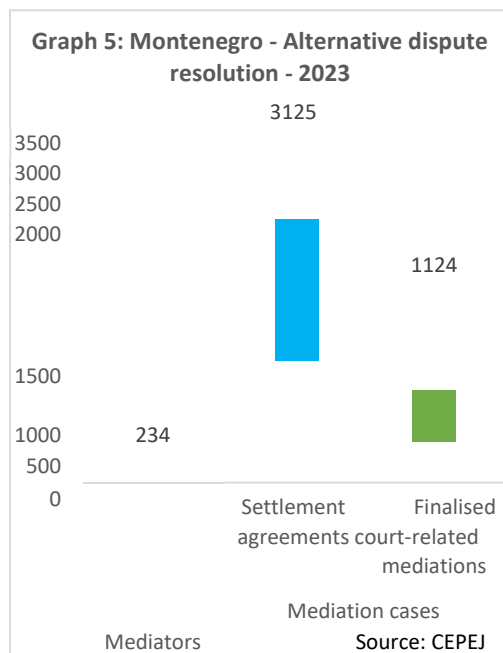
Kvalitet pravosuđa

Kvalitet pravosuđa treba poboljšati. Sudski i Tužilački savjet redovno usvajaju planove za popunjavanje upražnjenih sudijskih i tužilačkih radnih mjesta putem jedinstvenih konkursa na državnom nivou. Međutim, značajan dio upražnjenih radnih mjesta postoji i u sudstvu i u tužilaštvu. Naime, potrebno je

popuniti 17,6% sudijskih i 39,7% tužilačkih mjesta. Na konkurs za pripravnike u sudovima, koji je objavljen u januaru 2024. godine, prijavio se mali broj kandidata.

Revidirana su pravila o ocjenjivanju sudija i tužilaca, čime je po prvi put uveden sistem ocjenjivanja sudija Vrhovnog suda.

Dok se sudije i tužioci povremeno ocjenjuju (njih 84 tokom 2023.godine), oba savjeta još uvijek ne sprovode sistematske redovne profesionalne procjene.

Nadalje, potrebno je poboljšati kvalitet procjene uz detaljno ocjenjivanje individualnog učinka i kapaciteta, uključujući kvalitet i broj izvršenih zadataka. Učinkovitost pravosuđa sputava nedostatak strateških ulaganja u ljudske resurse, IKT i infrastrukturu. Godišnji budžet za pravosuđe za 2023. godinu iznosio je 30,6 miliona eura, što su zainteresovane strane smatrale nedovoljnim. Osim toga, na svim nivoima pravosuđa, dodijeljeni radni prostori i uslovi rada, uključujući opremu, smatraju se neadekvatnim.

Funkcionisanje Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu nastavlja da se poboljšava, a njegov budžet za 2023. godinu bio je u skladu sa zakonom propisanim iznosom. Pozitivan trend u alternativnom rješavanju sporova je nastavljen i sistem je nastavio da se širi. Crna Gora je tokom 2023. godine potrošila 42,2 miliona eura na budžet pravosudnog sistema (66,5 eura po stanovniku, što je znatno iznad prosjeka Zapadnog Balkana koji iznosi 45,2 eura po stanovniku).

Efikasnost

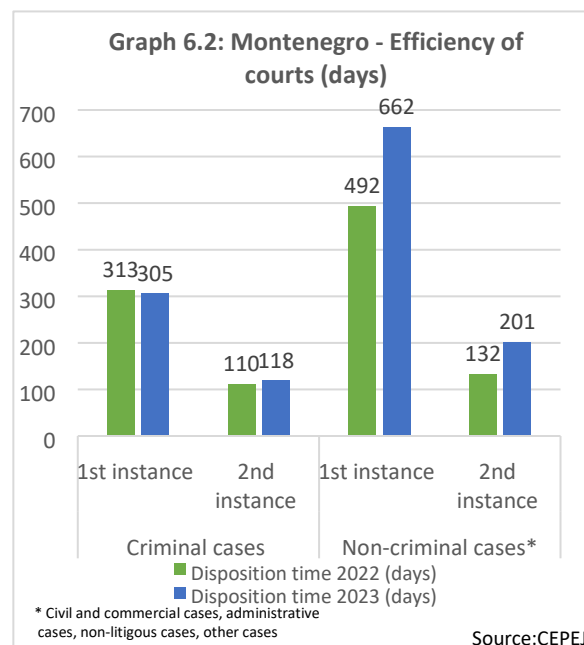
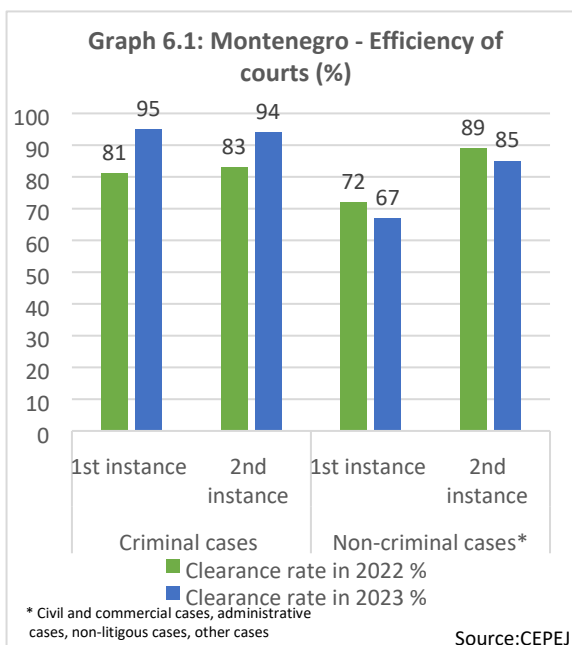
Efikasnost pravosuđa treba znatno poboljšati.

Broj neriješenih predmeta pred sudovima je znatan. Krajem 2023. godine, broj predmeta starijih od tri godine porastao je za 20%. Prosječno vrijeme rješavanja predmeta u 2023. godini povećalo se na 309 dana

(2022. godine: 238 dana). Posebno je zabrinjavajuće to što se vrijeme rješavanja predmeta od strane Upravnog suda dodatno povećalo, i to na 1 411 dana (2022. godine: 1 158 dana).

Postotak riješenih slučajeva u 2023. godini ostao je na 82,49.

Pravosudni sistem nema adekvatne ljudske resurse i sudnice. Ministarstvo pravde je u maju 2024. godine usvojilo novi Plan racionalizacije pravosudne mreže za period 2024-2027. Crna Gora mora završiti racionalizaciju pravosudne mreže na osnovu postojećih analiza i usvojenog plana. Potrebno je uložiti više napora po pitanju digitalizacije pravosudnog sistema, posebno kada je riječ o komunikaciji sa sudovima. U okviru Ministarstva pravde formiran je novi direktorat za pravosudnu infrastrukturu. Što se tiče digitalizacije pravosudnog sistema, Sekretarijat Sudskog savjeta je u septembru 2023. godine usvojio alternativna rješenja za unapređenje postojećeg Pravosudnog informacionog sistema (PRIS). Ove mjere će se primjenjivati čim se usvoji nova Strategija digitalizacije pravosuđa kako bi se omogućilo napredno izvještavanje putem IT alata.

Bavljenje ratnim zločinima na nivou države

Bilans rezultata koje je Crna Gora ostvarila po pitanju rješavanja predmeta ratnih zločina na nivou držve mora se unapređivati primjenom proaktivnog pristupa za efikasnu istragu, krivično gonjenje, suđenje i kažnjavanje ratnih zločina u skladu s međunarodnim pravom i standardima, uključujući punu saradnju s Međunarodnim rezidualnim mehanizmom za krivične sudove, kao i osiguravanjem pristupa pravdi i obezbjeđenjem obeštećenja žrtvama.

U junu 2024. godine, Vrhovno državno tužilaštvo usvojilo je novu Strategiju za istraživanje ratnih zločina za period 2024-2027. Da bi implementacija bila učinkovita, Crna Gora treba da unaprijedi svoju proaktivnu istragu i krivično gonjenje ratnih zločina, u skladu s međunarodnim humanitarnim pravom.

U maju 2024. godine, Zakonik o krivičnom postupku (ZKP) je izmijenjen u cilju rješavanja pravnih i praktičnih prepreka učinkovitim istragama, krivičnim gonjenjima, suđenjima i kažnjavanju ratnih zločina, u skladu s preporukama Međunarodnog rezidualnog mehanizma za krivične sudove (IRMC).

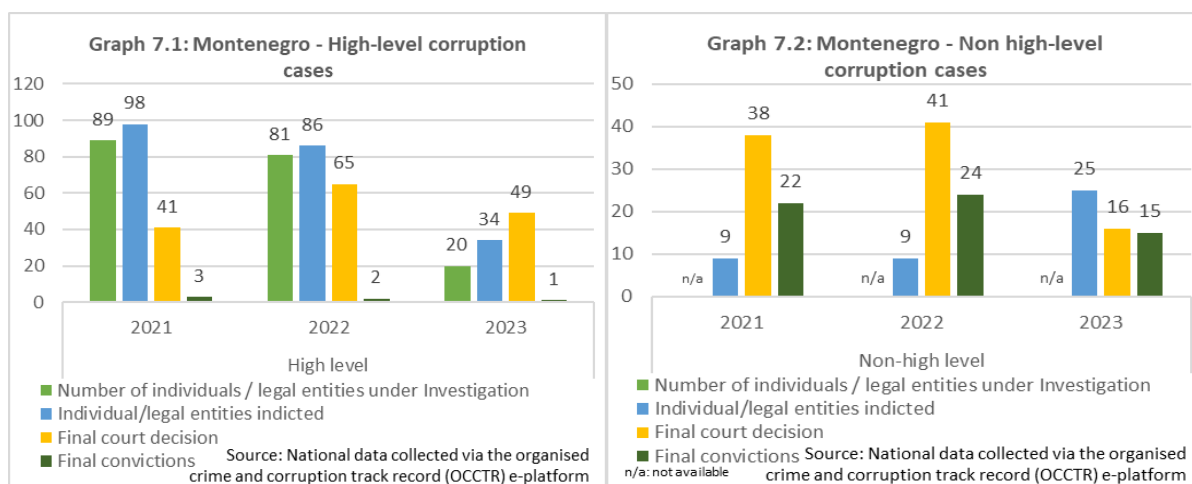
Specijalno državno tužilaštvo (SDT) trenutno istražuje 12 slučajeva. SDT je u junu 2024. godine pokrenulo istragu protiv bivšeg glavnog specijalnog tužioca zbog navodnih ratnih zločina nad civilima tokom rata u Hrvatskoj 1990-ih. Tokom 2023. godine, primljeno je deset zahtjeva za pravnu pomoć (pet iz Bosne i Hercegovine, tri iz Srbije, jedan sa Kosova ⁵ i jedan iz Hrvatske). Na osam zahtjeva je odgovoreno, dok je u dva slučaja postupak u toku.

Poslato je šest zahtjeva za međunarodnu pravnu pomoć (dva Srbiji, dva Bosni i Hercegovini i dva Hrvatskoj). SDT je ostvarilo napredak u proaktivnoj istrazi i krivičnom gonjenju ratnih zločina. Intenzivirana je saradnja s IRMCT-om, što je rezultiralo prenošenjem materijala iz Kancelarije IRMCT-a, što ukazuje na umiješanost građana Crne Gore u ratna dešavanja u Bosni i Hercegovini. Na osnovu ovog materijala, SDT je u decembru 2023. godine, u saradnji s nadležnim organima Bosne i Hercegovine, izdalo nalog za istragu protiv jednog lica za zločin protiv čovječnosti iz Krivičnog zakonika. U junu 2024. godine, nakon istrage, SDT je podiglo optužnicu u ovom slučaju.

Crna Gora učestvuje u regionalnoj Grupi za nestala lica i sprovodi okvirni plan koji je potpisan 2018. godine. Saradnja sa susjednim zemljama postoji u okviru protokola o bilateralnoj saradnji. Komisija za nestala lica Crne Gore sačinila je listu nestalih lica koja obuhvata 51 aktivan slučaj crnogorskih državljana ili lica čije porodice borave u Crnoj Gori.

Borba protiv korupcije

Bilans ostvarenih rezultata

Bilans rezultata ostvarenih u oblasti borbe protiv korupcije i dalje je stabilan. Bilans ostvarenih rezultata po pitanju istraga i krivičnih gonjenja u slučajevima korupcije na visokom nivou i dalje je stabilan i potrebno ga je dalje konsolidovati.

Kada je riječ o sprečavanju korupcije, bilans ostvarenih rezultata je poboljšan u kvantitativnom smislu. Tokom 2023. godine, Agencija za sprečavanje korupcije (ASK) primila je najveći broj prijava prihoda i imovine u odnosu na prethodne godine, bilježeći povećanje od 11,5%. Rast je rezultat povećanja broja novoimenovanih javnih funkcionera, kao i većeg broja podnesenih izvjava o prestanku mandata.

Od svog osnivanja, ASK je tokom 2023. godine izdala najveći broj mišljenja o nespojivosti funkcija i sukobu interesa - 227. Uticaj provjera finansiranja političkih partija i izbornih kampanja je i dalje ograničen zbog

⁵ Ovaj naziv ne dovodi u pitanje stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1244 (1999) i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

nejasnih odredaba u zakonodavstvu, naročito u pogledu izuzeća nekih kategorija političkih subjekata od nadzora ASK.

Što se tiče prijava zviždača, ASK je tokom 2023. godine primila najveći broj predmeta od svog osnivanja (190), od čega je 45% anonimno. U istom periodu prosljedila je 17 predmeta nadležnim tužilaštvima i 21 izvještaj drugim nadležnim institucijama. U dva slučaja je utvrđeno postojanje nepravilnosti. Agencija za sprečavanje korupcije pokrenula je do sada najveći broj prekršajnih postupaka pred prekršajnim sudovima zbog kršenja zakona u oblasti sprečavanja korupcije (povećanje od 29,7% u odnosu na 2022. godinu). Tokom 2023. godine, od ukupnog broja prijava zviždača, 4,8% se odnosilo na privatni sektor.

ASK je izradila listu za provjeru integriteta prije imenovanja, koja će se primjenjivati na buduće zaposlene u Agenciji, čime je djelimično ispunjena jedna preporuka u petom krugu evaluacije GRECO-a. Nakon izbora novog Savjeta u avgustu 2024. godine, usvojen je Etički kodeks i novi Poslovník Agencije.

Neophodno je dalje raditi kako bi se djelotvorno sprovele preporuke ekspertske misije EU iz 2021. godine o mandatu i funkcionisanju Agencije, uključujući i rješavanje sukoba interesa

Institucionalni okvir

Institucionalni okvir za sprečavanje korupcije je uspostavljen, ali ga je potrebno ojačati, kako u pogledu kapaciteta za sprečavanje korupcije tako i u pogledu kapaciteta za sprovođenje zakona. Kada je riječ o sprečavanju korupcije, ASK je ključna institucija za promovisanje integriteta i sprečavanje korupcije kroz istrage u vezi s prijavama i provjerama imovine. Pri obavljanju svojih aktivnosti, ASK saraduje s više javnih tijela, uključujući tužilaštvo i Državnu revizorsku instituciju (DRI).

Dok su, u cjelini posmatrano, rezultati Agencije dodatno poboljšani u kvantitativnom smislu, njene metode rada i upravljanje su kritikovani, u pogledu formalističkog pristupa koji ometa učinkovitost njenog rada. Od jula 2023. godine institucionalna postavka ASK je bila nekompletna zbog upražnjenih mjesta u Savjetu Agencije, što je nakon godinu dana okončano izborom novog Savjeta od strane Skupštine 31. jula 2024. godine. U aprilu 2024. godine, direktorica Agencije je uhapšena zbog navodne zloupotrebe službenog položaja i oštećenja državnog budžeta za više od 100.000 eura. Istraga koju vodi SDT je u toku. U međuvremenu, od 15. avgusta 2024. godine, novi Savjet ASK razriješio je dosadašnjeg direktora Agencije i za vršioca dužnosti imenovao bivšeg šefa Odsjeka za sprovođenje mjera kontrole finansiranja političkih subjekata i izbornih kampanja. Imenovanje direktora s punim mandatom obaviće se putem javnog poziva. Jačanje nezavisnosti, nepristrasnosti i odgovornosti ASK treba da se nastavi.

Državna revizorska institucija (DRI) je 2023. godine izvršila finansijsku reviziju i reviziju pravilnosti za 2022. godinu za deset političkih subjekata i dostavila ih Skupštini u skladu s Protokolom o saradnji između DRI i Skupštine.

Što se tiče borbe protiv korupcije, Specijalno državno tužilaštvo (SDT) vodi krivična gonjenja u slučajevima korupcije na visokom nivou. Glavni specijalni državni tužilac takođe vodi Specijalno policijsko odjeljenje (SPO). Kao i prethodnih godina, ljudski resursi SDT-a su i dalje nedovoljni da bi se nosili s obimom poslom. Takođe zabrinjava i nedostatak policajaca u Specijalnom policijskom odjeljenju: trenutno je popunjeno samo 30 od predviđenih 50 radnih mjesta.

Uslovi rada su znatno ispod minimalnih evropskih standarda, čime je onemogućeno da SDT i SPO obavljaju svoje dužnosti na odgovarajući način, učinkovito i nezavisno. Viši sud u Podgorici, koji je nadležan za predmete organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina, nema dovoljno kadra.

Strategijski okvir

Uspostavljen je novi unaprijeđeni strateški okvir za sprečavanje i borbu protiv korupcije.

Vlada je u februaru 2024. godine osnovala novi Nacionalni savjet za borbu protiv korupcije, na čijem čelu je potpredsjednik Vlade za politički sistem, pravosuđe i antikorupciju. U maju 2024. godine, Crna Gora je usvojila novu strategiju za borbu protiv korupcije za period 2024-2028. i prateći akcioni plan, u cilju usklađivanja sa evropskim i međunarodnim standardima kroz sprečavanje i suzbijanje korupcije, kao i kroz međunarodnu saradnju. Nacionalni savjet će pratiti njeno sprovođenje i osigurati integrisani pristup sprečavanju i borbi protiv korupcije, pri čemu bi različiti subjekti trebali koordinisano da rade.

Normativni okvir

Pravni okvir za prevenciju i borbu protiv korupcije je u velikoj mjeri uspostavljen. Tužilaštvo i sudovi moraju u značajnoj mjeri da poboljšaju učinkovito sprovođenje krivičnog zakonodavstva, uključujući preventivne mjere.

U tom pogledu, ostvaren je dobar napredak usvajanjem novog Zakona o sprečavanju korupcije u junu 2024. godine sa ciljem usklađivanja sa evropskim standardima. On uključuje nove odredbe za poboljšanje zaštite zviždača, do usvajanja posebnog zakona. Pored toga, usvojene su izmjene i dopune Krivičnog zakonika i Zakona o igrama na sreću, kao i novi Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.

Crna Gora je u maju usvojila novi Zakon o lobiranju u skladu sa pravnom tekovinom Evropske unije i evropskim standardima. On se sada mora dopuniti blagovremenim usvajanjem devet podzakonskih akata, izrađenih u skladu sa preporukama eksperata EU i Savjeta Evrope.

U maju 2024. godine, Crna Gora je usvojila izmjene i dopune Zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću kako bi se riješile postojeće praznine u pravnom okviru i praksi oduzimanja imovine. Promjene su usmjerene na usklađivanje sa relevantnom pravnom tekovinom EU i evropskim standardima. Iako je oduzimanje nezakonite imovine na odgovarajući način postavljeno kao prioritet, finansijske istrage takođe uvijek treba da prate finansijske tokove iza kriminalnih aktivnosti.

Postoji prostor za poboljšanje pravnog okvira daljim usklađivanjem sa postojećom pravnom tekovinom EU, međunarodnim standardima i preporukama Venecijanske komisije. Crna Gora još uvijek nije sprovela nekoliko preporuka sa ekspertskih misija EU koje su sprovedene 2021. i 2022. godine, kao i izvještaja o evaluaciji GRECO-a, uključujući četvrti i peti krug evaluacije. U 2023. godina ASK je izdala 13 mišljenja za poboljšanje pravnog okvira koji se odnosi na korupciju. Takođe, nekoliko preporuka Venecijanske komisije i Evropske komisije još uvijek nije sprovedeno.

Zakon o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja još uvijek nije izmijenjen kako bi se u potpunosti uskladio sa evropskim standardima, naročito kroz poštovanje preporuka GRECO-a i ODIHR-a da se u značajnoj mjeri poveća transparentnost, kontroliše trošenje političkih partija i spriječi zloupotreba državnih resursa, uključujući odvrćajuće sankcije. Crna Gora mora da osigura da Zakon o finansiranju političkih subjekata i izbornih kampanja tretira odvojeno od sveobuhvatnog zakonodavnog paketa za izbornu reformu, s ciljem ubrzanja rada na izmjeni zakona do kraja 2024. godine.

Temeljna prava

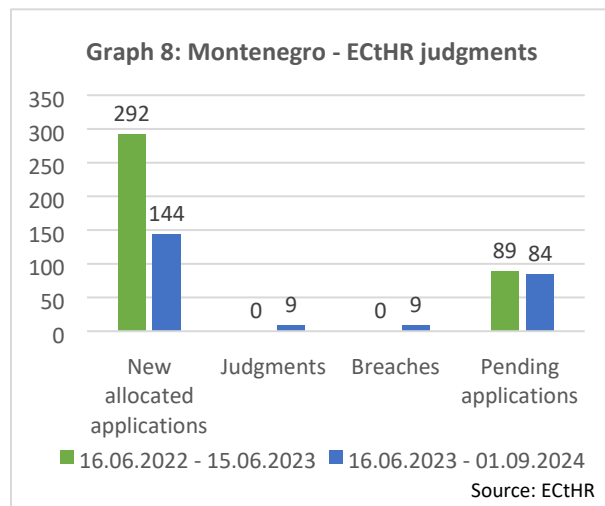
Opšti okvir

Opšti okvir za temeljna prava je na zadovoljavajućem nivou.

Međunarodni instrumenti za ljudska prava

Crna Gora tek treba da ratifikuje Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica, Protokol iz 2014. godine uz Konvenciju o prinudnom radu Međunarodne organizacije rada iz 1930. godine, te Okvirnu konvenciju o etici u turizmu Svjetske turističke organizacije UN-a iz 2019. godine.

Crna Gora treba da poboljša svoje mehanizme za izvještavanje mehanizmima UN-a za ljudska prava i sprovođenje njihovih preporuka, kao što je istaknuto tokom univerzalnog periodičnog pregleda 2018. godine.

Evropski sud za ljudska prava

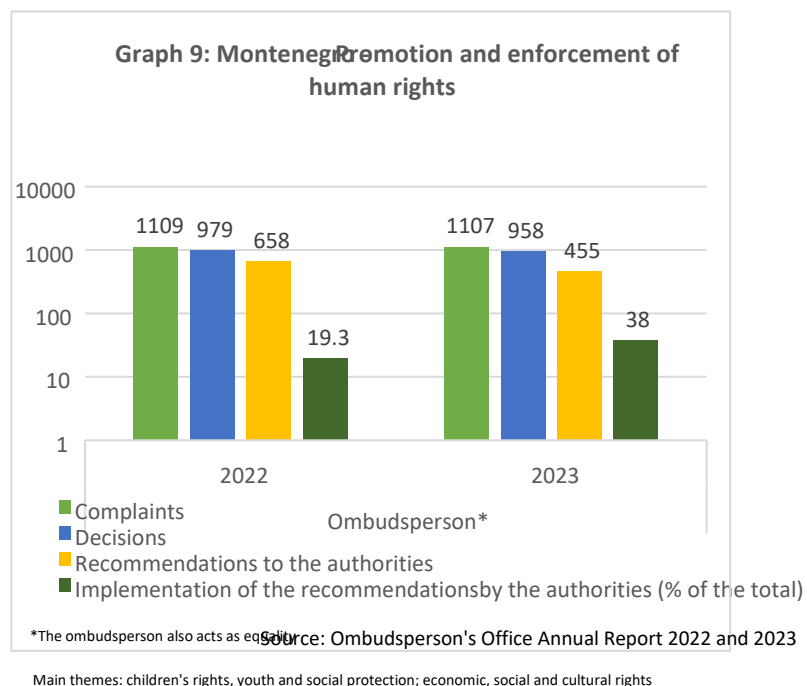
Crna Gora nastavlja da obezbjeđuje dobru saradnju sa Evropskim sudom za ljudska prava. Tokom izvještajnog perioda, Sud je utvrdio kršenje Evropske konvencije o ljudskim pravima u devet slučajeva, pri čemu se svi odnose na pravo na pravično suđenje i zaštitu imovine. Trenutno postoje tri slučaja pod pojačanim nadzorom od strane Komiteta ministara koji se odnose na neizvršenje domaćih odluka protiv društvenih/državnih preduzeća (prošle godine nije

bilo slučajeva). Crna Gora treba da pronađe rješenje za sistemske probleme u vezi sa ovim slučajevima i da obezbijedi sistematsko izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava.

Unapređenje i sprovođenje ljudskih prava

Postoje nedostaci u pogledu pristupa pravdi i sprovođenja prava u upravnim i sudskim postupcima, naročito za ranjive grupe. Do 31. jula 2024. godine broj nezavršenih predmeta pred Ustavnim sudom iznosio je 2440, od čega se 2107 odnosi na zaštitu ljudskih prava. Neophodno je smanjiti trajanje postupaka pred Ustavnim sudom u cilju usklađivanja sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava o djelotvornosti ustavne žalbe kao domaćeg pravnog lijeka.

Iako je u toku revizija krivičnog zakonodavstva (Krivični zakonik i Zakonik o krivičnom postupku), potrebni su dodatni naponi da bi se ono uskladilo sa pravnom tekovinom Evropske unije i evropskim i međunarodnim standardima o pravima žrtava i procesnim zaštitnim mjerama.

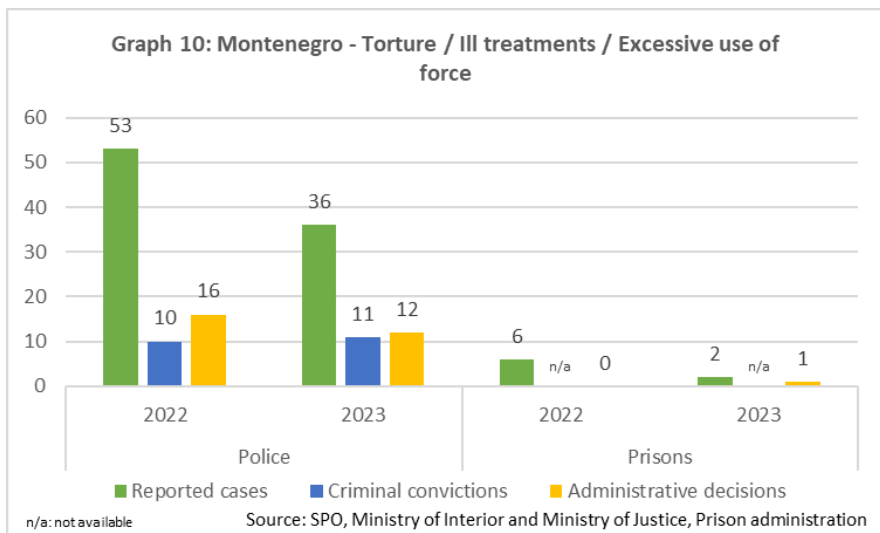
Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je osnaženo povećanjem kadra i reorganizacijom. Crna Gora tek treba da usvoji sveobuhvatan sistem za praćenje i prikupljanje podataka za procjenu stepena sprovođenja zakonodavstva, politika i strategija u oblasti ljudskih prava.

Regulatorni i institucionalni okvir Kancelarije zaštitnika ljudskih prava i sloboda nijesu u potpunosti usklađeni sa Pariskim načelima. Odluke i preporuke Kancelarije nijesu obavezne, a Crna Gora treba da unaprijedi njihovo sistematsko praćenje u svim javnim institucijama. Budžet za Kancelariju povećan je za 1% u odnosu na budžet za 2023. godinu i adekvatan je i održiv. Broj zaposlenih je na zadovoljavajućem nivou (35 u 2023. godini). Kancelarija zaštitnika ljudskih prava i sloboda takođe funkcioniše kao Tijelo za jednakost.

Sprečavanje mučenja i zlostavljanja

Crna Gora je ostvarila ograničen napredak u ispunjavanju preporuka Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i Odbora UN-a protiv mučenja. Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz decembra 2023. godine uklonjena je zastarjelost u vezi sa krivičnim djelom mučenja, ali nije uklonjena zastarjelost u pogledu iznuđivanja iskaza i zlostavljanja. Izmjenama i dopunama povećane su kazne za mučenje, ali definicija mučenja nije usklađena sa preporukom Odbora UN-a protiv mučenja. Postoje sistemski nedostaci i kašnjenja u istragama i procesuiranju slučajeva navodnog nasilja od strane službenika za sprovođenje zakona, kao i slučajeva nasilja u zatvorima.

U 2023. godini, Kancelarija zaštitnika ljudskih prava i sloboda primila je 57 žalbi na postupanje policije, od

kojih se većina odnosi na navode o potencijalno nečovječnom ili ponižavajućem postupanju. U februaru 2024. godine, zbog nedostatka dokaza Osnovno državno tužilaštvo na Cetinju obustavilo je istragu protiv policijskih službenika osumnjičenih za lažiranje izvještaja o upotrebi suzavca tokom protesta protiv ustoličenja mitropolita Crne Gore u septembru 2021. godine.

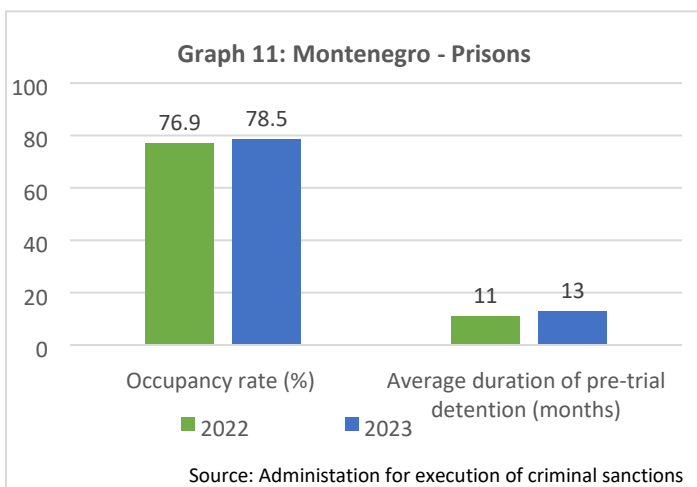
U februaru 2024. godine, Osnovni sud u Nikšiću presudio je da je policija koristila prekomjernu silu da bi razbila mirni građanski protesti i da država nije uspjela da dokaže zakonitost i proporcionalnost djelovanja policije.

U 2023. godini, Nacionalni preventivni mehanizam (NPM) primio je 76 žalbi od lica lišenih slobode protiv Uprave za izvršenje krivičnih sankcija i 52 protiv Uprave policije. NPM je izdao 63 preporuke institucijama i nadležnim ministarstvima.

Izvršenje zatvorskih kazni

Vlada je u junu 2023. godine usvojila akcioni plan za period 2023-2024. za strategiju za izvršenje krivičnih sankcija za 2023-2026. Djelovi postojećih zatvorskih i pritvorskih objekata prošli su adaptaciju i modernizaciju. U toku su pripreme za izgradnju novog zatvorskog objekta u Mojkovcu i četiri objekta u Spužu.

Uprkos određenom poboljšanju, materijalni uslovi u zatvorima, pritvorskim objektima i psihijatrijskim

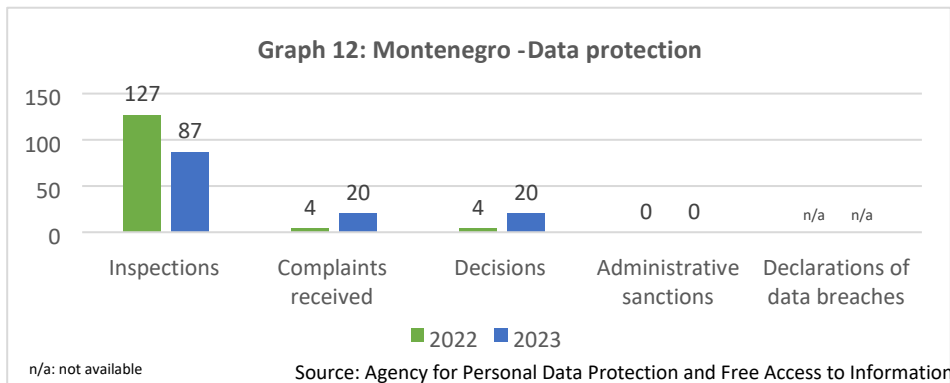

bolnicama i dalje su ispod međunarodnih standarda. Loši uslovi i velika pretrpanost istražnih zatvora u Podgorici i Bijelom Polju, kao i uslovi života i higijena u pretrpanoj psihijatrijskoj bolnici u Dobroti i dalje predstavljaju razlog za zabrinutost.

Zaštita ličnih podataka

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti još uvijek nije usklađen sa pravnom tekovinom Evropske unije. Crna Gora još nije ratifikovala Protokol Savjeta Evrope iz 2018. godine o izmjeni Konvencije o zaštiti

pojedina u vezi sa automatskom obradom ličnih podataka (CETS 223).

Ljudski i finansijski kapaciteti, kao i stručnost u oblasti informacionih tehnologija Agencije za zaštitu ličnih podataka i slobodan pristup informacijama ne odgovaraju zakonskim obavezama agencije. U januaru 2024. godine imenovan je novi direktor agencije.

Sloboda vjeroispovijesti ili uvjerenja

Prava na slobodu vjeroispovijesti ili uvjerenja poštuju se u velikoj mjeri. Ustavni sud je u aprilu 2024. godine odbacio neriješene zahtjeve za ocjenu ustavnosti Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o slobodi vjeroispovijesti ili uvjerenja i pravnom statusu vjerskih zajednica, kao i Temelnog ugovora između Crne Gore i Srpske pravoslavne crkve.

Sloboda izražavanja

Zaštita novinara

Državni organi obezbijedili su generalno brz i učinkovit institucionalni i odgovor policije i drugih nadležnih organa na nove slučajeve nasilja nad novinarima. U aprilu 2024. godine, Vrhovni državni tužilac izdao je obavezujuću instrukciju svim državnim tužilaštvima kojom se nalaže hitno intenziviranje istraga u slučajevima nasilja nad novinarima i napada na imovinu medija.

Vrhovni državni tužilac je takođe naložio tužilaštvu da pruži brzu povratnu informaciju o svim preporukama ad hoc komisije za praćenje slučajeva nasilja nad medijima. U decembru 2023. godine, Specijalno državno tužilaštvo podiglo je optužnicu u slučaju pucnjave na istraživačkog novinara 2018. godine. Viši sud u Podgorici potvrdio je optužnicu u avgustu 2024. godine.

Državni organi su prijavili, a nezavisni izvori potvrdili, značajan pad broja slučajeva nasilja nad medijima u 2023. godini, sa 11 slučajeva koje je policija evidentirala (u 2022. godini: 22 slučaja). Međutim, i dalje postoji zabrinutost zbog nekoliko slučajeva uznemiravanja od strane visokih javnih zvaničnika koje su novinari prijavili 2024. godine.

Zakonodavno okruženje

Novim zakonodavstvom o medijima koje je usvojeno u junu 2024. godine, obezbijeđen je niz zakonodavnih unapređenja, uključujući usklađivanje sa Direktivom EU o audio-vizuelnim medijskim uslugama. Vlada je u oktobru 2023. godine usvojila svoju Medijsku strategiju za 2023-2027, sa pratećim akcionim planom za 2023-2024.

To je prva Vladina strategija u oblasti medijske politike, koja je osmišljena kroz opsežnu saradnju sa civilnim društvom i medijima, a cilj joj je da promoviše okruženje pogodno za slobodno i profesionalno novinarstvo.

Sprovođenje zakonodavstva/institucije

Zakonske odredbe kojima se reguliše transparentnost izdvajanja javnih sredstava za medije još uvijek nijesu u potpunosti implementirane. Samo 37% aktivnih medija i 9% subjekata javnog sektora ispunilo je zakonsku obavezu da objelodani javna sredstva koja su primljena, odnosno dodijeljena medijima. Novo zakonodavstvo o medijima bavi se pitanjem registracije onlajn medija, koje tek treba da se sprovede u praksi u skladu sa važećim međunarodnim standardima.

Javni servis

Skupština je u decembru 2023. godine usvojila izmjene i dopune Zakona o Nacionalnom javnom emiteru Radio i televizija Crne Gore, kojim se obezbjeđuje kontinuitet predvidljivog finansiranja RTCG-a. Novi Zakon o RTCG-u usvojen je u junu 2024. godine.

Prvostepeni sudovi donijeli su dvije presude kojima su poništili kao nezakonito reimenovanje generalnog direktora od strane Savjeta RTCG-a u junu 2023. U aprilu i maju 2024. godine, dvijema prvostepenim presudama utvrđeno je da je reimenovanje generalnog direktora RTCG-a bilo nezakonito. Na obje presude podnijete su žalbe. Preliminarna krivična istraga slučaja je u toku. Generalni direktor RTCG-a podnio je ostavku u julu 2024. godine, ali je nastavio da služi kao vršilac dužnosti generalnog direktora. Savjet je u avgustu 2024. godine imenovao istu osobu na stalnu poziciju, čime je pokrenuto pitanje nedostatka transparentnosti i mogućeg kršenja zakonske procedure. Nadležni nacionalni organi treba da efikasno rješavaju sve slučajeve mogućeg nezakonitog postupanja u RTCG-u, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i relevantnim međunarodnim i evropskim standardima.

Ekonomski faktori

Ekonomska održivost komercijalnih medija i dalje je ograničena relativnom malom bazom publike i ograničenim tržištem oglašavanja. Novim Zakonom o medijima uvedeno je značajno povećanje državnog finansiranja sadržaja od javnog interesa u radio-difuznim, štampanim i onlajn medijima, kojim je Fond za medijski pluralizam i raznolikost porastao sa 0.09% na 0,2% trenutnog državnog budžeta. Time je javno finansiranje postalo sve značajniji izvor prihoda za komercijalne medije.

Internet

Obezbeđivanje interneta funkcionisalo je bez nepotrebnih ograničenja.

Sloboda umjetničkog izražavanja

U maju 2024. godine, direktor javnog pozorišta u Nikšiću odbio je da dozvoli održavanje pozorišne predstave koja se bavi pitanjem rodne ravnopravnosti i nasilja nad ženama. Odluku su osudili javni organi, uključujući i Kancelariju zaštitnika ljudskih prava i sloboda.

Profesionalne organizacije i uslovi rada

Medijsko okruženje je pluralističko, ali veoma polarizovano, pri čemu je medijska zajednica podijeljena duž političkih linija. Samo oko 10% medija bilo je uključeno u neki oblik samoregulacije. Rijetki postojeći instrument samoregulacije su fragmentirani, a javnost uglavnom nije upoznata sa mehanizmima žalbi koji su im na raspolaganju. Generalno posmatrano, zaposleni u medijima i dalje prijavljuju loše uslove rada, uključujući plate ispod državnog prosjeka, samocenzuru i različite oblike pritiska i neprimjerenog uticaja, kako spoljnih tako i unutar svojih redakcija. Nije postignut napredak ka potpisivanju sektorskog kolektivnog ugovora za medijsku industriju čije se usvajanje već dugo odlaže.

Sloboda okupljanja i udruživanja

Prava na slobodu okupljanja i udruživanja se u velikoj mjeri poštuju.

Radna i sindikalna prava obuhvaćena su u *Poglavlju 19 – Socijalna politika i zapošljavanje*.

Imovinska prava

Proces vraćanja imovine na kojoj je u prošlosti izvršena eksproprijacija i dalje je spor. U decembru 2023. godine, Komitet ministara Savjeta Evrope usvojio je Rezoluciju o zatvaranju predmeta Nešić protiv Crne Gore u vezi sa eksproprijacijom priobalnog zemljišta, ocjenjujući da je Crna Gora preduzela sve mjere za izvršenje odluke Evropskog suda za ljudska prava. Crna Gora treba da obezbijedi pravedan postupak restitucije u razumnom roku i punu nezavisnost tri regionalne komisije za restituciju.

Borba protiv diskriminacije

Društvena polarizacija se nastavila tokom izvještajnog perioda. Najugroženije grupe u društvu (uključujući Rome i Egipćane, osobe sa invaliditetom, LGBTIQ osobe) i dalje su izložene diskriminaciji, govoru mržnje i zločinu iz mržnje. Značajan napredak u kriminalizaciji rasizma i govora mržnje postignut je izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika koji je usvojen u decembru 2023. godine, s ciljem da se uskladi sa relevantnom pravnom tekovinom Evropske unije.

Postoji prostor da se poveća broj procesuiranih slučajeva na osnovu izmijenjenog i dopunjenog Zakonika i obezbijedi odgovarajuće institucionalni odgovor, uključujući od strane organa za sprovođenje zakona. Novi Zakon o zabrani diskriminacije je u fazi finalizacije uz podršku Evropske komisije, sa ciljem potpunog usklađivanja sa pravnom tekovinom Evropske unije i evropskim standardima u borbi protiv diskriminacije.

U 2023. godini, Kancelarija zaštitnika ljudskih prava i sloboda postupala je po 243 žalbi na diskriminaciju (2022: 256). Kao i prethodnih godina, većina žalbi odnosila se na rad i zapošljavanje. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je 2023. godine obradio 12 slučajeva govora mržnje i 7 slučajeva u oblasti javnog diskursa i medija (2022: 16 i 14).

Rodna ravnopravnost

Srednjoročna ocjena Ministarstva ljudskih i manjinskih prava u pogledu sprovođenja Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti za period 2021-2025. godine i Akcionog plana za period 2023-2024. godine pokazala je snažan trend smanjenja budžetskih izdvajanja za rodnu ravnopravnost, te marginalizaciju rodne ravnopravnosti na političkom planu.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti nije u dovoljnoj mjeri usklađen sa pravnom tekovinom EU i međunarodnim standardima. Mjere u domenu politika za postizanje i unapređenje rodne ravnopravnosti, obaveza vršenja rodne analize u različitim sektorima, kao ni institucionalni okvir za postizanje rodne ravnopravnosti nijesu definisane. Novi zakon o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoopredjeljenja tek treba da se donese.

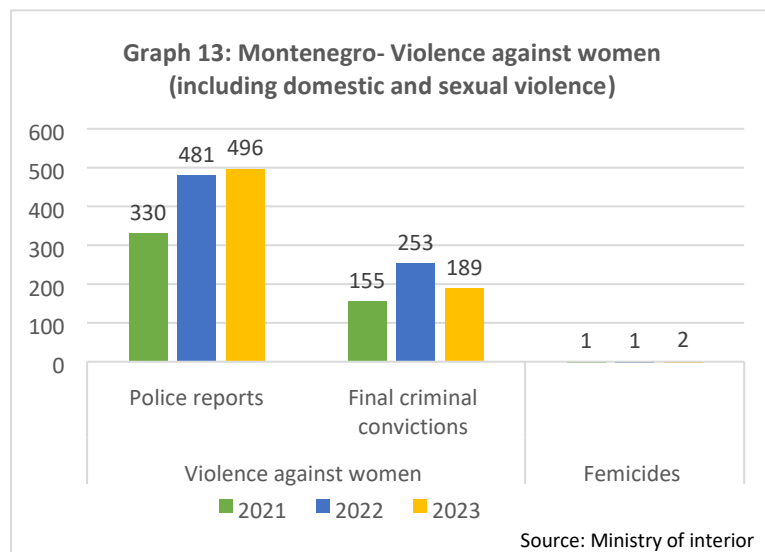
U julu 2023. godine objavljen je drugi indeks rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori, sa ocjenom 59,3, što je poboljšanje od 4,3 indeksna vrijednosna poena u odnosu na 2019. godinu, ali je i dalje 9,3 indeksna poena ispod prosjeka EU-27. Indeks pokazuje da je najveći jaz u rodnoj ravnopravnosti u oblasti moći, dok je najmanji u oblasti zdravstva, u poređenju sa prosjekom EU-27.

U maju 2024. godine, Komitet UN za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW) objavio je svoja završna zapažanja o trećem periodičnom izvještaju o Crnoj Gori. Pozdravio je napredak u oblasti zakonodavnih

reformi postignut od 2017. godine, ali je sa zabrinutošću konstatovao nepostojanje kazni za nepoštovanje Zakona o rodnoj ravnopravnosti, jedinog zakona koji pruža jasne i pravno obavezujuće zahtjeve za uključivanje roda u sve aspekte kreiranja i sprovođenja rodnih analiza.

Komitet je napomenuo i da pristup žena pravdi i nacionalne institucije za promovisanje osnaživanja žena treba unaprijediti i pozvao na okončanje štetnih praksi kao što su polno selektivni abortusi, kao i patrijarhalni stavovi i rodni stereotipi u pogledu uloga žena i muškaraca u porodici i društvu.

Rodno zasnovano nasilje je i dalje ozbiljan razlog za zabrinutost. U julu 2023. godine donijet je nacionalni

plan za sprovođenje Istanbulske konvencije za period 2023-2027. Usvojene su izmjene i dopune Krivičnog zakonika iz decembra 2023. godine kojima se seksualno uznemiravanje i „nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici” definišu kao nova krivična djela. Ovim će se postići veći stepen operative jasnoće u slučajevima kada se nasilje u porodici kvalifikuje kao prekršaj, odnosno kao krivično djelo.

Međutim, ovim zakonom nijesu obuhvaćeni femicid, digitalno nasilje i rodno zasnovani govor mržnje. Definicije rodno zasnovanog nasilja i

nasilja u porodici u okviru cjelokupnog zakonodavstva treba dodatno uskladiti sa Istanbulskom konvencijom i preporukama Grupe eksperata za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO). Treba poboljšati i djelotvornost sprovođenja zakonodavnog okvira.

Centri za prijavljivanje slučajeva silovanja i/ili seksualnog nasilja i dalje nijesu uspostavljeni. Nedostaju mjere kojima se osigurava podizanje nivoa svijesti o štetnom uticaju nasilja u porodici na djecu, kao i odgovarajući resursi za psihosocijalno savjetovanje za pogođenu djecu. Nalozi za zaštitu moraju biti dostupni radi neposredne zaštite svim žrtvama nasilja u porodici, kao i pristup besplatnoj pravnoj pomoći za sve žrtve, naročito kroz aktivne mjere, kako bi se osiguralo da su žrtve upoznate sa ovim pravom. Baza podataka o nasilju u porodici kao dio Integrisanog informacionog sistema socijalne zaštite (SWIS) obuhvata slučajeve nasilja u porodici i nasilja koje nije zasnovano na rodu.

U 2023. godini, od svih izrečenih prekršajnih kazni, najčešće su bile novčane kazne (29%), a 20% slučajeva okončano je oslobađajućom presudom. Kazne zatvora su izrečene u samo oko 10% svih slučajeva. Zabrana prilaska je izrečena u samo 18%, a udaljavanje počinitelaca iz stana u samo 8% okončanih predmeta. Opseg dostupnih hitnih mjera za zaštitu žrtava tokom postupka koji je u toku rijetko se koristi. 80% prekršajnih predmeta traje do 6 mjeseci.

Prava djeteta

Zakonodavni i institucionalni okvir je u velikoj mjeri usklađen sa pravnom tekovinom EU, međunarodnim instrumentima za ljudska prava, uključujući sve oblasti obuhvaćene Konvencijom UN-a o pravima djeteta i njenim opcionim protokolima. I dalje postoje izazovi kada je riječ o djelotvornom sprovođenju zakonodavnog i institucionalnog okvira, zbog lošeg okvira odgovornosti, neodgovarajućih i nedovoljnih

kapaciteta, nedostatka sistematskog praćenja i dovoljnog finansiranja, te nedostatka osiguranja kvaliteta za postojeće zakone, strategije i akcione planove.

Savjet za prava djeteta nije se redovno sastajao u 2023. godini. Vlada je 29. decembra 2023. godine donijela odluku o novom sastavu Savjeta, kojim predsjedava potpredsjednik Vlade za demografiju i mlade, ali održane su samo tri tematske sjednice. Nedavnim izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika usaglašena je definicija djeteta sa preporukama Komiteta za prava djeteta (CRC), značajno pooštrena kaznena politika u vezi sa seksualnim zlostavljanjem djece i uvedene su posebne mjere nadzora za počiniocice nakon izlaska iz zatvora.

Preporuke nadzornih tijela UN i Rezolucije 1468 Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope, kojim se preporučuje da Crna Gora izmijeni porodični zakon i podigne minimalnu starosnu dob za sklapanje braka na 18 godina, bez izuzetka, nijesu sprovedene. Crna Gora kasni sa podnošenjem četvrtog periodičnog izvještaja UN CRC-u (rok za podnošenje bio je u novembru 2023. godine).

Nasilje nad djecom je i dalje ozbiljan razlog za zabrinutost. Crna Gora je u avgustu uspostavila registar pedofila sa trenutno 98 registrovanih lica. Pristup djece pravdi, naročito u ugroženim grupama i dalje je potrebno unaprijediti. U krivičnim sudskim postupcima prema djeci koja su u sukobu sa zakonom, djecom žrtvama i svjedocima zločina, postupci po mjeri djeteta povremeno se sprovode, dok su u građanskopravnim i porodičnim i prekršajnim postupcima djeca često nevidljiva. Izmjene i dopune Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku - koje bi trebalo da garantuju bolju zaštitu djece u krivičnom postupku i koje definišu "dijete" prema preporukama CRC-a još nijesu usvojene. Ne postoji ažurirna Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja.

Ombudsman je 2023. godine primio 240 pritužbi u vezi sa pravima djeteta (2022: 237)

Lica sa invaliditetom

Lica sa invaliditetom ne mogu u potpunosti da ostvare svoja prava, te se i dalje suočavaju sa višestrukim oblicima diskriminacije. U ovoj oblasti nije bilo napretka osim ponovnog uspostavljanja Direktorata za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom pri Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava (MLJMP) i osnivanja Savjeta za prava lica sa invaliditetom u aprilu 2024. godine, čija konstitutivna sjednica je održana 19. jula 2024. godine. Crna Gora treba da osigura sprovođenje odredaba Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom.

Crna Gora tek treba da usvoji nacrt zakona o jedinstvenom tijelu za procjenu invaliditeta, što predstavlja osnov za reformu sistema, čime bi se se ostvario pravedniji, ravnopravniji i lakši pristup pravima, te omogućio prelazak sa medicinskog modela na model zasnovan na ljudskim pravima. Crna Gora tek treba da donese zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom, kojim bi se uredile lokacija, te upravljanje pripadajućim fondom. Nacionalni savjet za prava lica sa invaliditetom - tijelo nadležno za postupak praćenja primjene svih zakona i strategija za promociju prava i podršku boljoj koordinaciji u domenu invaliditeta - i dalje nije u stanju da vrši funkcije. Nijesu ispunjene preporuke Komiteta UN za prava lica sa invaliditetom iz 2017. godine, naročito u pogledu neophodne reforme starateljstva i odlučivanja u ime osoba sa invaliditetom. Crna Gora nije donijela akcioni plan za sprovođenje preporuka Komiteta. U pojedinim definicijama invaliditeta u crnogorskom zakonodavstvu korišćena je pogrdna terminologija.

Isto tako, Crna Gora tek treba da donese strategiju o deinstitucionalizaciji, uz značajno učešće relevantnih aktera civilnog društva.

LGBTIQ lica

Crna Gora je 27. juna 2024. godine donijela Strategiju za unapređenje kvaliteta života LGBTIQ lica 2024-2028, sa akcionim planom za 2024-2025. godinu. Prethodnom strategijom za 2019-2023. godinu nije postignut cilj unapređenja društvenog prihvatanja LGBTIQ osoba i njihovog pristupa radu, uslugama i službama za podršku.

Iako je revidirani Krivični zakonik usklađen sa zakonom o istospolnim partnerskim odnosima iz 2020. godine uvrštavanjem zločina usmjerenih na građanska partnerstva u krivična djela protiv braka i porodice, potrebni su dalji napori kako bi se uskladili svi drugi odgovarajući sprovedbeni propisi. Anti-LGBTIQ i mizogini govor mržnje, te politička retorika i dalje predstavljaju ozbiljan problem.

Uprava policije je tokom 2023. godine primila 264 prijave protiv 264 osobe zbog govora mržnje prema LGBTIQ licima.

Procesna prava i prava žrtava

Izmjene Zakonika o krivičnom postupku iz 2023. godine i dalje nijesu u potpunosti usklađene sa pravnom tekovinom EU i evropskim i međunarodnim standardima o pravima žrtava i procesnim garancijama. Crna Gora i dalje treba dodatno da uskladi krivično zakonodavstvo sa Direktivom o pravima žrtava, kako bi osigurala da se sve odredbe sprovode i da se prava predviđena ovom direktivom primjenjuju na sve žrtve svih zločina. Izmjene i dopune Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći tek treba da se donesu. Nedostaju sveobuhvatni podaci o besplatnoj pravnoj pomoći jer ona zavisi od novog pravosudnog informacionog sistema. U 2023. godini, iznos potrošen na besplatnu pravnu pomoć iznosio je 106.476 eura (2021: 108.776 eura).

Zaštita manjina

Zakon o manjinskim pravima i slobodama obezbjeđuje zaštitu ljudskih prava i sloboda za sve građane, uključujući i pravo na javno ispoljavanje nacionalnog, etničkog, kulturnog, vjerskog i jezičkog identiteta. Crna Gora je 11. jula 2024. godine donijela Strategiju manjinske politike 2024-2028 i akcioni plan za period 2024-2025. Prag za političku zastupljenost Roma u parlamentu, kojim bi se obezbijedio jednak tretman manjina, i dalje nije smanjen.

Romi

Nivo diskriminacije Roma i dalje je visok. Skupština Glavnog grada Podgorice od oktobra 2023. godine prvi put ima jednog predstavnika Roma. Ostvaren je **ograničen napredak** u sprovođenju obaveza iz Poznanjske deklaracije, zbog nedostatka koordinacije i političke volje da se uključivanje Roma postavi kao prioritet. U junu 2024. godine Vlada je usvojila izvještaj o realizaciji Akcionog plana za 2023. godinu i Akcionog plana za realizaciju Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period 2024-2025.

Pohađanje škole je na veoma niskom nivou u romskoj populaciji. Kontinuirano loš kvalitet obrazovanja negativno se odražava na ishode učenja i prelazak na više nivoe obrazovanja. Praksa ugovorenih dječijih brakova u romskim zajednicama i dalje izaziva zabrinutost. Romska djeca se i dalje suočavaju sa značajnim preprekama i nejednakostima u pristupu osnovnim uslugama kao što su zdravstvena zaštita, ishrana i stanovanje.

Država zapošljava i plaća romske obrazovne medijatore i romske medijatore u oblasti zapošljavanja, socijalne i zdravstvene zaštite. Značajan broj Roma radi u neformalnoj ekonomiji. 96% Roma prijavljenih u Zavodu za zapošljavanje ili nemaju kvalifikacije ili imaju najniži nivo kvalifikacija. Postoje ograničeni

rezultati u pogledu prekvalifikacije ili dokvalifikacije Roma i nema napretka u formalizaciji njihovog neformalnog zapošljavanja. Ne postoje kvote za socijalno stanovanje za Rome.

Izbjeglice i interno raseljena lica

U vezi sa raseljenim i **interno raseljenim licima**, od 7. novembra 2009. do 31. marta 2024. godine podnesena su 15 274 zahtjeva za stalni ili privremeni boravak. Od toga je riješeno 15 172 zahtjeva, dok su 102 predmeta i dalje u proceduri. Stalni ili privremeni boravak do 3 godine dobilo je ukupno 12.422 lica, odbijeno je 297 zahtjeva, a obustavljeno je 2.453 predmeta zbog nepotpunih ili duplih zahtjeva.

Od stupanja na snagu novog Zakona o strancima iz 2018. godine i aprila 2024. godine, 10 od 29 lica koja su podnijela zahtjev priznata su kao **apatridi**. Crna Gora tek treba da usvoji izmjene i dopune Zakona o strancima radi jačanja postupka utvrđivanja apatridije, u pogledu procesnih garancija i prava u postupku, te priznavanja statusa apatrida.

Pravo na državljanstvo

Program sticanja crnogorskog državljanstva putem ulaganja istekao je 31. decembra 2022. godine. Crna Gora uvela je procedure u skriningu neriješenih zahtjeva, kako bi provjerila da li se podnosioci zahtjeva nalaze na listi označenih lica ili su prepoznati kao subjekti čija sredstva potiču iz nelegalnih izvora. Crna Gora treba da se uzdrži od vođenja programa za sticanje državljanstva putem ulaganja, obzirom da takvi programi predstavljaju rizik u pogledu bezbjednosti, pranja novca, utaje poreza, finansiranja terorizma, korupcije i infiltracije organizovanog kriminala i nijesu u skladu s pravnom tekovinom EU.

2.2.2 Poglavlje 24: Pravda, sloboda i bezbjednost

Evropska unija ima zajednička pravila za kontrolu granica, viza, migracije i azila. Šengenska saradnja podrazumijeva ukidanje graničnih kontrola unutar EU. Postoji i saradnja u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma, te pravosuđa, policijska i carinska saradnja, a sve uz podršku agencija EU za pravosuđe i unutrašnje poslove.

Borba protiv organizovanog kriminala

Crna Gora nastavlja da radi na usklađivanju svog pravnog okvira u oblasti organizovanog kriminala sa pravnom tekovinom EU.

Institucionalno uređenje i pravno usklađivanje

U izvještajnom periodu ostvaren je napredak u daljem usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU u pogledu **pravnog okvira** o policijskoj saradnji i organizovanom kriminalu.

U decembru 2023. godine, Skupština je usvojila izmjene i dopune Krivičnog zakonika, uz usklađenost sa Protokolom UN-a o vatrenom oružju, kojim se eksplicitno kriminalizuje nedozvoljena trgovina vatrenim oružjem, nošenje vatrenog oružja i neovlašteno mijenjanje oznaka vatrenog oružja. Međutim, Crna Gora treba da izmijeni i dopuni Zakon o oružju radi usklađivanja sa pravnom tekovinom EU, uključujući i tehničke standarde označavanja vatrenog oružja, deaktiviranja vatrenog oružja, kao i alarmnog i signalnog oružja.

Izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika uvedena je i izričita odredba o nekažnjavanju žrtava trgovine ljudima u skladu sa pravnom tekovinom EU. Osim toga, promjenom izraza 'maloljetnik' u 'dijete' povećala se dob u kojoj se djeca mogu smatrati žrtvama trgovine ljudima sa 14 na 18 godina. Uvedeno je i novo krivično djelo prodaje djece.

U decembru 2023. godine, Skupština je usvojila Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma i Zakon o igrama na sreću. Kao posljedica toga, Crna Gora nije uvrštena u spisak zemalja pod pojačanim nadzorom (tzv. „sivu listu“) Radne grupe za finansijsku akciju (FATF). U maju 2024. godine, Skupština je usvojila izmjene i dopune Zakona o oduzimanju imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću, kako bi se prevazišle zakonske prepreke za oduzimanje imovinske koristi stečene kriminalnom djelatnošću, uz određivanje strogih rokova za tužilaštvo i sudove za okončanje istraga i primjenu privremenih mjera.

Centralna banka Crne Gore nema centralni registar nerezidentnih računa, što je ključno sredstvo za istrage. Crna Gora se nije pozabavila problemom nepotpunog katastra nepokretnosti, što otežava sprovođenje finansijskih istraga i oduzimanje imovine.

Ostvaren je značajan napredak u uspostavljanju potpuno funkcionalnog interoperabilnog sistema sa jedinstvenom funkcijom pretraživanja. Odjeljenje za međunarodnu operativnu policijsku saradnju je jedinstveni kontakt centar (SPOC) i ima odgovarajuće kapacitete. U izvještajnom periodu izrađena je jasna procjena potreba i započeta nabavka i rad na izgradnji novog operativnog centra.

Nadležnosti policijskog odjeljenja za unutrašnju kontrolu i jedinice za borbu protiv korupcije Ministarstva unutrašnjih poslova se preklapaju i potrebna je hitna reorganizacija. Potrebno je ulaganje dodatnih napora u borbi protiv korupcije u okviru agencija za sprovođenje zakona.

U septembru 2024. godine, Skupština je donijela izmjene i dopune Zakona o unutrašnjim poslovima koje se odnose na prijem policijskih službenika. Priprema ovih izmjena obavljena je bez javne rasprave i bez učešća nevladinih organizacija. Crna Gora treba da obezbijedi da imenovanja u organima za sprovođenje zakona budu zasnovana na zaslugama i da postoje proceduralne garancije protiv neprimjerenog političkog uplitanja u rad organa za sprovođenje zakona.

Kapacitet za sprovođenje i izvršenje

Crna Gora uspostavila je dobru saradnju sa CEPOL-om, Eurojust-om, Europolom i Interpolom. U 2023. godini, Crna Gora učestvovala je u 54 operativne akcije kroz 14 operativnih akcionih planova (OAP) i nekoliko dana zajedničkih akcija (JAD) u okviru Evropske multidisciplinarnе platforme protiv kriminalnih prijetnji (EMPACT).

Što se tiče **organizovanog kriminala**, Viši sud u Podgorici imao je tokom 2023. godine ukupno 97 predmeta protiv 761 okrivljenog (690 fizičkih i 71 pravnog lica).

U vezi s **pranjem novca**, Viši sud u Podgorici je u 2023. godini imao ukupno 11 neriješenih predmeta protiv 86 lica (70 fizičkih i 16 pravnih lica), od čega se pet predmeta odnosilo na organizovani kriminal u vezi sa pranjem novca. U 2023. godini primljena su tri nova predmeta. Jedan slučaj pranja novca, koji je imao oblik samostalnog krivičnog djela protiv jednog okrivljenog, riješen je oslobađajućom presudom, koja još nije pravosnažna.

SDT je u 2023. godini pokrenulo pet istraga za krivično djelo pranje novca protiv 13 osoba i jedno produženje istrage protiv jedne osobe. Procijenjeni ukupan iznos sredstava stečenih kriminalnim radnjama i plasiranih u legalne tokove iznosi 8.132.822 eura. Kada je riječ o istragama i krivičnom gonjenju, podaci bilježe porast (u poređenju sa 2022. godinom), ali su kapaciteti za rješavanje problema pranja novca ograničeni. Nedovoljno je slučajeva vezanih isključivo za pranje novca.

Sudovi su u 2023. godini odredili **privremene mjere obezbjeđenja** u 17 predmeta organizovanog kriminala protiv 67 optuženih (56 fizičkih i 11 pravnih lica), uključujući zabranu raspolaganja i korišćenja nepokretne imovine i zamrzavanje imovine.

Podaci pokazuju napredak u odnosu na 2022. godinu, Finansijsko obavjestajna jedinica (FOJ) je veoma proaktivna i SDT je pokrenulo više istraga. Ipak, kapacitet za sprovođenje finansijskih istraga je ograničen.

Tužiocima, finansijski forenzičari i FOJ često se oslanjaju na otvorene baze podataka kao što su katastar nepokretnosti i evidencija Poreske uprave. Uprkos povećanju broja započelih finansijskih istraga, broj slučajeva oduzimanja nezakonito stečene imovinske koristi i dalje ostaje nizak.

Prošireno oduzimanje imovinske koristi ne primjenjuje se dosljedno, a sudije i tužiocima ne uzimaju dosljedno u obzir nesrazmjernost imovine osuđenih lica prilikom odlučivanja o potrebi za primjenom instituta proširenog oduzimanja imovine. Treba jačati kapacitet za upravljanje oduzetom imovinom i sprečavanje gubitka njene komercijalne vrijednosti.

Što se tiče **sajber kriminala**, policija je nadležnim tužilaštvima podnijela 23 predmeta, od kojih se osam (koji uključuju 11 lica) odnose na seksualno zlostavljanje djece na internetu. U pogledu ovog zločina, tokom izvještajnog perioda ostvaren je značajan napredak kako u prevenciji tako i u suzbijanju. SDT je podiglo dvije optužnice za sajber kriminal. Pravni okvir Crne Gore usklađen je sa Budimpeštanskom konvencijom.

U oblasti **krijumčarenja ljudi**, u 2023. godini podnesene su krivične prijave protiv 16 lica zbog krijumčarenja 44 migranta. SDT je podiglo optužnicu protiv jednog lica.

U 2023. godini nastavljen je napredak u procesuiranju i izricanju presuda za **trgovinu ljudima**. Uprava policije je tokom 2023. godine podnijela tužilaštvu 16 krivičnih prijava (2022: 9; 2021: 5) koje su rezultirale sa sedam optužnica (2022: 5; 2021: 4) nakon istražnih radnji tužilaštva. Po prvi put za dvije godine, sudovi su donijeli dvije pravosnažne osuđujuće presude sa pravosnažnim sudskim odlukama. Crna Gora treba da omogući žrtvama bolji pristup informacijama o njihovim pravima i suđenjima u vezi sa trgovinom ljudima.

U 2023. godini multidisciplinarni tim za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima identifikovao je 18 žrtava. U kontekstu povećanog online regrutovanja, postoji velika potreba da se podrži proces identifikacije žrtava. Potrebno je ojačati kapacitet inspektora rada i agencija za sprovođenje zakona u borbi protiv trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije, uključujući i sezonske radnike. Treba obezbijediti obuku o trgovini ljudima za tužioce i sudije.

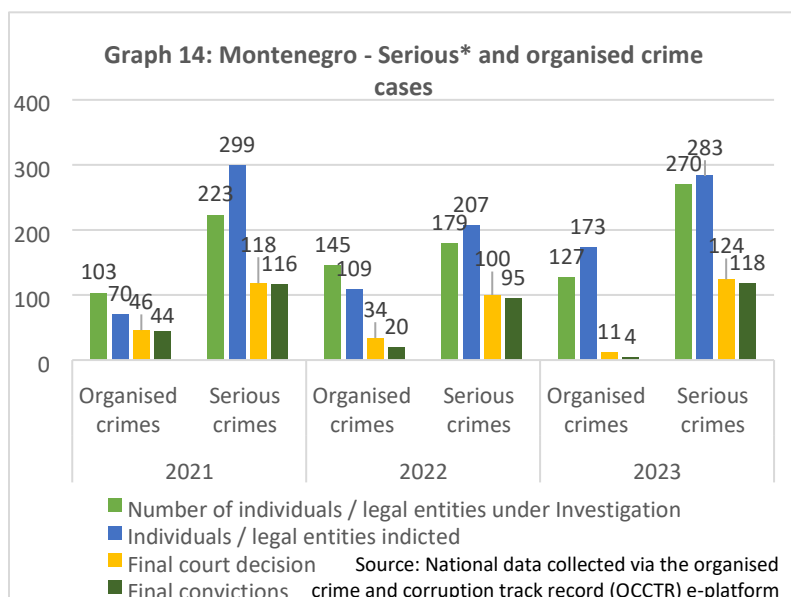
Ministarstvo rada i socijalnog staranja je u januaru 2024. godine izdalo trogodišnju licencu NVO „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Nikšić“ za sklonište koje može primiti do tri žene žrtve trgovine ljudima. U aprilu 2024. godine otvoreno je privremeno državno sklonište za desetoro djece žrtava u kompleksu „Ljubović“ u Podgorici. Treba poboljšati usluge podrške i pomoći žrtvama trgovine ljudima, naročito za djecu žrtve i žrtve iz ranjivih grupa.

Međusektorska saradnja dodatno je ojačana u maju 2024. godine potpisivanjem revidiranog Sporazuma o međusobnoj saradnji u oblasti borbe protiv trgovine ljudima između pravosudnih institucija, ministarstava i nevladinih organizacija (NVO).

U oblasti **vatrenog oružja** tokom 2023. godine registrovano je 261 krivično djelo nedozvoljenog držanja oružja i eksplozivnih materija. Tokom 2023. godine oduzeto je ukupno 724 komada oružja (2022: 729).

Porastao je broj korisnika aplikacije „Traffic“. „Traffic“ povezuje Kontakt tačku za vatreno oružje (FFP) s balističkom laboratorijom i policijskom jedinicom zaduženom za međunarodnu saradnju, omogućavajući sigurnu razmjenu podataka.

Policijski službenici su obučeni za korišćenje baze podataka iARMS. Crnogorski sistem prikupljanja

*Data on serious crime cases stem from the aggregation of cases of money laundering, cybercrime, production and trafficking of drugs, firearms related offenses, terrorism, trafficking in human beings and smuggling of persons. Corruption cases are showcased in Chapter 23. In addition, Montenegro also reported 3 convictions for tobacco smuggling in 2023 (compared with 3 in 2022 and 10 in 2021).

podataka i izvještavanja o vatrenom oružju treba biti standardizovan.

Tokom izvještajnog perioda, razvijene su standardne operativne procedure za FFP. Kapaciteti granične policije za sprečavanje i suzbijanje nelegalne trgovine oružjem povećani su kroz isporuku opreme za detekciju i kroz obuku za otkrivanje vatrenog oružja koja se sprovodi zajedno s Evropskom agencijom za graničnu i obalnu stražu (Frontex) u Hrvatskoj.

Forenzički centar je ostvario značajan napredak u svojim procedurama i procesima, u skladu s relevantnim međunarodnim standardima ISO 17020 i ISO 17025, i odobrio je svu dokumentaciju za

akreditaciju metoda Laboratorije za paljenje i eksplozive. Crnogorske organi su 2023. godine uništili 798 komada vatrenog oružja topljenjem.

I pored postojanja skladišta malokalibarskog, lakog naoružanja i municije u Rogamama, do okončanja sudskog postupka oduzeto oružje se čuva u neodgovarajućim skladišnim i sigurnosnim uslovima u prostorijama SPO.

Crna Gora treba da poveća napore na podizanju svijesti, informisanju i edukaciji o opasnostima i rizicima u vezi sa zloupotrebom, nedozvoljenim posjedovanjem i trgovinom vatrenim oružjem. Mjere usmjerene na smanjenje nelegalnog vatrenog oružja kroz legalizaciju, dobrovoljnu predaju, deaktivaciju i uništavanje treba sprovesti u skladu s akcionim planom EU o trgovini vatrenim oružjem.

Što se tiče **šverca duvana**, podnijeta je 21 krivična prijava protiv pet pravnih i 39 fizičkih lica. Među njima je šest službenika Uprave carina, od kojih su četiri članovi Komisije za uništavanje oduzetih cigareta. Zabrana skladištenja duvanskih proizvoda u slobodnoj zoni Luke Bar dovela je do oduzimanja do sada nezabilježenog broja cigareta. Uprkos pomoći koju su ponudile EU i Ujedinjeno Kraljevstvo, proces uništenja još se nije započeo. Tokom 2023. godine nije bilo pravosnažnih sudskih odluka o švercu duvana. Crna Gora treba da uloži veće napore u rješavanju problema nelegalne trgovine cigaretama. To bi uključivalo jačanje kapaciteta svih uključenih institucija, dalje jačanje rada cijelog pravosudnog lanca, razbijanje kriminalnih mreža i poboljšanje rezultata u pravosnažnim presudama i oduzimanjem imovinske koristi stečene kriminalom.

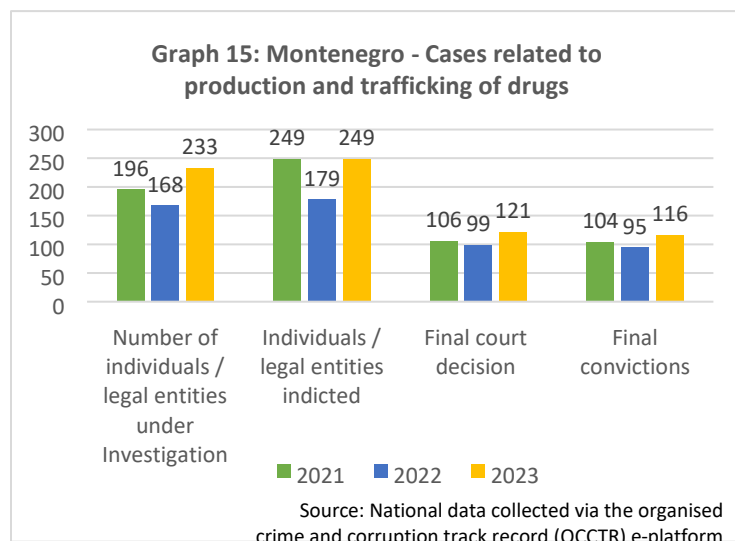
Saradnja u oblasti droga

Saradnju u oblasti droga treba unaprijediti.

Institucionalno uređenje i pravno usklađivanje

Crnogorski strateški i regulatorni okvir u ovoj oblasti nije u potpunosti usklađen s pravnom tekovinom EU.

Nacionalni informacijski sistem o drogama ne ispunjava u potpunosti evropske standarde. Crna Gora nije usvojila novu strategiju o drogama otkako je prethodna strategija završena 2020. godine. Kapacitet Direktorata za prevenciju zloupotrebe droga u Ministarstvu zdravlja, u čijem je sastavu Nacionalna opservatorija za droge, dodatno je ojačan. Uključenost Nacionalne opservatorije za droge u aktivnosti Agencije EU za droge (EUDA) je zadovoljavajuća, a nacionalni sistem ranog upozoravanja je operativan i smatra se da je spreman za povezivanje sa sistemom ranog upozoravanja EU. U toku su pripreme između EUDA i Crne Gore za radni sporazum.

Kapaciteti za sprovođenje i izvršenje

Crna Gora je i dalje tranzitna zemlja za drogu kao dio balkanske rute. Tokom 2023. godine zaplijenjeno je ukupno 960 kg droge.

U izvještajnom periodu sudovi su radili na 19 predmeta protiv 131 lica i riješili jedan predmet protiv jednog okrivljenog, pravosnažnom presudom.

Crna Gora nije riješila problem nedovoljnog kapaciteta za skladištenje zaplijenjene droge i tek treba da izvrši zakonske izmjene kako bi zadržala samo

uzorak droge kao dokaz za sudske postupke.

Crna Gora ima dovoljne operativne kapacitete koji joj omogućavaju da se aktivno uključi u međunarodnu policijsku saradnju u slučajevima u vezi s drogom, uključujući i preko Europolu i Interpolu.

Borba protiv terorizma

Borba protiv terorizma je na zadovoljavajućem nivou.

Institucionalno uređenje i pravno usklađivanje

Crnogorski pravni okvir za borbu protiv terorizma je u velikoj mjeri usklađen s pravnom tekovinom EU i međunarodnim instrumentima o borbi protiv terorizma. Crna Gora nastavlja da sprovodi mjere u okviru Sporazuma o implementaciji Zajedničkog akcionog plana EU i Crne Gore za borbu protiv terorizma za Zapadni Balkan. U svjetlu postignutog napretka, u novembru 2023. godine, Crna Gora i EU potpisale su revidirani bilateralni sporazum, a država je podnijela svoj šesti izveštaj o sprovođenju u junu 2024. Crna Gora treba da nastavi da sprovodi aktivnosti dogovorene u okviru Zajedničkog akcionog plana za borbu protiv terorizma za Zapadni Balkan i održi svoj strateški i zakonodavni okvir ažurnim i usklađenim sa zakonodavnom tekovinom EU i prioritetima politike.

U decembru 2023. Vlada je imenovala trećeg nacionalnog koordinatora u dvije godine. Ministarstvo unutrašnjih poslova je u decembru 2023. godine oformilo novi nacionalni operativni tim (NOT) za prevenciju i suzbijanje radikalizacije, nasilnog ekstremizma, terorizma, pranja novca i finansiranja terorizma. U februaru 2024. godine, Biro za operativnu koordinaciju tijela obavještajno-bezbjednosnog sektora formirao je međuresornu radnu grupu za uspostavljanje nacionalne „liste za praćenje“ u skladu s

rezolucijom Savjeta bezbjednosti UN-a 2396. U decembru 2023. Grupa za prikupljanje podataka o putnicima započela je pilot fazu prikupljanja podataka od avio kompanija.

Kapaciteti za sprovođenje i izvršenje

Tokom 2023. godine nijedna osoba nije osuđena za krivično djelo terorizma. Razlog za zabrinutost je rastući desničarski ekstremistički sadržaj na internetu, govor mržnje i dezinformacije, pogoršani ruskim agresorskim ratom u Ukrajini i ratom u Gazi.

Istraga protiv devet osumnjičenih optuženih za krivična djela (stvaranje kriminalne organizacije) traje od 2020. godine. Ponovljeno suđenje za 13 optuženih (uključujući dvoje državljana Rusije i osam državljana Srbije) proglašeni krivima za terorizam u slučaju pokušaja državnog udara 2016. završeno je u julu 2024. uz oslobađanje svih optuženih. Tužilac još uvijek može podnijeti žalbu na ovu presudu.

Tokom 2023. godine, zbog promjene Nacionalnog koordinatora i NOT-a, implementacija je bila ograničena za dvije nacionalne strategije „Sprečavanje terorizma, pranja novca i finansiranja terorizma 2022 - 2025“ i „Prevenција i suzbijanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma 2020 – 2024“ i njihovi akcioni planovi.

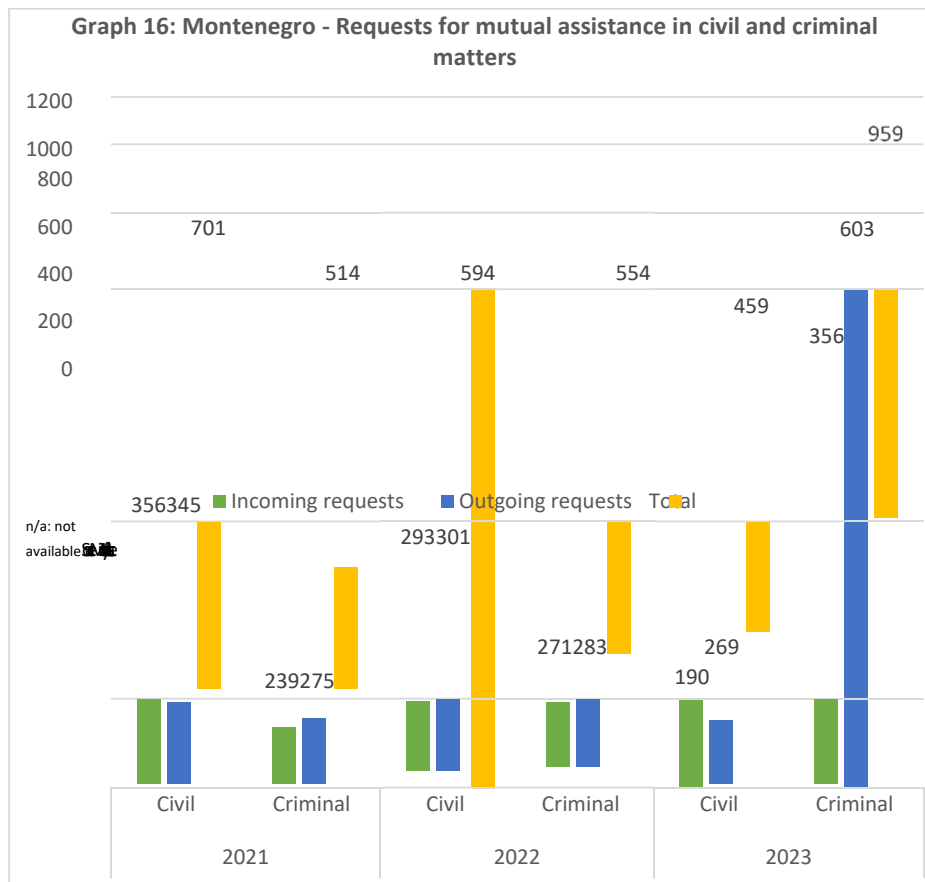
Crna Gora je aktivno učestvovala u Mreži EU za podizanje svijesti o radikalizaciji (RAN). Nastavila je dobru saradnju sa Europolom u vezi sa stranim terorističkim borcima. Tokom 2023. godine, broj poruka razmijenjenih sa stranim jedinicama za borbu protiv terorizma putem komunikacijske veze Europolove mreže za sigurnu razmjenu informacija (SIENA) porastao je na 480 (sa 342 u 2022.).

Problem stranih terorističkih boraca u Crnoj Gori je ograničen. Trenutno nema namjere repatrijacije 14 stranih terorističkih boraca i članova porodica za koje se navodi da se nalaze u Siriji i Iraku.

Pravosudna saradnja u građanskim i krivičnim stvarima je na zadovoljavajućem nivou.

Crna Gora treba dalje da poboljša brzinu i efikasnost međunarodne pravosudne saradnje povećanjem upotrebe instrumenata pravosudne saradnje, kao što su zajednički istražni timovi i direktna saradnja između sudova. Crna Gora je u februaru 2024. godine potpisala Ljubljansko-Hašku konvenciju o međunarodnoj saradnji u istrazi i krivičnom gonjenju zločina genocida, zločina protiv čovječnosti, ratnih zločina i drugih međunarodnih zločina.

Baza podataka LURIS, elektronski sistem za praćenje predmeta pravosudne saradnje, je funkcionalna. Tokom 2023. godine bilo je 959 predmeta (117 sa državama članicama EU) pravosudne saradnje u krivičnim predmetima, dok je u pravosudnoj saradnji u građanskim stvarima bilo 459 predmeta (171 sa državama članicama EU).

Tokom 2023. godine saradnja između Crne Gore i Eurojust-a je bila intenzivna, sa 76 predmeta pravosudne saradnje koje je Crna Gora procesuirala uz podršku Eurojust-a, uključujući 58 predmeta koje je pokrenula Crna Gora.

Crna Gora je nastavila učešće u regionalnom projektu Eurojust-a „Povećanje prekogranične saradnje u krivičnom pravosuđu na Zapadnom Balkanu“ (WB CRIM JUST).

Crna Gora do danas nije bila angažovana ni u jednom zajedničkom istražnom timu (JIT) sa državom članicom EU.

Radni aranžman potpisan između Vrhovnog državnog tužilaštva Crne Gore i Evropskog javnog tužilaštva (EPPO) u septembru 2022. imao je ograničene efekte u praksi.

Zakonite i nezakonite migracije

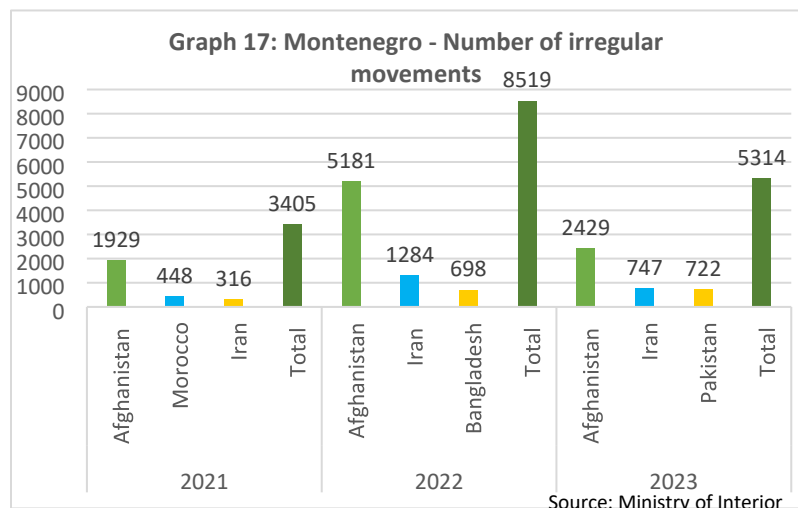
Institucionalno uređenje i pravno usklađivanje

Upravljanje zakonitim i nezakonitim migracijama je zadovoljavajuće, a pravni okvir je u velikoj mjeri usklađen s pravnom tekovinom EU. Strategija o migraciji i reintegraciji povratnika 2021-2025 reguliše najbolju praksu u oblasti legalnih migracija, azila, sprečavanja iregularnih migracija, readmisije, povratka, integracije, interno raseljenih lica i apatridije.

Kapaciteti za sprovođenje i izvršenje

Crna Gora je u početnim fazama implementacije savremenog sistema identifikacije i registracije otisaka prstiju migranata, povezanog sa centralnom biometrijskom bazom podataka.

U 2023. godini lišeno je slobode 5.314 migranata koji su nezakonito prešli granice, što je 37% manje u odnosu na 2022. godinu (8.519), što odražava regionalne trendove. Većina ovih migranata iskazuje namjeru da traži azil, pa stoga imaju koristi od smještaja i zdravstvene zaštite u dva prihvatna centra.

U pritvorskom centru za strance u Spužu 2023. godine zadržana su 83 migranta. (2022: 78). Crna Gora je aktivno uključena u regionalni projekat EU EU4FAST „Podrška jačanju borbe protiv krijumčarenja migranata i trgovine ljudima na Zapadnom Balkanu“ i učestvuje u

Globalnoj alijansi protiv krijumčarenja migranata, koja je pokrenuta u novembru 2023. godine.

Sporazum o readmisiji sa EU i dalje se nesmetano sprovodi. Od 2023. godine, Crna Gora je zaključila protokole za sprovođenje sa 15 država članica EU. Broj zahtjeva za readmisiju iz država članica EU nastavio je da opada. Crna Gora je 2023. godine obradila 156 zahtjeva za readmisiju od država članica EU. Od toga je prihvaćeno 85 zahtjeva. Crna Gora je 2023. godine prihvatila 43 povratnika (2022: 71) i izradila planove readmisije po povratku u Crnu Goru.

Crna Gora ima 11 **sporazuma o readmisiji sa zemljama koje nijesu članice EU**, uključujući sve partnere sa Zapadnog Balkana i Tursku, ali nijedan sa bilo kojom od glavnih zemalja porijekla migranata koji dolaze u Crnu Goru. Kvalitet sprovođenja ovih sporazuma o readmisiji nastavlja da se poboljšava. Readmisija iz Crne Gore u susjedne zemlje (uključujući Hrvatsku) pala je na 70 osoba u 2023. (sa 87 u 2022.). Readmisije državljana zemalja koje nijesu članice EU iz susjednih zemalja u Crnu Goru su takođe nastavile da opadaju, sa 50 readmisija tokom 2023. godine, uglavnom iz Hrvatske (36). Tokom 2023. godine izvršen je 31 dobrovoljni povratak (2022: 37). Granična policija izvršila je 19 povrataka u susjedne zemlje, a Međunarodna organizacija za migracije 12 povrataka.

Crna Gora mora da nastavi da razvija međunarodnu saradnju u vezi s readmisijom, da poveća svoje kapacitete za krivično gonjenje mreža krijumčarenja migranata, uspostavi moderan sistem prikupljanja podataka za skrining migranata i izbjeglica i poboljša koordinisani pristup svih aktera odgovornih za upravljanje mješovitim migracionim tokovima.

Azil

Upravljanje azilom je dobro.

Institucionalno uređenje i pravno usklađivanje

Pravni okvir Crne Gore je u velikoj mjeri usklađen s pravnom tekovinom EU. Saradnja s Agencijom EU za azil je veoma dobra i nastavila je da jača cjelokupni sistem azila Crne Gore.

U 2023. godini 4.998 osoba je registrovalo namjeru da zatraži azil (2022: 8.320), što odražava trend smanjenja neregularnih ulazaka. U Božaju je 2023. godine instalirana oprema za elektronsko pribavljanje biometrijskih podataka od migranata koji su izrazili namjeru da podnesu zahtjev za azil.

Direktorat za azil nastavio je sa smanjenjem zaostatka u rješavanju zahtjeva za azil i odlučuje o zahtjevima za međunarodnu zaštitu u roku od šest mjeseci, osim u složenim slučajevima.

U 2023. Direktorat je poništio manje drugostepenih odluka, što je odraz boljeg kvaliteta procesa utvrđivanja. Poboljšan je kvalitet postupka utvrđivanja statusa izbjeglica (113 intervjuja u 2023. u odnosu na 63 u 2022), što je rezultiralo povećanjem pozitivnih odluka za 56%.

Direktorat za azil je 2023. godine poboljšao svoje kadrovske kapacitete sa još dva službenika, uključujući i rukovodioca postupka. Crna Gora treba da nastavi sa povećanjem broja zaposlenih u postupku utvrđivanja statusa.

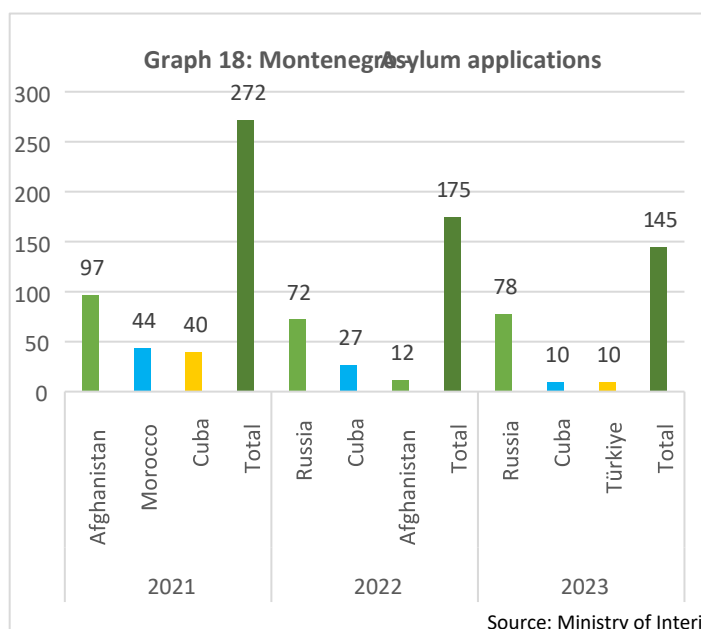
Kapaciteti za sprovođenje i izvršenje

U 2023. godini, broj tražilaca azila smještenih u prihvatnim centrima bio je 3.093, što je pad od 50% u odnosu na 2022.

godinu (6. 202).

Crna Gora ima dva prihvatna centra sa 164 ležaja, međutim, prihvatni kapaciteti se moraju dodatno proširiti kako bi se izborili sa mogućim povećanim migracionim tokovima, posebno u pogledu budućeg članstva u EU.

Crna Gora je u martu 2024. godine potpisala ugovore za pripremu i koordinaciju projekata izgradnje i rekonstrukcije proširenja i unapređenja smještajnih kapaciteta u centrima Spuž i Božaj.

Crna Gora je partner sa Zapadnog Balkana koji je prihvatila najveći broj ukrajinskih državljana koji su pobjegli od ruskog agresorskog rata, kako brojčano tako i proporcionalno njenom stanovništvu (1%). Nastavila je da daje ukrajinskim građanima status „privremene zaštite“, pristup zdravstvenim uslugama i smještaju iznad minimalnih evropskih standarda, iako se u velikoj mjeri oslanjala na ad hoc rješenja. U martu 2024. godine, Odluka o davanju privremene zaštite produžena je za godinu dana.

Administrativne prepreke otežavaju ovim Ukrajinacima pristup zdravstvenoj zaštiti, bankovnim računima i finansijskim uslugama, a nekoliko zakona treba uskladiti sa Zakonom o azilu kako bi se osiguralo da privremeni nosioci zaštite imaju svoja socijalna prava. Ne postoje pisani postupci za odobravanje i odbijanje zahtjeva za smještaj, uključujući žalbeni postupak.

Vizna politika

Nacionalni vizni režim i dalje nije usklađen s režimom EU. Potreban je napredak u usklađivanju crnogorske vizne politike sa listom zemalja EU za koje je potrebna viza, posebno u pogledu zemalja koje predstavljaju

rizik za nezakonite migracije ili bezbjednost EU. Jedini napredak koji je postignut u 2024. godini je bila odluka koju je Vlada usvojila u aprilu ove godine o sezonskom ukidanju viza, uključujući ukidanje sezonskih ukidanja viza za građane Uzbekistana.

Crna Gora i dalje ima bezvizni režim sa 11 zemalja koje se nalaze na listi zemalja EU sa obaveznim vizom, od kojih sedam uživa trajno izuzeće od viza (a četiri imaju sezonsko ukidanje viza za ulazak u Crnu Goru radi turizma između aprila i oktobra 2024. godine). Mjere izuzeća za sezonske vize nijesu u skladu s pravnom tekovinom EU. Kao dio svoje Reformske agende u okviru Plana rasta, Crna Gora se obavezala da će se dalje uskladiti sa listom EU zemalja kojima je potrebna viza, postići interoperabilnost između svojih sistema i baza podataka koje se koriste u trenutnom sistemu odobravanja viza, započeti rad na prikupljanju biometrijskih podataka, kao i uvesti dodatne mjere sigurnosti.

Crna Gora postepeno uvodi svoj Vizni informacioni sistem (VIS). Trenutno je 31 njeno diplomatsko-konzularno predstavništvo povezano s VIS-om.

Prema podacima Eurostata, 360 državljana Crne Gore zatražilo je azil u EU27 u 2023. (smanjenje za 11% u poređenju sa 410 u 2022. godini).

Šengen i vanjske granice

Institucionalno uređenje i pravno usklađivanje

Pravni okvir za upravljanje vanjskim granicama je u velikoj mjeri usklađen s pravnom tekovinom EU. Sporazum o statusu između Crne Gore i EU stupio je na snagu⁶ 1. novembra 2023. godine.

Elektronski nadzor mora omogućavati prenos slike u realnom vremenu do Centra Crne Gore i Frontex koordinacionog centra u Varšavi, što je ključni mehanizam za kontrolu granice u Jadranskom moru i brzo presretanje sumnjivih plovila.

Na dan 31. decembra 2023. godine popunjeno je 1.075 od 1.514 radnih mjesta u Graničnoj policiji (71%).

Kapaciteti za sprovođenje i izvršenje

Crna Gora je tokom 2023. godine izvršila 647 zajedničkih graničnih patrola sa susjednim državama (2022: 500, 2021: 437). Povećana je aktivnost zajedničkih centara za policijsku saradnju, uz veći obim razmijenjenih informacija. Zaplijenjena su ukupno 94 falsifikovana dokumenta.

Oprema za upravljanje granicom nastavila je da se progresivno unapređuje u skladu sa Šengenskim akcionim planom, ali je oslanjanje na podršku EU i drugih donatora i dalje prisutno u velikoj mjeri. Graničnoj policiji i dalje nedostaje odgovarajući kapacitet za nadzor nabavke opreme, određivanje prioriteta i izrade plana kupovine, povezan sa Šengenskim akcionim planom.

Granična policija je osnovala Grupu za suzbijanje krijumčarenja ljudi i prekograničnog kriminala radi razvoja analitike i obavještajnih podataka o mrežama krijumčarenja. Granična policija sada ima direktan pristup Europolovom SIENA kanalu. Tokom 2023. godine započete su operativno-istražne mjere, u saradnji s nadležnim tužiocima i kriminalističkom policijom, što je dovelo do otvaranja nekoliko novih slučajeva SIENA za istraživanje grupa krijumčara migranata koje djeluju širom Crne Gore.

Od 1. avgusta 2023. godine izdaju se granične propusnice za stanovnike prekograničnih područja Crne Gore i Bosne i Hercegovine. Crnogorski organi su tokom 2023. godine uništili alternativne puteve prema

⁶ SL L 140, 30.5.2023.

Bosni i Hercegovini na šest lokacija i prema Kosovu na šest lokacija.

Falsifikovanje eura (krivičnopravni aspekt)

Relevantno zakonodavstvo je uglavnom u skladu pravnom tekovinom EU o suzbijanju falsifikovanih valuta. Krivični zakonik predviđa krivično djelo „falsifikovanje novca“.

U 2023. godini, podnijeto je šest prijava za krivično djelo falsifikovanje novca, podignute su i potvrđene četiri optužnice, a u sudskoj proceduri je 10 optužnica, od kojih je jedna okončana osuđujućom presudom.

Svi aspekti carinske saradnje obrađeni su u Poglavlju 29 – Carinska unija.

2.3. Ekonomski kriterijumi

<i>Table 6.1:</i> Montenegro - Key economic figures	2015-20 average	2021	2022	2023
	46	47	50	52
	0.8	13.0	6.4	6.0
	63.7	59.2	67.7	71.7
	56.8	52.9	61.4	66.3
GDP per capita (% of EU-27 in PPS) ¹⁾	70.5	65.5	73.9	77.0
Real GDP growth	16.9	16.8	15.0	13.4
Activity rate of the population aged 15-64 (%),	17.0	16.1	13.1	14.3
total <i>female</i> <i>male</i>	16.7	17.3	16.6	12.6
Unemployment rate of the population aged 15-64 (%),	0.1	-2.4	17.2	10.5
total <i>female</i> <i>male</i>	1.3	1.4	11.2	11.8
Employment of the population aged 15-64 (annual growth %)	1.1	2.5	11.9	8.7
Nominal wages (annual growth %)	1.0	1.0	1.0	1.0
Consumer price index (annual growth %)	-16.8	-9.2	-12.9	-11.6
Exchange rate against EUR	10.3	11.7	13.2	6.3
Current account balance (% of GDP)	-5.7	-1.9	-4.2	0.6
Net foreign direct investment, FDI (% of GDP)	74.0	82.5	68.0	59.3
General government balance (% of GDP)				
General government debt (% of GDP)				

Napomene:

1)Eurostat

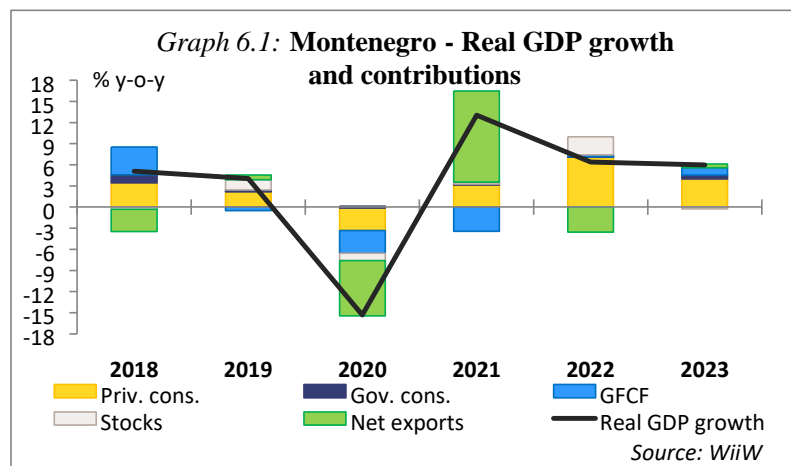
Izvor: nacionalni izvori

2.3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Ekonomsko upravljanje

Nova koaliciona Vlada usvojila je nekoliko važnih reformi. Vlada je povećala minimalnu penziju za 52% na 450 EUR od 2024. godine. U septembru 2024. godine, Vlada je usvojila program rada pod nazivom Evropa sad 2 i odgovarajuću Srednjoročnu fiskalnu strategiju. Ključne reforme se odnose na povećanje prosječne minimalne plate sa 450 EUR na 700 EUR i prepolovljenje doprinosa za penzije. Ove mjere predstavljaju značajan rizik za održivost javnih finansija, uprkos nekim kompenzacionim mjerama i ubrzanom investicionom programu.

Smjernice politika koju su navedene u zaključcima Ekonomskog i finansijskog dijaloga iz maja 2023.

godine, djelimično su sprovedene.

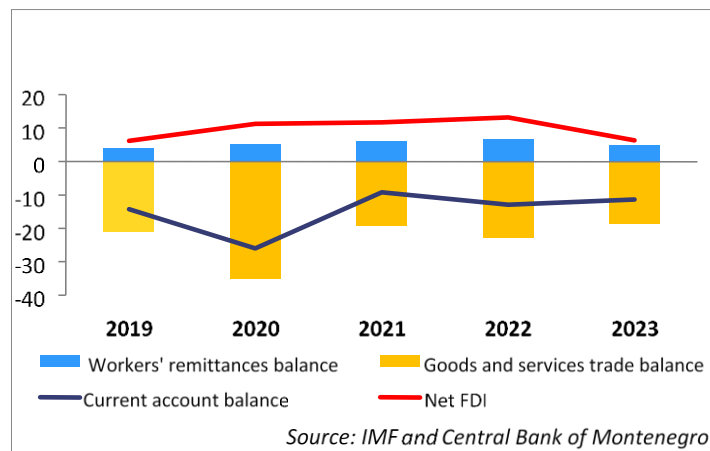
Ostvaren je napredak u poboljšanju bilansa budžeta i stvaranju pravnog osnova za osnivanje Fiskalnog savjeta, ali su strukturne reforme, koje imaju za cilj rješavanje neformalnosti i poboljšanje upravljanja u državnim preduzećima, imale samo ograničenu implementaciju.

Makroekonomska stabilnost

Ekonomski rast u 2023. godini i

dalje je stabilan i sveobuhvatan. Procjenjuje se da je rast BDP-a iznosio 6,0%, što je, nešto ispod stope rasta od 6,4%, iz 2022. godine. Ekonomska ekspanzija je prvenstveno vođena izvozom usluga i privatnom potrošnjom, potpomognuta rastom raspoloživog dohotka, ali i velikim prilivom ruskih, ukrajinskih i turskih građana. Dalju podršku pružile su oporavljene investicije i potrošnja Vlade. Snažan rast izvoza, koji je imao koristi od dobre turističke sezone, zajedno sa značajnim usporavanjem rasta uvoza, rezultirao je pozitivnim doprinosom neto izvoza rastu BDP-a. U prvom kvartalu 2024. godine, ekonomija je porasla za 4,4% na godišnjem nivou zahvaljujući domaćoj potražnji. Period od tri godine snažnog rasta dovelo je crnogorski BDP po glavi stanovnika u standardima kupovne moći na 52% prosjeka EU-27 u 2023. godini.

Deficit tekućeg računa smanjen je na 11,6% BDP-a u 2023. godini, zahvaljujući uspješnoj turističkoj sezoni i sporijem rastu uvoza. Nagli rast izvoza usluga (+21%) nadoknadio je pad izvoza robe uzrokovan slabijim učinkom metalnih proizvoda. Rast ukupnog uvoza, koji je mnogo veći od izvoza, doveo je do usporenja na 8,3% u 2023. godini, nakon izvanrednog prošlogodišnjeg rasta od 43%.

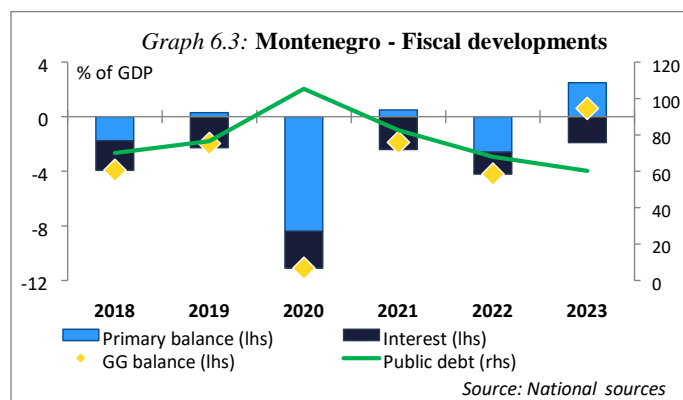
Graph 6.2: Montenegro - Current account

Ukupan trgovinski deficit smanjen je za 3 procentna poena na 18,8% BDP-a u 2023. godini. Suficit na primarnim i sekundarnim računima je neznatno opao i iznosio je 1% i 6,4% BDP-a u 2023. godini, pri čemu je ovaj drugi smanjen zbog nižih doznaka. U prvom kvartalu 2024. godine, prosjek deficita tekućeg računa proširio se na 13,8% BDP-a zbog opadanja izvoza robe i nižih suficita na primarnim i sekundarnim računima. Više od polovine deficita tekućeg računa finansirano je neto prilivom stranih direktnih

investicija (SDI) u 2023. godini, dok je ostatak obuhvaćen rezervama.⁷ Neto prilivi SDI smanjeni su za 45% na godišnjem nivou i iznosili su 6,3% BDP-a u 2023. godini, pri čemu je veliki dio tradicionalno ulagan u nekretnine. Pad SDI bio je uzrokovan kombinacijom nižih priliva vlasničkih ulaganja i duga između privrednih subjekata, zajedno sa višim odlivima (prema podacima o povlačenju sredstava od strane nerezidenata). U četiri kvartala do marta 2024. godine, neto prilivi SDI ostali su u suštini stabilni i iznosili su 6,2% BDP-a. Međunarodne rezerve pale su na 1,4 milijarde EUR u 2023. godini, pokrivajući 3,4 mjeseca uvoza dobara i usluga, ali su poboljšane na 4,7 mjeseci početkom 2024. godine zbog smanjenja uvoza.

Nakon smanjenja inflacije tokom 2023. godine, silazni trend se nastavio i tokom 2024. godine. Tokom 2023. godine, inflacija potrošačkih cijena bila je u opadajućem trendu, sa 16,2% na godišnjem nivou u januaru na 4,3% u decembru, a prosjek za cijelu godinu iznosio je 8,9%. Smanjenje je bilo uzrokovano smanjenjem pritiska globalnih cijena energenata i hrane, kao i pooštavanjem monetarne politike u eurozoni, iako je bilo ograničeno domaćim povećanjima plata i penzija uzrokovanim politikama. U periodu mart-april 2024. godine, inflacija se ponovo povećala na 5,5% na godišnjem nivou, ali je smanjena na 3,5% u julu. U martu 2024. godine, Vlada je pokrenula program za ograničavanje povećanja cijena za neke osnovne prehrambene proizvode.

Zahvaljujući vanrednim prihodima, budžet za 2023. godinu ostvario je suficit od 0,6% BDP-a, dok je

projekcija budžeta za 2024. godinu revidirana

u skladu sa novim dešavanjima. Ishod iz 2023

značajno je premašio revidirani deficit od 3,4%, usvojen u novembru. Glavni pokretač bio je znatno veći budžetski prihod, koji je porastao za 26,3% u odnosu na 2022. godinu i nadmašio rast potrošnje, koja je porasla za 12,8%. Rast javnih prihoda bio je podstaknut visokom potrošnjom usljed velikog priliva stranih državljana i rasta plata, visoke inflacije i uspješne turističke sezone čime je poboljšana

poreska disciplina i jednokratni prihodi.⁸ Glavni razlozi za povećane potrošnje bili su veći socijalni transferi, povećani troškovi plata i nagli rast kamata, dok je došlo do smanjenja kapitalnih rashoda pogoršavajući time kvalitet javne potrošnje. Krajem decembra 2023, Skupština Crne Gore usvojila je Zakon o budžetu za 2024.godinu, koji predviđa značajno pogoršanje u bilansu budžeta, s projektovanim deficitom od 3,4% BDP-a, usled očekivanog rasta u socijalnim transferima i kapitalnim rashodima i izostanka jednokratnih prihoda. Budžet za 2024. godinu revidiran je usljed budžetskog prihoda koji je bio bolji od planiranog i mjera povezanih sa programom Evropa sad 2, koji treba da stupi na snagu u oktobru 2024. godine.

Koeficijent javnog duga opao je 2023. godine, ali velike predstojeće obaveze servisiranja duga, zajedno sa novousvojenim mjerama, ukazuju na ranjivosti i zahtijevaju mjere za kompenzaciju. Na kraju 2023.

godine, stopa duga Vlade smanjena je na 59,3% BDP-a, u odnosu na 68% BDP-a godinu dana ranije. Značajno smanjenje je podstaknuto visokim nominalnim rastom BDP-a i određenim korišćenjem državnih depozita za otplatu dospjelog duga. Zbog dobrog fiskalnog učinka u 2023. godini, stanje državnih depozita je poraslo na 2,3% BDP-a na kraju 2023. godine, u odnosu na 1,9% godinu dana ranije. Velike otplate

⁷ U 2023. godini došlo je do velikog porasta broja grešaka i propusta koji su iznosili 10,7% BDP-a u poređenju sa 9,6% u 2022. i 5,6% u 2022. Nagli porast broja grešaka i propusta vjerovatno je posljedica oporavka turizma i velikog priliva stranih državljana

⁸ Izvori jednokratnih prihoda uključivali su program ekonomskog državljanstva, raskidanje hedžing aranžmana i budžetsku podršku EU koja se odnosi na energiju

javnog duga, od 7,6% i 11% BDP-a, dospijevaju 2024. i 2025. godine i zahtijevaće značajno novo zaduživanje. Crna Gora je u martu 2024. godine uspješno emitovala evroobveznice u iznosu od 687 miliona eura po efektivnoj stopi od 5,88%.⁹ Fiskalne projekcije, uključujući nove mjere usvojene u septembru 2024., postavile su javni dug na 63,3% na kraju 2024. sa trendom rasta na 65,2% u 2027. godini.

Makroekonomska politika Crne Gore je ograničena nedostatkom autonomne monetarne politike. Fiskalna politika je glavni alat za upravljanje agregatnom tražnjom. Imajući u vidu ranjivosti u vezi sa dugom, velike predstojeće potrebe za finansiranjem, i mjere usvojene u okviru programa Evropa sad 2, čini se odgovarajućim pažljivo fiskalno upravljanje sa mjerama kompenzacije i sveukupno strožim fiskalnim stavom.

Funkcionisanje tržišta proizvoda

Poslovno okruženje

Napori za poboljšanje regulatornog poslovnog okruženja su nastavljeni. U martu 2024. godine Savjet za konkurentnost je usvojio akcioni plan sa ciljem da se do 2026.godine eliminiše 11 ključnih barijera za poslovanje. Dinamičan razvoj domaćih i stranih kompanija ometaju neformalna ekonomija, neefikasnost i kašnjenje u poslovanju s administracijom, prekomjerna složenost poslovanja, prekomjerna složenost zakonodavnog okvira i administrativno opterećenje vezano za parafiskalne namete, kao i nedovoljan kvalitet e-usluga. Dalje prepreke se odnose na nedovoljnu transparentnost u donošenju odluka, proizvoljno tumačenje i sprovođenje zakona od strane vlasti i pristupu finansijama za mala i srednja preduzeća (MSP).

Neformalna ekonomija predstavlja veliki prepreku konkurentnosti Crne Gore. Nedostaci u institucionalnom i regulatornom okruženju, slabosti na tržištu rada, nedovoljni kapaciteti za sprovođenje zakona od strane vlasti, korupcija i nepoštovanje poreskih obaveza doprinose radu u sivoj zoni, što je posebno štetno za zakonito poslovanje MSP-a i mikropreduzeća u sektoru usluga. Krajem 2023. godine, Vlada je usvojila program i akcioni plan za rješavanje problema neformalne ekonomije, uključujući mjere za suzbijanje izbjegavanja i utaju poreza, ali mu nedostaje mehanizam za praćenje sprovođenja.

Uticaj države na tržišta proizvoda

Iako je Vlada preduzela mjere za suzbijanje povećanja cijena, transparentnost i efikasnost državne pomoći, u Crnoj Gori, i dalje je slaba. U martu 2024. godine, Vlada je pokrenula program za ograničavanje cijena, u saradnji sa najvećim lancima supermarketa u zemlji, u nastojanju da spreči antikonekrentne mjere i riješi problem naglog porasta cijena osnovnih prehrambenih proizvoda, kao što su brašno, šećer, ulje i so. Inicijativa je kasnije proširena na širi asortiman proizvoda i podršku domaćim proizvođačima. Agencija za zaštitu konkurencije (AZK) donijela je dva rješenja o nedozvoljenoj državnoj pomoći koja treba da bude vraćena. Iako je Crna Gora ostvarila napredak ka obezbjeđivanju bolje transparentnosti odluka o državnoj pomoći, potreban je dalji rad na povećanju svijesti o pravilima državne pomoći među davaocima pomoći i povećanju u Agenciji za zaštitu konkurencije. AZK je donijela dva rješenja o nedozvoljenoj državnoj pomoći, koja treba da bude vraćena.

⁹ Crna Gora je emitovala evroobveznice u iznosu od 750 miliona dolara, sa rokom dospjeća od 7 godina i efektivnom kamatnom stopom od 7,25%. Nakon međuvalutne transakcije, dug iznosi 687 miliona eura, uz povoljniju kamatnu stopu od 5,88%

Privatizacija državnih preduzeća (DP) nije napredovala, ali su preduzeti prvi koraci ka stvaranju okvira za poboljšanje upravljanja i profitabilnosti državnih preduzeća. Finansijski učinak crnogorskih državnih preduzeća¹⁰, uključujući ona na lokalnom nivou, trebalo bi poboljšati transformacijom njihovih upravljačkih struktura i eliminisanjem političkog uticaja. To bi takođe smanjilo fiskalne rizike povezane sa državnim preduzećima. Iako je poboljšanje upravljanja državnim preduzećima bilo istaknuto u Ekonomskom reformskom programu Crne Gore u poslednjim godinama, napredak je bio veoma spor. Ministarstvo finansija nastavilo je pripreme radove na analizi pravnog i regulatornog okvira za reformu državnih preduzeća i dobilo je tehničku pomoć MMF-a za procjenu fiskalnih rizika povezanih sa državnim preduzećima.

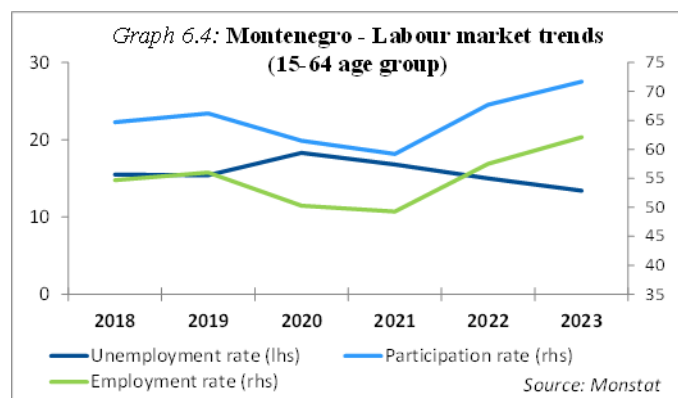
Funkcionisanje finansijskog tržišta

Bankarski sistem je ostao stabilan s adekvatnim nivoima likvidnosti i profitabilnosti. Većina privremenih mjera usmjerenih na očuvanje likvidnosti i solventnosti domaćih banaka istekla je tokom 2023. godine. Centralna banka Crne Gore (CBCG) je u novembru 2023. godine pojačala proces nadzora, zahtijevajući od kreditnih institucija da prođu provjeru usklađenosti prije isplate dividende. Stopa adekvatnosti kapitala u cijelom sektoru iznosila je 19,5% u junu 2024. godine, što je znatno iznad zakonskog minimuma od 8%. Banke su nastavile da se finansiraju uglavnom iz domaćih depozita koji su porasli za 15,5% u 2023. godini, ali je rast usporen na oko 3% u prvoj polovini 2024.godine. Nenaplativi krediti su činili 4,3% ukupnih kredita sredinom 2024. godine, u odnosu na 5,2% sredinom 2022.godine. Povećanje neto kamatnih marži dovelo je do porasta profita bankarskog sektora (+75,3%) u 2023.godini.

Kreditna aktivnost nastavila je da raste uprkos višim kamatnim stopama. Rast kredita se ubrzao na 10,8% u 2023. godini, sa 6,6% u prethodnoj godini i nastavio da raste u prvim mjesecima 2024. godine, prvenstveno zahvaljujući međubankarskom kreditiranju i kreditiranju stanovništva. Krediti privredi zabilježili su usporavanje u okruženju viših kamatnih stopa u 2023. godini, ali su ubrzani u periodu maj-jul 2024. god. Troškovi pozajmljivanja su porasli u 2023. i ostali su visoki, pri čemu je nominalna ponderisana prosječna stopa na pozajmice dostigla 6,6% u julu 2024. u poređenju sa 5,92% krajem 2022.godine.

Funkcionisanje tržišta rada

Ekonomski oporavak doveo je do snažnog rasta zaposlenosti i pada nezaposlenosti, ali strukturni izazovi

na tržištu rada ostaju. Prema Anketi o radnoj snazi, prosječna stopa nezaposlenosti opala je na 13,4% u 2023. sa 15,1% u 2022. Broj zaposlenih je porastao, za 10,8%, a stopa zaposlenosti iznosila je 55,6%. Prosječna bruto plata porasla je za 11,8 %, vođena platama u javnom sektoru. Regionalne razlike su se nastavile u 2023. godini, pri čemu je stopa nezaposlenosti varirala od 3,1% u primorskom regionu do 10,1% u centralnom i 31,9% u siromašnijem sjevernom regionu. Rodni jaz se smanjio, ali je aktivnost žena (66,3%) ostala značajno ispod one kod muškaraca (77%). Preostali strukturni izazovi su nezaposlenost mladih (uzrasta 15-24 godine), koja je iznosila 23,3% u 2023. godini¹¹,

¹⁰ Vlada je većinski ili potpuni vlasnik oko 50 društvenih preduzeća u Crnoj Gori. (OECD 2024)

¹¹ Stopa NEET-a pala je na 20,3% u 2023. sa 23,2% u 2022. godini.

i dugotrajna nezaposlenost: 72,1% svih nezaposlenih, koji traže posao duže od 12 mjeseci. Tekuće reforme, usmjerene na poboljšanje administrativnih kapaciteta i digitalizaciju Zavoda za zapošljavanje, očekuje se da će rezultirati ciljanim i efikasnijim mjerama za aktiviranje zapošljavanja. Reforma Zavoda za zapošljavanje je ključna za implementaciju Garancije za mlade i dobro funkcionisanje tržišta rada.

2.3.2. Kapacitet savladavanja pritiska konkurencije i tržišnih snaga u okviru EU

Obrazovanje i inovacije

Najnoviji PISA rezultati potvrdili su značajne nedostatke u kvalitetu obrazovanja. Prosječni rezultati PISA¹² za 2022. godinu bili su ispod rezultata u 2018. i ispod prosjeka OECD-a. Neusklađenost vještina i dalje postoji posebno za one sa stručnim obrazovanjem i obukom, kao i one sa kvalifikacijama visokog obrazovanja, uprkos postojećim naporima da se poboljša prelazak iz obrazovanja i obuke na tržište rada.

Iako nedovoljno finansirana, javna i privatna ulaganja u istraživanje, razvoj i inovacije porasla su u 2023. godini.¹³ Fond za inovacije je nastavio da igra ključnu ulogu u sprovođenju nacionalne politike inovacija, kroz osam programa podrške inovacijama sprovedenih 2023. godine, sa ciljem da podstakne saradnju na razvoju inovativnih projekata i proizvoda između privatnog sektora i istraživačkih institucija. Veze između akademske zajednice, istraživačkih instituta i biznisa moraju biti dodatno ojačane. Istraživačko osoblje zapošljava se gotovo isključivo od strane Vlade ili u sektoru visokog obrazovanja.

Fizički kapital i kvalitet infrastrukture

Određeni napredak je postignut u poboljšanju energetske infrastrukture. Dok je upotreba obnovljivih izvora energije visoka, postoji nedostatak diversifikacije u obnovljivim izvorima (proizvodnja električne energije se uglavnom oslanja na hidroenergiju i biomasu) i nedovoljan fokus na ekološkim standardima u projektima energetske infrastrukture. Nacionalna elektroenergetska kompanija je 2023. godine realizovala dva solarna projekta i postignut je određeni napredak u pripremi izgradnje nove vjetroelektrane. U avgustu 2024. godine, Crna Gora je usvojila Zakon o korišćenju energije iz obnovljivih izvora, ali nedostaje zakonska regulativa za sprovođenje. Crna Gora još nije donijela stratešku odluku o tome kako zamijeniti termoelektranu (lignit) u Pljevljima, koja trenutno proizvodi oko 50% električne energije u Crnoj Gori i od vitalnog je značaja za sigurnost snabdijevanja i stabilnost elektroenergetskog sistema zemlje, ali ostaje njen glavni zagađivač.

Ulaganje u digitalnu infrastrukturu je nastavljeno. Nakon serije velikih sajber napada na državnu IT infrastrukturu 2022. godine, Vlada je napredovala u reformama digitalne transformacije. Sajbernetska bezbjednost bila je prioritet 2023. godine, kroz uspostavljanje naprednog odbrambenog ekosistema za odbranu od sajber prijetnji. Nakon aukcije i dodjele 5G spektra 2022. godine, sva tri operatera su do kraja 2024. godine nastavila da rade na aktivaciji 5G u svim opštinama. Krajem 2023. godine oko 85,4% stanovništva Crne Gore bilo je obuhvaćeno signalom 5G mreže. Razvoj ruralnog širokopojsnog pristupa međutim zaostaje, čime se povećava razlika u povezanosti između urbanog i ruralnog stanovništva.

Modernizacija saobraćajnog sektora zahtijeva opsežno djelovanje i blisku saradnju sa EU. Napredak u poboljšanju i modernizaciji kratkih dionica putne i željezničke mreže bio je spor. Crna Gora još nije prilagodila svoju strategiju razvoja transportnog sektora u skladu sa svojim obavezama iz Ugovora o transportnoj zajednici o održivoj i pametnoj mobilnosti. Unapređenje drumskog saobraćaja, naročito željezničkog i drumskog koridora koji povezuje luku Bar i Boljare, na granici sa Srbijom, nacionalni je

¹² Objavljeno u decembru 2023. godine

¹³ Vlada je 2023. godine izdvojila skoro 10 miliona eura za sprovođenje aktivnosti istraživanja i razvoja, što predstavlja naglo povećanje u poređenju sa 4,1 milion eura u 2022. (OECD 2024.)

prioritet za Crnu Goru. Vlada je postigla dogovor sa EBRD-om i EK o povoljnim kreditima za nastavak izgradnje autoputa Bar-Boljare, međutim dio željezničkog koridora (Bar-Vrbnica) suočava se sa značajnim odlaganjima kada su u pitanju rokovi, zbog ograničenih apsorpcionih i upravljačkih kapaciteta nadležnih administrativnih tijela. Crna Gora nije komunicirala s Evropskom komisijom o najnovijim projektima investicionog planiranja do 2030. godine, osim koridora Bar-Boljare. Brojni nedavno najavljeni projekti razvoja puteva, kao što je nova unutrašnja ruta za Jadransko-jonski autoput, pored ranije planirane obalne brze ceste, značajno odstupaju od planova dogovorenih u okviru TEN-T mreže i obaveza transportne zajednice zemlje, čime se djelimično čine zastarjelim studije izvodljivosti i dizajna, finansirane od strane EU.

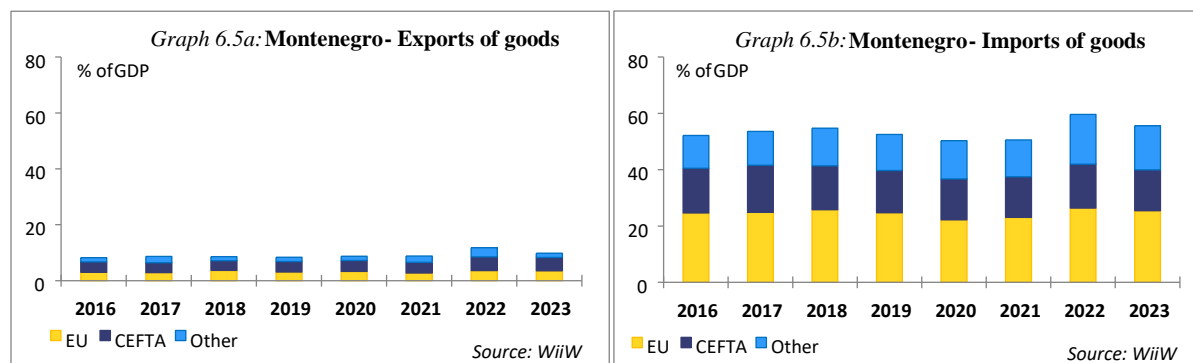
Sektorska i preduzetnička struktura

Struktura privrede ostaje uglavnom nepromijenjena. Mikro, mala i srednja preduzeća (MMSP) obuhvatala su 50,4% ukupnog broja zaposlenih u 2023. godini. Mikro preduzeća činila su 95% svih MMSP-a. Po sektorima, distribucija zaposlenosti je ostala uglavnom stabilna u 2023. godini, pri čemu je sektor usluga apsorbovao 77% ukupne zaposlenosti, dok su udjeli industrije i građevinarstva (18,4%) i poljoprivrede (4,5%) bili znatno niži. Učešće poljoprivrede u bruto dodatoj vrednosti palo je na 5,9% u 2022. godini, u poređenju sa prosjekom od 7,4% u prethodnih 10 godina, dok je učešće industrije bilo stabilno sa oko 10%. Udio od građevinarstva je pao na 3,8% u 2022. godini, sa desetogodišnjeg prosjeka od 5,1%.

Ekonomska integracija sa EU i konkurentnost cijena

Rast robne razmjene posledica je povećanog uvoza. Spoljnotrgovinska razmjena Crne Gore porasla je za 5,8% na godišnjem nivou, pri čemu je izvoz roba smanjen za 3,7%, a uvoz povećan za 7,8% u 2023. godini. Bilateralna trgovina sa EU, porasla je za 12% i EU je ostala glavni trgovinski partner Crne Gore, sa 36,1% i 45,8% robnog izvoza i uvoza. Učešće zemalja CEFTA (Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini) činilo je 48,4% i 26% ukupnog izvoza i uvoza robe Crne Gore. EU takođe ostaje glavni izvor priliva SDI, koji čini 29,8% ukupnih priliva SDI u 2023. godini, a slijede Rusija, Turska i Srbija.

Na konkurentnost cijena Crne Gore negativno je uticala ocjena realnog efektivnog deviznog kursa zbog pozitivne razlike u inflaciji s eurozonom.¹⁴

¹⁴ MMF (2024) procjenjuje da će se razlika između inflacije u Crnoj Gori i eurozoni smanjiti na 1,7 procentnih poena početkom 2024. godine.

2.4 JAVNE NABAVKE, STATISTIKA, FINANSIJSKI NADZOR

Poglavlje 5 – Javne nabavke

Pravila EU obezbjeđuju da javne nabavke dobara, usluga i radova u bilo kojoj državi članici budu transparentne i otvorene za sve kompanije EU na osnovu nediskriminacije i jednakog tretmana.

Institucionalno uređenje i pravno usklađivanje

Pravni okvir o javnim nabavkama je dobro usklađen s pravnom tekovinom EU.

U decembru 2023. godine, projekat Svjetske banke za procjenu sistema nabavki (MAPS) završen je sveobuhvatnom evaluacijom sistema javnih nabavki u Crnoj Gori, s posebnim fokusom na elektronske javne nabavke. Rezultati će poslužiti kao osnova za dalja unapređenja u oblastima upravljanja ugovorima, uvođenja zelenih i održivih javnih nabavki i unapređenja elektronskog sistema javnih nabavki. U junu 2024. godine, podzakonski akti su izmijenjeni kako bi se smanjio broj i vrijednost pregovaračkih postupaka za koje se ne objavljuje obavještenje o ugovoru.

U aprilu 2024.godine, Vlada je odlučila da nastavi sa drugom fazom tenderske procedure za koncesiju aerodroma, uz savjetodavnu podršku Međunarodne finansijske korporacije.

Kapaciteti za sprovođenje i izvršenje

Kapacitet za sprovođenje i izvršenje u oblasti javnih nabavki je adekvatan i ostaje stabilan. Sistematski se organizuju obuke o pravilima javnih nabavki i kursevi za službenike za nabavke.

Uspostavljen je okvir o integritetu i sukobu interesa u javnim nabavkama. Crna Gora je u januaru 2024. godine uvela mehanizam za praćenje postupaka nabavki bez objavljivanja obavještenja o ugovoru (jednostavne nabavke), u cilju sprečavanja nepravilnosti u ovim vrstama postupaka.

Kontinuirano unapređenje sistema elektronskih javnih nabavki, koje se sprovodi u periodu 2023-2024, olakšava razmjenu podataka između javnih institucija i ima za cilj otkrivanje i ograničavanje mogućih nepravilnosti i koruptivnih praksi u javnim nabavkama. Poboľjšane funkcionalnosti sistema olakšavaju praćenje dodjele ugovora i implementacije i žalbe.

Efikasan sistem pravnih lijekova

Žalbeni postupci su u skladu sa standardima i praksom EU. Krajem 2023. godine imenovani su novi predsjednik i članovi Komisije za zaštitu prava u postupcima javnih nabavki, čime je otklonjen problem nedostatka kadrova. Nema značajnih kašnjenja u tretiranju i rješavanju pritužbi i sistem pravnog lijeka funkcioniše efikasno.

Poglavlje 18 – Statistika

Evropsku statistiku razvijaju, proizvode i distribuiraju države članice EU, rukovodeći se principima i kriterijumima kvaliteta razrađenim u Uredbi o evropskoj statistici, kao što su profesionalna nezavisnost, nepristrasnost, pouzdanost, transparentnost i poverljivost. Postoje zajednička pravila za metodologiju, proizvodnju i diseminaciju statističkih informacija, koja su dalje precizirana u sektorskim zakonima koji čine pravnu tekovinu EU o statistici.

Pravni okvir za **statističku infrastrukturu** ostaje uglavnom u skladu sa evropskim standardima i integriše načela Kodeksa prakse evropske statistike. U 2024. godini ojačana je rukovodeća struktura Uprave za statistiku Crne Gore (MONSTAT), ali broj zaposlenih ostaje na oko 60% od broja sistematizovanih radnih mjesta. Nedostatak odgovarajućih prostorija ostaje ozbiljan problem, bez implementacije bilo kakvog

održivog rješenja. U decembru 2023. godine usvojeni su Strategija razvoja zvanične statistike 2024-2028 i Program zvanične statistike 2024-2028.

Što se tiče **klasifikacija i registara**, Crna Gora mora da preduzme neophodne pripreme za uvođenje novih verzija nomenklature privrednih djelatnosti (NACE) i klasifikacije proizvoda po djelatnostima (CPA), koje stupaju na snagu 2025. godine. Što se tiče nomenklature teritorijalnih jedinica za statistiku (NUTS) još uvijek se čeka proračun, evaluacija i usaglašavanje nekih teritorijalnih tipologija. Što se tiče poslovnih registara, dostupno je 94% obaveznih varijabli, ali ukupna usklađenost još uvijek treba značajno da se poboljša.

U oblasti **makroekonomske statistike**, a naročito implementacije Evropskog sistema računa (ESA) 2010, Crna Gora i dalje treba da ostvari značajan napredak, kako u pogledu kvaliteta tako i cjelovitosti. U pogledu glavnih agregata kvartalnih i godišnjih nacionalnih računa, Crna Gora je produžila dužinu vremenske serije u vezi s nekoliko skupova podataka, ali treba da nastavi sa naporima da prevaziđe preostale nedostatke, dodatno poboljša vremenske serije i blagovremenost te ukloni oznake koje sprječavaju objavljivanje velikog dijela podataka. Postignut je dobar napredak ka redovnoj izradi tabela ponude, korišćenja i ulaznih i izlaznih tabela, iako postoje nedostaci. Eurostatu su poslani samo neki ograničeni podaci iz preliminarne statistike državnih finansija (GFS), dok redovna proizvodnja nije uspostavljena. Stoga su potrebni značajni napori da se počne sa slanjem redovnih GFS podataka koji se mogu objavljivati, kao i pravilno popunjenih tabela za postupke u slučaju prekomernog deficita (EDP).

U oblasti **poslovne statistike i statistike trgovine**, Crna Gora je povećala svoju usklađenost sa skupovima podataka o kratkoročnoj poslovnoj statistici (STS), od kojih je devet sada u potpunosti usklađeno. Potrebno je obezbijediti podatke o obimu prodaje u oblasti trgovine na veliko, a nedostaju i podaci o cijenama usluga. U pogledu poslovne statistike, Crna Gora nije prenijela podatke zbog korištenja starog formata prenosa te je stoga pozvana da koristi novi format i dostavi podatke za odgovarajuće referentne godine. U vezi s poslovnom demografijom, podaci se ne primaju, a Crna Gora se ohrabruje da pripremi prikupljanje podataka u srednjem roku. U pogledu trgovine valutom računa (TIC), traženi podaci su prvi put prenijeti u novom traženom formatu. Takođe, novi format prenosa podataka uspješno je primijenjen za statistiku međunarodne trgovine uslugama (ITSS). Što se tiče trgovine prema karakteristikama preduzeća (TEC) nedostaci i daluje postoje, dok podaci za 2023. godinu nijesu proslijeđeni. Stoga, Crna Gora se podstiče da intenzivira napore da što prije dostavi podatke za najskorije referentne periode.

U oblasti **socijalne statistike**, faza popisivanja stanovništva, domaćinstava i stanova obavljena je u decembru 2023. godine i završen je unos i obrada podataka. Objavljivanje rezultata popisa očekuje se tokom 2024. U pogledu statistike u oblasti socijalne zaštite (ESSPROS) postoji potpuna usklađenost. U globalu, MONSTAT treba da poboljša prikupljanje podataka razvrstanih po polu.

U pogledu **statistike u oblasti poljoprivrede**, Zakon o poljoprivrednom popisu donesen je u julu 2024. godine, a popis treba da se obavi od oktobra do decembra 2024. godine. Potrebna su poboljšanja u nekoliko oblasti koje se tiču poljoprivrede, kao što je statistika u oblasti poljoprivrednih proizvoda, gdje je većina podataka označena kao preliminarne. S druge strane, učinjeni su dobri napori u statistici u oblasti organske poljoprivrede.

U pogledu **statistike u oblasti saobraćaja**, Crna Gora je redovno obezbjeđivala kvalitetne podatke o drumskom teretnom saobraćaju. Međutim, bilo je kašnjenja u nedavnim izvještavanjima i neke tabele nijesu dostavljene, zbog čega je usklađenost smanjena. **Energetska statistika** je veoma usklađena.

Poglavlje 32 – Finansijski nadzor

EU promoviše reformu nacionalnih sistema upravljanja radi poboljšanja upravljačke odgovornosti, dobrog finansijskog upravljanja prihodima i rashodima, kao i eksterne revizije javnih sredstava. Pravila finansijske kontrole dalje štite finansijske interese EU od prevara u upravljanju fondovima EU, a euro od falsifikovanja.

Javna interna finansijska kontrola (PIFC)

Crnogorski strateški okvir za javnu internu finansijsku kontrolu (PIFC) je uspostavljen. Vlada je usvojila godišnje izvještaje o sprovođenju relevantnih strategija o upravljanju i unutrašnjoj kontroli u javnom sektoru. Iako je razvoj upravljačke odgovornosti u javnoj upravi jedan od ključnih strateških ciljeva, njena primjena ostaje ograničena, naročito u pogledu delegiranja ovlaštenja u oblasti finansijskog upravljanja i unutrašnje kontrole.

Uspostavljen je zakonodavni i operativni okvir za **unutrašnju kontrolu** i unutrašnju reviziju. Međutim, nizak stepen implementacije u različitim aspektima interne kontrole ukazuje na nedovoljno razumijevanje i neuvažavanje sistema.

U decembru 2023. godine usvojena je nova metodologija **internog izvještavanja**. Međutim, mnoge centralne Vladine organizacije zaobilaze matična ministarstva i svoje prijedloge budžeta dostavljaju direktno Ministarstvu finansija. **Centralizovana budžetska inspekcija** u okviru Ministarstva finansija počela je s radom i u januaru 2024. godine prvi put objavila svoj godišnji plan nadzora sa listom institucija i procesa kojima namjerava da se bavi tokom godine. Međutim, potrebno ju je značajno ojačati odgovarajućim ljudskim resursima.

Uspostavljanje i kvalitet **interne revizije** se poboljšava, uz dosljedno planiranje i prakse izvještavanja, kao i proces internog osiguranja kvaliteta. Međutim, komunikacija između internih revizora i višeg rukovodstva je ograničena, a preporuke interne revizije se često ne sprovode.

Centralna jedinica za harmonizaciju (CHU) uložila je napore da poveća funkcionalnost PIFC sistema, posebno u preduzećima u vlasništvu države. Vlada je usvojila zaključke godišnjeg izvještaja CHU, ali je potrebno ojačati njihovu implementaciju. CHU i Uprava za ljudske resurse uspostavili su program kontinuiranog razvoja koji dobro funkcioniše, kao i program sertifikacije za revizore.

Na nivou PIFC-a postoji **antikorupcijski sistem**. Svi javni subjekti su dužni da putem sistema prijavljivanja obavijeste CHU o sumnjama na nepravilnosti i prevare. CHU vodi registar ovih slučajeva i prati mjere za ublažavanje i preduzete radnje. Međutim, vrlo mali broj organa je prijavio bilo kakve nepravilnosti.

Eksterna revizija

Skupština je u julu 2024. godine imenovala petog člana Senata (mjesto je bilo upražnjeno od januara 2021. godine) **Državne revizorske institucije (DRI)**, ali još uvek nije imenovala predsjednika DRI (mjesto je upražnjeno od jula 2022. godine). U procjeni Međunarodne organizacije vrhovnih revizorskih institucija (INTOSAI) zaključeno je da kašnjenje u ovim imenovanjima predstavlja kršenje nezavisnosti DRI. Iako je nekoliko izveštaja DRI razmatrano u skupštinskim odborima tokom 2023. godine, Skupština još uvijek nema institucionalizovan sistem praćenja nalaza i preporuka DRI. Javna kontrolna saslušanja se ne održavaju.

DRI je usvojila i sprovela **godišnji plan revizije** na osnovu procjene rizika i jasno navedenih kriterijuma. DRI je izvršila reviziju izvještaja o budžetu na kraju godine i 24 druge revizije, kao i tri revizije državnih preduzeća, što predstavlja značajno povećanje u odnosu na prethodni period. DRI je takođe objavila 47 izvještaja o sprovođenju preporuka revizije.

Zaštita finansijskih interesa EU

Izmjene i dopune **Krivičnog zakonika** tek treba da budu usvojene u cilju daljeg usklađivanja s pravnom tekovinom EU o borbi protiv prevara u finansijskim interesima EU putem krivičnog prava. Priprema nove nacionalne strategije za borbu protiv prevara 2024-2027 je u ranoj fazi. Služba za koordinaciju borbe protiv prevara (AFCOS) ojačala je svoje znanje i vještine kroz aktivnosti obuka koje finansira EU.

Crna Gora **sarađuje s Evropskom kancelarijom za borbu protiv prevara (OLAF)**. Dvanaest slučajeva nepravilnosti je prijavljeno u sistemu upravljanja nepravilnostima u 2023. godini, čime je izgrađena odgovarajuća evidencija. Crna Gora treba da nastavi s jačanjem rezultata u oblasti saradnje u istragama koje se odnose na fondove EU.

Zaštita eura od falsifikovanja

Crnogorsko zakonodavstvo o zaštiti eura od falsifikovanja u skladu je sa pravnom tekovinom EU. Centralna banka Crne Gore je sprovedila aktivnosti u skladu sa standardima Evropske centralne banke (ECB) i EU standardima koji regulišu integritet eura i standarde rukovanja gotovinom, uključujući obuke i razmjenu informacija.

3. DOBROSUSJEDSKI ODNOSI I REGIONALNA SARADNJA

Dobrosusjedski odnosi i regionalna saradnja predstavljaju suštinski dio procesa evropskih integracija Crne Gore. Oni doprinose stabilnosti, pomirenju i klimi koja je pogodna za rješavanje otvorenih bilateralnih pitanja i nasleđa iz prošlosti.

Crna Gora je zadržala svoj angažman u nizu inicijativa regionalne saradnje, kao što su Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA), Energetska zajednica, Transportna zajednica, Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi (SEECP) i Savjet za regionalnu saradnju (RCC). Crna Gora takođe aktivno učestvuje u inicijativama kao što su Centralnoevropska inicijativa (CEI) i Centar za bezbjednosnu saradnju (RACVIAC).

Crna Gora je 7. decembra 2023. godine okončala predsjedavanje Centralnoevropskim sporazumom o slobodnoj trgovini (CEFTA) iz 2023.godine.

Četvrti godišnji **samit EU-Zapadni Balkan** održan je u Briselu u decembru 2023. godine, reafirmišući perspektivu zapadnog Balkana za članstvo u EU i istražujući mjere koje imaju za cilj dalje unaprijeđenje postepene integracije.

Crna Gora se aktivno angažovala u regionalnoj dimenziji **Plana rasta za Zapadni Balkan** učestvujući i na ministarskim i na sastancima lidera, takođe, bila je i domaćin majskog sastanka lidera u Kotoru.

Na **zajedničkom regionalnom tržištu (CRM)**, u oktobru 2023. godine, prvi put u regionu održan je samit Berlinskog procesa, u Tirani, kojim je usvojen dodatni sporazum o priznavanju profesionalnih kvalifikacija medicinskih sestara, veterinarar, farmaceuta i babica. **Mapa puta za roming** između Zapadnog Balkana i EU ušla je u prvu fazu implementacije. Crna Gora je ratifikovala sva četiri sporazuma o mobilnosti i deponovala odgovarajuće notifikacione instrumente. Zajednički komitet CEFTA usaglasio je dvanaest velikih odluka u oktobru 2024. godine. Na marginama samita Berlinskog procesa, Crna Gora, Slovenija i Francuska potpisale su sporazum o uspostavljanju Centra za sajber kapacitete Zapadnog Balkana (VB3C), sa sjedištem u Podgorici.

Crna Gora je nastavila blisku saradnju sa Hrvatskom, Bosnom i Hercegovinom i Srbijom u okviru procesa **Sarajevske deklaracije**. Do kraja novembra 2023. godine, 681 izbjeglička porodica je odabrana da koristi Regionalni stambeni program. U 2024. godini, ukupno 646 izbegličkih porodica imalo je koristi od ovog projekta, koji obuhvata oko 2 000 osoba.

Komisija za nestala lica Crne Gore nastavila je saradnju sa susjednim zemljama u okviru protokola o bilateralnoj saradnji. Aktivan je 51 slučaj nestalih lica koji su državljani Crne Gore ili čije porodice borave u Crnoj Gori.

Crna Gora generalno održava **dobre bilateralne odnose** sa drugim zemljama u procesu proširenja u regionu i sa susjednim državama članicama EU.

Odnosi sa **Albanijom** su i dalje dobri, uz povremene bilateralne posjete i konsultacije na visokom nivou. Takođe, u toku je i nastavak rada na unaprijeđenju bilateralne saradnje u oblastima od zajedničkog interesa.

Odnosi sa **Bosnom i Hercegovinom** su ostali generalno dobri. Dogovorena demarkacija granice tek treba da bude fizički obilježena. Političke tenzije u Crnoj Gori izazvala je posjeta lidera entiteta *Republike Srpske* u februaru 2024. kao i Rezolucija UN o Srebrenici.

Odnosi sa **Kosovom** su ostali dobri, uz nekoliko konsultacija na ministarskom nivou koje potvrđuju zajedničku evropsku i evroatlantsku perspektivu, ali i uz povremene međupartijske tenzije unutar parlamentarne većine, posebno kada je u pitanju prijem Kosova u Savjet Evrope. Koalicioni sporazum uključuje podršku nezavisnosti i suvereniteta Kosova.

Odnosi sa **Sjevernom Makedonijom** i dalje su dobri, bez bilateralnih pitanja. Tokom izvještajnog perioda održani su sastanci na visokom nivou između predstavnika obje zemlje, uključujući sastanke šefova država Zapadnog Balkana i sastanka generalnog sekretara NATO-a sa šefovima država iz regiona u Skoplju.

Odnosi sa **Srbijom** su uglavnom stabilni, uz povremene međusobne optužbe. Održane su posjete na visokom nivou i potpisani sporazumi o saradnji između dvije zemlje. Posle dužeg odlaganja diplomatski odnosi su obnovljeni. Novi ambasador Srbije u Crnoj Gori akreditovan je u februaru 2024. godine, dok se imenovanje ambasadora u Srbiji još čeka.

Bilateralni odnosi sa **Turskom** su ostali stabilni, sa izraženim namjerama za dalji razvoj bilateralne saradnje. Predsjednik Skupštine Crne Gore boravio je u zvaničnoj posjeti Turskoj u decembru 2023. godine. Nakon rekonstrukcije Vlade, novoimenovani Ministar inostranih poslova posjetio je Tursku kao svoju prvu zvaničnu posjetu inostranstvu.

Crna Gora je nastavila da pruža nedvosmisleni podršku **Ukrajini** u svjetlu Ruskog agresorskog rata, uključujući humanitarnu i vojnu pomoć. U februaru 2024. godine, predsjednik je učestvovao na samitu Ukrajina - Jugoistočna Evropa u Tirani.

Odnosi sa **Republikom Moldavijom** su generalno dobri. Predsjednici Crne Gore i Moldavije sastali su se na marginama Evropske političke zajednice u Kišinjevu juna 2023. godine i na Samitu Ukrajina - Jugoistočna Evropa u Tirani u februaru 2024. godine. Crna Gora i Moldavija takođe održavaju odnose kroz Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi (SEECP).

Odnosi sa **Gruzijom** su uglavnom prijateljski. U oktobru 2023. godine premijer je prisustvovao Forumu Put svile održanom u Tbilisiju.

Uprkos redovnim bilateralnim sastancima, odnosi sa **Hrvatskom** se pogoršavaju, uz tenzije koje proizilaze, između ostalog, i zbog neriješenih bilateralnih pitanja. Nije bilo pomaka ni u vezi sa demarkacijom granice između dve zemlje, niti vlasništvom nad brodom "Jadran". Usvajanje rezolucije crnogorskog parlamenta u junu koja se fokusira na istorijske događaje u Jasenovcu, Mauthauzenu i Dahauu izazvalo je snažnu diplomatsku reakciju Hrvatske, uključujući i proglašenje trojice visokih crnogorskih zvaničnika personae non gratae.

Odnosi sa **Italijom** su ostali dobri. U septembru 2023. godine, predsjednik je boravio u zvaničnoj posjeti Italiji i potpisano je nekoliko protokola o saradnji.

4. SPOSOBNOST PREUZIMANJA OBAVEZA KOJE PROIZILAZE IZ ČLANSTVA

KLASTER 2: UNUTRAŠNJE TRŽIŠTE

Ovaj klaster obuhvata: sloboda kretanje roba (Poglavlje 1), slobodu kretanja radnika (Poglavlje 2), pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga (Poglavlje 3), slobodno kretanje kapitala (Poglavlje 4), privredno pravo (Poglavlje 6), pravo intelektualne svojine (Poglavlje 7), konkurenciju (Poglavlje 8), finansijske usluge (Poglavlje 9) i zaštitu potrošača i zdravlja (Poglavlje 28).

Poglavlje 1 - Sloboda kretanja roba

Sloboda kretanja roba obezbjeđuje da mnogim proizvodima može slobodno da se trguje u cijeloj EU na osnovu zajedničkih pravila i procedura. Kada se proizvodi regulišu nacionalnim pravilima, načelo slobodnog kretanja roba sprečava stvaranje neopravdanih prepreka za trgovinu.

Opšta načela:

Crna Gora je u aprilu 2024. godine usvojila Program pristupanja EU 2024-2027, koji uključuje **planiranje zakonodavnog usklađivanja** sa pravnom tekovinom EU u oblasti slobodnog kretanja roba.

Neusklađene oblasti:

Crna Gora je nastavila da sprovodi svoj Akcioni plan u skladu sa čl. 34-36 Ugovora o funkcionisanju Evropske unije (UFEU) o **zabrani kvantitativnih ograničenja**.

Usklađena oblast: infrastruktura za obezbjeđivanje kvaliteta

Kada je u pitanju **standardizacija**, Institut za standardizaciju Crne Gore (ISME) nastavlja da sprovodi preporuke Evropskog komiteta za standardizaciju (CEN) i Evropskog komiteta za standardizaciju u oblasti elektrotehnike (CENELEC) kako bi obezbijedio status punopravnog člana u ovim organima. Od juna 2023. do juna 2024. godine, ISME je objavio ukupno 2486 crnogorskih standarda, koji su usklađeni sa standardima EU.

U oblasti **metrologije**, crnogorski Zavod za metrologiju je punopravni član Međunarodne organizacije za zakonsku metrologiju od januara 2023. godine. Unaprijeđen je kapacitet laboratorija za temperaturu i pritisak, kao i za testiranje predmeta od plemenitih metala.

Akreditaciono tijelo Crne Gore (ATCG) je akreditovalo 42 tijela za ocjenjivanje usaglašenosti i ukinulo četiri akreditovana tijela za ocjenjivanje usaglašenosti. U decembru 2023. godine, Evropska kooperacija za akreditaciju (EA) potpisala je multilateralni sporazum kojim se ATCG stavlja u ekvivalentan položaj sa nacionalnim akreditacionim tijelima zemalja članica EU.

Crna Gora tek treba da se uskladi sa najnovijom pravnom tekovinom EU o **tržišnom nadzoru**. Izvršeno je 1278 inspekcija tržišnog nadzora, kojima je identifikovano 618 opasnih i neusaglašenih proizvoda (32258 jedinica). Angažovani su novi inspektori tržišnog nadzora.

Usklađena oblast: sektorsko zakonodavstvo

Kada je u pitanju „**zakonodavstvo o proizvodima novog i globalnog pristupa**”, Crna Gora je usvojila sprovedbeno zakonodavstvo o lijekovima za humanu i veterinarsku upotrebu, medicinskim uređajima i građevinskim proizvodima, koje je osmišljeno da obezbijedi djelimično usklađivanje sa pravnom tekovinom EU.

Kada je riječ o „**zakonodavstvu o proizvodima starog pristupa**”, Crna Gora je usvojila sprovedbeno zakonodavstvo, koje je osmišljeno da obezbijedi visok nivo usklađenosti sa pravnom tekovinom EU u oblasti hemikalija, prvenstveno određenim priložima i sprovedbenim zakonodavstvom koji se tiču evropske Regulative o registraciji, evaluaciji, autorizaciji i ograničenju hemikalija (REACH), kao i Regulative o klasifikaciji, obilježavanju i pakovanju (CLP).

Nije bilo novih pomaka kada je riječ o **proceduralnim mjerama**.

Kada su u pitanju **mjere za sprečavanje korupcije** u ovom poglavlju, postoji plan integriteta Uprave za inspekcijske poslove (koji obuhvata nadzor nad tržištem).

Poglavlje 2 – Sloboda kretanja radnika

Građani jedne države članice imaju pravo da rade u drugoj državi članici i moraju im biti pruženi isti radni i socijalni uslovi kao ostalim radnicima.

Nije bilo zakonodavnih promjena u dijelu **pristupa tržištu rada**. U 2023. godini izdato je ukupno 38.943 dozvole za privremeni boravak i rad, što je 32.83% više nego u 2022. godini. Vlada je odredila da 28.988 bude broj dozvola koji će se izdati za privremeni boravak i rad stranaca u 2024. godini.

Crna Gora se priprema za pridruživanje Evropskoj mreži službi za zapošljavanje (**EURES**) nakon pristupanja EU i izradila je praktičan vodič za Zavod za zapošljavanje (ZZZCG) u cilju poboljšanja mobilnosti radne snage i mapu puta za pridruživanje portalu EURES. Obuka je organizovana za zaposlene ZZZCG-a. U toku je rad na razvijanju poslovnih i IT rješenja za ispunjavanje zahtjeva za interoperabilnost EURES-a.

Crna Gora je potpisala 24 bilateralna sporazuma o **koordinaciji sistema socijalne sigurnosti**, od kojih je 16 sa državama članicama EU. Potrebno je uložiti dodatne napore da se ratifikuje sporazum o socijalnom osiguranju sa Albanijom, da se potpiše nacrt sporazuma sa Bosnom i Hercegovinom i da se ojačaju administrativni kapaciteti.

Evropska kartica zdravstvenog osiguranja (EHIC) prepoznata je Zakonom o obaveznom zdravstvenom osiguranju, ali će biti uvedena tek nakon pristupanja EU. Nije potpisan nijedan novi sporazum o upotrebi kartice sa državama članicama EU. U skladu sa kadrovskim planom Fonda za zdravstveno osiguranje za 2023. godinu, tri službenika su angažovana za poziciju višeg savjetnika za međunarodno zdravstveno osiguranje.

Poglavlje 3 - Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga

Fizička i pravna lica u EU imaju pravo da se osnivaju u bilo kojoj državi članici i da pružaju usluge u drugim zemljama. Za određene regulisane profesije, postoje pravila o međusobnom priznavanju kvalifikacija. Pravila EU o poštanskim uslugama fokusiraju se na unapređenje kvaliteta univerzalne usluge, postepeno otvaranje tržišta za konkurenciju, i osnivanje nezavisnog regulatora.

U oblasti **prava osnivanja preduzeća i slobode pružanja prekograničnih usluga**, treba izmijeniti horizontalne propise o uslugama kako bi se osigurala puna usklađenost sa Direktivom EU o uslugama. Sektorsko zakonodavno usklađivanje sa Direktivom EU o uslugama je nastavljeno, kroz usvajanje Zakona o upravljanju otpadom u aprilu 2024. godine. Međutim, treba intenzivirati napore da se poveća sektorska zakonodavna usklađenost. Portal Jedinstvena kontakt tačka za usluge uspostavljen je u julu 2024. godine i operativan je. Nastavljene su aktivnosti na elektronskoj registraciji privrednih društava, kao dio tekućih napora na povećanju broja elektronskih usluga u državnoj upravi.

Kada su u pitanju **poštanske usluge**, nacionalno zakonodavstvo je usklađeno sa pravnom tekovinom EU iz oblasti poštanskih usluga, uključujući Direktivu o poštanskim uslugama i Regulativu o uslugama prekogranične dostave paketa. Postoji jedan pružalac univerzalne usluge i 23 druga poštanska operatera. Vlada je u oktobru 2023. godine usvojila završni izvještaj o sprovođenju Strategije razvoja poštanske djelatnosti za period 2019-2023. Vlada je u decembru 2023. godine usvojila novu Strategiju razvoja poštanske djelatnosti za period 2024-2028 i njen Akcioni plan za 2024-2025. Crna Gora treba da nastavi sa praćenjem i obezbjeđivanjem usklađenosti sa utvrđenim pravilima poštanskog tržišta.

Što se tiče **uzajamnog priznavanja stručnih kvalifikacija**, Crna Gora treba da nastavi sa usklađivanjem sa pravnom tekovinom EU. U decembru 2023. godine, Skupština je donijela Zakon o potvrđivanju Sporazuma o priznavanju stručnih kvalifikacija doktora medicine, stomatologa i arhitekata u okviru Centralno-evropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA), potpisanog u okviru Berlinskog procesa. On je stupio na snagu u februaru 2024. godine i crnogorske institucije imaju rok od 18 mjeseci da usklade sektorsko zakonodavstvo sa ovim sporazumom. Pored toga, u decembru 2023. godine, Skupština je donijela Zakon o potvrđivanju Sporazuma o priznavanju stručnih kvalifikacija medicinskih sestara za opštu njegu, doktora veterinarske medicine, farmaceuta i babica u okviru CEFTA-e. Ovaj sporazum tek treba da stupi na snagu za Crnu Goru. Napori za usklađivanje sa Direktivom o ispitivanju proporcionalnosti i minimalnim uslovima za osposobljavanje iz svih sektorskih profesija moraju se ubrzati.

Poglavlje 4 - Slobodno kretanje kapitala

U EU, kapital i investicije moraju se kretati bez ograničenja, uz zajednička pravila za prekogranična plaćanja. Banke i drugi ekonomski subjekti primjenjuju određena pravila kako bi podržali borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma.

Nije bilo pomaka u oblasti kretanja kapitala. Crna Gora još nije implementirala svoje obaveze prema Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju u pogledu izmjene Zakona o svojinsko-pravnim odnosima, uklanjanja povlašćenog tretmana i osiguravanja da državljani EU mogu kupovati nekretnine ili poljoprivredno zemljište pod istim uslovima kao i državljani Crne Gore.

U oblasti **platnih sistema**, pravni okvir za platne sisteme dodatno je usklađen s pravnom tekovinom EU. Zakon o naknadama za međubankarske transakcije i poslovnim pravilima u vezi s platnim karticama stupio je na snagu. Nakon toga, Centralna banka Crne Gore usvojila je podzakonski akt o platnim sistemima kao i Odluku o načinu i rokovima za dostavljanje podataka o međubankarskim naknadama.

Centralna banka nastavila je provjeravati usklađenost operacija sa propisima u oblasti platnih transakcija. Centralna banka je završila implementaciju i sistemsku tematsku kontrolu poslovne usklađenosti pružalaca platnih usluga sa određenim odredbama Zakona o platnim transakcijama, nametnula odgovarajuće mjere na šest banaka, te pokrenula pet prekršajnih postupaka i sprovela dvije ciljane vanredne kontrole i četiri redovne kontrole pružalaca platnih usluga (banaka). U julu 2024. godine Crna Gora je podnijela formalnu prijavu za pridruživanje Jedinostvenom području plaćanja u eurima (SEPA).

U oblasti **borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma**, Crna Gora je postigla određeni napredak s ciljem usklađivanja sa pravnom tekovinom u oblasti prevencije pranja novca i finansiranja terorizma, kao i međunarodnim instrumentima. Novi Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma usvojen je, s ciljem daljeg usklađivanja pravnog okvira s relevantnim direktivama EU i usklađivanja s preporukama Radne grupe za finansijske akcije (FATF). Usvojene su i izmjene Zakona o igrama na sreću. Potrebni su dalji napori kako bi se u potpunosti ispunile preporuke FATF-a.

Centralna banka nastavila je da sprovodi redovne kontrole poslovne usklađenosti s propisima u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma. Tokom 2023. godine Centralna banka je nametnula pet mjera i pokrenuta su dva prekršajna postupka protiv dvije banke pred Sudom za prekršaje. U 2023. godini sprovedeno je pet kontrola u vezi sa provjerom izvršenja nametnutih nadzornih mjera.

Tokom 2023. godine, Komisija za tržište kapitala (KTK) sprovela je 12 direktnih kontrola investicionih društava i društava za upravljanje investicionim fondovima. KTK je preduzela odgovarajuće mjere u okviru svojih ovlašćenja kako bi otklonila nepravilnosti i ispravila neusklađenosti.

Poglavlje 6 – Privredno pravo

EU ima zajednička pravila o formiranju, registraciji i otkrivanju informacija kompanije, uz komplementarna pravila u dijelu računovodstva i finansijskog izvještavanja i zakonsku reviziju.

U oblasti **privrednog prava**, Crna Gora priprema novi Zakon o privrednim društvima i Zakon o registraciji privrednih i drugih subjekata u cilju daljeg usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU u ovoj oblasti. Crna Gora treba da se uskladi sa direktivama koje regulišu određene aspekte privrednog prava: Direktiva 2017/1132, o upotrebi digitalnih alata i procesa; Direktiva 2019/1151 o prekograničnim transformacijama, spajanjima društava i podjelama; Direktiva 2022/2381 o rodnoj ravnopravnosti direktora izlistanih društava i Direktiva o podsticanju dugoročnog angažmana akcionara (Direktiva SRD II). Nije bilo pomaka u dijelu finalizacije revizije Kodeksa korporativnog upravljanja. Crna Gora treba da osigura da nacionalni poslovni registar bude tehnički spreman da se poveže sa poslovnim registrom EU (BRIS sistem).

U oblasti **izvještavanja privrednih društava**, zakonodavne aktivnosti na postizanju pune usklađenosti sa pravnom tekovinom EU u dijelu zahtjeva za transparentnost za privredna društva su u toku kroz pripremu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu kapitala. Kada je u pitanju računovodstvo, važno je da Crna Gora dovrši usklađivanje sa direktivom o računovodstvu u dijelu finansijskog izvještavanja za mikro i mala preduzeća i raspodjelu dividendi. Svjetska banka trenutno sprovodi procjenu finansijskog izvještavanja o poštovanju standarda i kodeksa koji se odnose na računovodstvo i reviziju (ROSC).

Direkcije za računovodstvo i reviziju su operativne, sa dva inspektora za nadzor kvaliteta u Direkciji za reviziju i dva zaposlena u Direkciji za računovodstvo, ali je potrebno dalje jačanje kapaciteta u narednom periodu.

Poglavlje 7 – Pravo intelektualne svojine

EU je u velikoj mjeri uskladila pravila za pravnu zaštitu i sprovođenje prava intelektualne svojine (IPR), uključujući patente, žigove i dizajn, biotehnološke izume i farmaceutske proizvode, poslovne tajne (zanati i industrijska svojina), geografske oznake, sertifikate o dodatnoj zaštiti, autorska i srodna prava.

Crna Gora je postigla značajan napredak u dijelu **autorskih i srodnih prava**. U maju 2024. godine Skupština je usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o autorskom i srodnim pravima, kako bi uskladila nacionalno zakonodavstvo sa Direktivom o određenim dozvoljenim upotrebama radova i drugih predmeta koji su zaštićeni autorskim i srodnim pravima u korist lica koja su slijepa, slabovidna ili imaju druge poteškoće u korišćenju štampanih materijala i Direktivom o koordinaciji određenih pravila za autorsko i srodna prava koja se odnose na satelitsko emitovanje i kablovsku retransmisiju. Nadalje, Crna Gora je u oktobru 2023. godine usvojila izmjene i dopune Zakona o autorskom i srodnim pravima, u cilju usklađivanja s Direktivom o utvrđivanju pravila o ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava koja se primjenjuju na određene internetske prenose organizacija za radiodifuziju i reemitovanja televizijskih i radio programa (SatCab II) i Direktivom o autorskom i srodnim pravima na Digitalnom jedinstvenom tržištu.

U dijelu **prava industrijske svojine**, Skupština je u maju 2024. usvojila Zakon o potvrđivanju Ženevskog akta Lisabonskog sporazuma o imenima porijekla i oznakama geografskog porijekla, koji jača kulturni doprinos i nagrađuje kreativnost autentičnog znanja.

Kada je u pitanju **sprovođenje**, u decembru 2023. godine usvojeni su Priručnik za sprovođenje prava intelektualne svojine i unaprijeđena verzija metodologije izvještavanja. Brojne, ali ne i sve aktivnosti predviđene Akcionim planom za 2023. su završene, uključujući jačanje administrativnih kapaciteta, IT alata i baze podataka i podizanja svijesti javnosti. U maju 2024. godine, Vlada je usvojila Akcioni plan za sprovođenje Strategije intelektualne svojine za 2024. godinu. U oktobru 2024, Skupština je usvojila potrebne izmjene Zakona o autorskom i srodnim pravima u cilju usklađivanja sa Direktivom o sprovođenju prava intelektualne svojine.

Učinak Tržišne inspekcije i Uprave carina je značajno poboljšan i povećan je broj prekršajnih naloga, kao i vrijednost izrečenih novčanih kazni i broj oduzetih predmeta od strane Uprave carina. Zajedničke akcije nadležnih organa za zaštitu prava intelektualne svojine sprovedene su u julu i novembru 2023. Važno je pojačati napore u obezbjeđivanju objekata za odlaganje zaplijenjene robe i snaženju zajedničkih akcija sa Upravom policije. Vlada je u avgustu 2024. usvojila Odluku o preuzimanju svih službenika Uprave za inspeksijske poslove, koja je na snazi od 1. oktobra 2024. U tom smislu, Crna Gora treba da osigura prelazne odredbe i kontinuitet rada tržišnih inspektora i inspekcija u dijelu prava intelektualne svojine što skorijim sprovođenjem novog kadrovskog plana i sistematizacije radnih mjesta u Ministarstvu ekonomskog razvoja, gdje će inspektori biti raspoređeni.

U oktobru 2023. godine Crna Gora je izmijenila Uredbu o bližem načinu sprovođenja carinskih postupaka i carinskih formalnosti kako bi se unaprijedilo postupanje carinskih organa u dijelu upravljanja robom za koju postoji osnovana sumnja da su prekršena prava intelektualne svojine. Ova uredba uključuje sve odredbe relevantnih propisa EU kojima se regulišu aktivnosti carinskih organa za zaštitu prava intelektualne svojine na granicama.

Direkcije za intelektualnu svojinu Ministarstva ekonomskog razvoja je potpisala Memorandum o razumijevanju sa Zavodom za intelektualnu svojinu Evropske unije, koji se uglavnom fokusira na konvergenciju zajedničkih praksi, tehničku i operativnu podršku u dijelu usklađivanja s pravnom tekovinom EU, kao i smjernice za ispitivanje i integraciju u bazu podataka EUIPO.

Poglavlje 8 - Konkurencija

Pravila EU štite slobodnu konkurenciju. Ona uključuju antimonopolska pravila protiv restriktivnih sporazuma između privrednih društava i zloupotrebe dominantnog položaja, kao i pravila o koncentracijama između privrednih društava koje bi značajno ometale efikasnu konkurenciju. Pravila EU takođe postavljaju sistem kontrole državne pomoći. Vladama je dozvoljeno da odobre državnu pomoć samo ako su ispunjeni restriktivni uslovi, s ciljem sprečavanja narušavanja konkurencije.

Antimonopolska pravila i spajanja

Zakonodavni okvir je uglavnom usklađen sa pravnom tekovinom EU i Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju. Ograničena saradnja sa sudom i regulatorima ometa rad Agencije za zaštitu konkurencije (AZK). Crna Gora bi trebalo da bez daljeg odlaganja finalizuje i usvoji Akcioni plan, sa realnim vremenskim okvirima, za postizanje završnih mjerila u Poglavlju 8.

Što se tiče **institucionalnog okvira**, upravljačka struktura je dodatno poboljšana imenovanjem vršioca dužnosti zamjenika direktora u oktobru 2023. godine. Međutim, organizaciona struktura zahtijeva dalja prilagođavanja i dodatno osoblje kako bi pravilno funkcionisala.

U oblasti kapaciteta za sprovođenje, operativni i finansijski kapaciteti AZK-a treba da budu ojačani.

Što se tiče **implementacije**, u decembru 2023. godine, AZK je donijela odluku o zabrani kartelskih praksi. Ovo je značajan razvoj s obzirom na to da u proteklih 8 godina nije bilo pokrenutih postupaka niti donetih odluka u vezi sa potencijalnom zloupotrebom dominantnog položaja. AZK je i dalje posvećena donošenju odluka o pojedinačnim izuzecima, kategoriji koja je zastarjela u EU, ali je i dalje prisutna u Zakonu o konkurenciji Crne Gore.

Državna pomoć

Zakonodavni okvir je uglavnom usklađen sa pravnom tekovinom EU. Crna Gora je usvojila podzakonske akte o pravilima državne pomoći. Zakon o kontroli državne pomoći iz 2018. godine definiše pojam pomoći kao i proceduralna pravila državne pomoći, ali je potrebno dalje usklađivanje sa pravnom tekovinom EU.

Kada je riječ o **implementaciji**, Agencija za zaštitu konkurencije je donijela 40 odluka i mišljenja u ex ante i ex post postupcima. AZK je počela da se bavi slučajevima u energetsom sektoru.

Agencija za zaštitu konkurencije nastavlja sa tekućim istragama, uključujući i to da li je sporazum zaključen između Nacionalne turističke organizacije Crne Gore i Montenegro Airlines-a bio osnova za dodjelu nezakonite državne pomoći. AZK je takođe nastavila ispitivanje finansijske podrške za To Montenegro i slučajeve autoputa Bar-Boljare. U septembru 2023. godine, AZK je pokrenula postupak ispitivanja u vezi sa kupovinom koju je izvršila Elektroprivreda Crne Gore (EPCG). AZK je izdala mišljenje o državnoj garanciji za kredit Crnogorskom elektroprenosnom sistemu (CGES) za finansiranje infrastrukture sistema prenosa električne energije uz finansiranje od strane Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD). Nema konačnih rezultata tekućih istraga državne pomoći, uključujući i povraćaj potencijalno nezakonite pomoći u vezi sa Montenegro Airlines-om.

Agencija za zaštitu konkurencije je sprovela aktivnosti podizanja svijesti i informisanja u oblasti državne pomoći, usmjerene na davaoce pomoći i sudije. Saradnja između AZK i davalaca državne pomoći iz javne uprave na centralnom i lokalnom nivou se intenzivirala; međutim, smjernice javne uprave o državnoj pomoći, kako bi se osiguralo sistematsko konsultovanje AZK-a prilikom kreiranja novih politika koje mogu uticati na konkurenciju ili kvalifikovati se kao državna pomoć, još uvijek nedostaju.

AZK redovno učestvuje u zakonodavnim procesima kako bi osigurala usklađenost novog zakonodavstva sa pravilima državne pomoći.

Liberalizacija

Nema značajnih dešavanja u ovoj oblasti.

Poglavlje 9 – Finansijske usluge

Pravila EU imaju za cilj da obezbijede fer konkurenciju i stabilnost finansijskih institucija, odnosno bankarstva, osiguranja, dodatnih penzija, investicionih usluga i tržišta hartija od vrijednosti. Oni uključuju pravila o autorizaciji, radu i nadzoru ovih institucija.

Što se tiče **banaka i finansijskih konglomerata**, nastavljen je rad na daljoj implementaciji i usklađivanju bankarskog zakonodavstva sa pravnom tekovinom EU, naročito u oblastima kapitalnih zahtjeva i oporavka i sanacije kreditnih institucija, uz nekoliko podzakonskih akata koje je usvojila centralna banka.

Nije bilo značajnih pomaka u oblasti **osiguranja i profesionalnih penzija**. Nastavljen je rad na usklađivanju sa Direktivom Solventnost II, Direktivom o distribuciji osiguranja i pratećim podzakonskim aktima.

Što se tiče **infrastrukture finansijskog tržišta**, nije bilo odgovarajućih pomaka.

Na **tržištu hartija od vrijednosti i investicionim uslugama** nije bilo odgovarajućih pomaka. Nastavljen je rad na usklađivanju sa Direktivom o rukovodiocima alternativnih investicionih fondova i Direktivom o preduzećima za kolektivno ulaganje u prenosive hartije od vrijednosti.

Nije bilo odgovarajućih pomaka u oblasti **održivih i digitalnih finansija**. Usklađivanje sa dvije regulative u ovoj oblasti treba da se postigne po pristupanju EU. Centralna banka Crne Gore 2024. godine pridružila se Mreži održivog bankarstva i finansija, globalnoj platformi za održive finansije za regulatore, kojom koordinira Grupa Svjetske banke.

Poglavlje 28 – Zaštita potrošača i zdravlja

Propisi EU štite ekonomske interese potrošača i štite potrošače u pogledu bezbjednosti proizvoda opasnih imitacija i odgovornosti za neispravne proizvode. EU takođe obezbjeđuje visoke zajedničke standarde za kontrolu duvana, krvi, tkiva, ćelija i organa, kao i lijekova za ljudsku i veterinarsku upotrebu. EU takođe posjeduje pravila za potvrđivanje prava pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti i pripremi za i rješavanju ozbiljnih prekograničnih zdravstvenih opasnosti, uključujući zarazne bolesti.

Zaštita potrošača

U **horizontalnim aspektima**, Crna Gora je nastavila sa sprovođenjem preporuka ekspertske misije EU o zaštiti potrošača, uključujući obuku i jačanje kapaciteta. Sastav Savjeta za zaštitu potrošača je proširen, a uvedena je i naknada za učešće u ovom tijelu kako bi se podstakli članovi da se aktivnije angažuju u radu Savjeta. Nizak nivo aktivnosti lokalnih vlasti u dijelu zaštite potrošača ostaje stalni izazov. Zakon o zaštiti potrošača Crne Gore još uvijek treba dodatno uskladiti s pravnom tekovinom EU.

Što se tiče **sprovođenja i pravnih lijekova**, sastav Komiteta za vansudsko rješavanje potrošačkih sporova je poboljšana. Početkom 2024. godine, Viši sud u Podgorici potvrdio je da je naknada za obradu kredita kao procenat od odobrenog iznosa kredita proglašena nezakonitom, nakon kolektivnog postupka koji je pokrenula potrošačka organizacija. To pokazuje spremnost crnogorskog pravosuđa da tumači zakonodavstvo u skladu s pravnom tekovinom EU i presudama Suda pravde EU. Ukupno je registrovano 596 žalbi u centralnom sistemu informacija o potrošačima, od kojih je više od 96% riješeno, pri čemu je

više od 58% bilo u potpunosti ili djelimično u korist potrošača. Što se tiče žalbi koje nisu mogle biti riješene, potrošač je obaviješten da može ostvariti svoja prava putem sudskih ili vanparničnih postupaka. Kontrole Centralne banke Crne Gore dovele su do upozoravajućih mjera prema kreditorima čiji je nivo zaštite potrošača ocijenjen kao nezadovoljavajući. Crna Gora još uvijek treba da završi planiranu reorganizaciju inspeksijskih službi i uspostavi koordinaciono tijelo za harmonizaciju i praćenje inspeksijskog nadzora. Takođe, potrebno je uskladiti zakonodavstvo s pravnom tekovinom EU o reprezentativnim tužbama.

Što se tiče **bezbjednosti proizvoda**, nacionalno zakonodavstvo usklađeno je s pravnom tekovinom EU o sistemu brzog upozoravanja Safety Gate za opasne neprehrambene potrošačke proizvode (vidjeti Poglavlje 1 o nadzoru tržišta). Međutim, Crna Gora još uvijek treba dodatno uskladiti svoje zakonodavstvo s pravnom tekovinom EU o opštoj sigurnosti proizvoda.

Javno zdravlje

U oblasti **javnog zdravlja**, u oktobru 2023. godine usvojena je Strategija razvoja zdravstvene zaštite za period 2023-2027. i odgovarajući Akcioni plan za 2023-2024. Zdravstvo čini 12,5% ukupnog državnog budžeta za 2024. godinu (u poređenju s 14% u 2023. godini). U januaru 2024. godine, Crna Gora je potpisala Sporazum o pridruživanju programu EU4Health. Što se tiče e-zdravlja, u julu 2023. godine pušten je u rad novi IT sistem Kliničkog centra Crne Gore (koji pruža dvije trećine svih medicinskih usluga u Crnoj Gori) kako bi se poboljšala dostupnost i kvalitet zdravstvenih usluga za pacijente. Međutim, sistem još uvijek nije potpuno funkcionalan i određeni aspekti izazivaju probleme kako za ljekare, tako i za pacijente. Nakon poziva za pridruživanje Savezu za kritične ljekove, jedna institucija iz Crne Gore je sada učesnica.

Nije bilo pomaka u **kontroli duvana**.

Što se tiče **zaraznih bolesti**, Crna Gora je usvojila zakonodavstvo u cilju dodatnog usklađivanja s pravnom tekovinom EU. Opao je nivo imunizacije djece vakcinama protiv morbila, zauški i rubele (MMR). Napredak je postignut u izgradnji novog centra za infektivne bolesti.

Nije bilo napretka u vezi s **krvlju, tkivima, ćelijama i organima kao i pravima pacijenata u prekograničnoj zdravstvenoj zaštiti**.

U oblasti **preventivnih mjera**, gradi se nova klinika za **mentalno zdravlje** koja će pružati sveobuhvatne tretmane za odrasle i djecu u odgovarajućim psihijatrijskim odjeljenjima.

Nije bilo pomaka u pogledu **ishrane i fizičke aktivnosti, smanjenjem štete povezane s alkoholom, niti prevencije i smanjenja štete od zloupotrebe droga**.

Nije bilo pomaka u pogledu **zdravstvenih nejednakosti**.

Što se tiče **korupcije**, nekoliko anketa javnog mnjenja i izvještaja organizacija civilnog društva ukazuje na to da mnogi građani nijesu zadovoljni javnim zdravstvenim sistemom, navodeći korupciju kao jedan od najčešćih izazova.

KLASTER 3: KONKURENTNOST I INKLUZIVNI RAST

Ovaj klaster obuhvata: digitalnu transformaciju i medije (Poglavlje 10); porezi (Poglavlje 16); ekonomsku i monetarnu politiku (Poglavlje 17); socijalnu politiku i zapošljavanje (Poglavlje 19); industrijsku politiku (Poglavlje 20); nauku i istraživanje (Poglavlje 25); obrazovanje i kulturu (Poglavlje 26); i carinsku uniju (Poglavlje 29)

Poglavlje 10 – Digitalna transformacija i mediji

EU podržava neometano funkcionisanje unutrašnjeg tržišta za elektronske komunikacije, elektronsku trgovinu i audiovizuelne usluge. Pravila štite potrošača i podržavaju univerzalnu dostupnost modernih usluga.

Značajan napredak ostvaren je u oblasti **elektronskih komunikacija**. U oktobru 2024. godine, Skupština je usvojila zakon koji je usklađen sa Evropskim zakonikom o elektronskim komunikacijama. Ovim zakonom, Crna Gora je uskladila svoje zakonodavstvo s pravnom tekovinom EU u pogledu odredbi o nezavisnosti nacionalnog regulatornog tijela za elektronske komunikacije, tj. Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (EKIP). Vlada bi trebalo da usvoji Nacionalni plan za razvoj širokopojasne infrastrukture i da radi na usklađivanju sa Aktom o infrastrukturi gigabita. Novi članovi Savjeta EKIP-a su imenovani u aprilu 2024. To je omogućilo regulatoru da nastavi sa svojom ustaljenom funkcijom: važan korak za Crnu Goru u poboljšanju bilansa ostvarenih rezultata u pogledu obezbjeđivanja nezavisnosti regulatora za audiovizuelnu medijsku politiku i telekomunikacije.

Što se tiče **digitalnog povjerenja i sajber bezbjednosti**, Crna Gora je osnažila infrastrukturu za sajber bezbjednost, poboljšala kapacitete vladinog tima za odgovor na kompjuterske incidente i uspostavila onlajn portal za podizanje svijesti o pitanjima sajber bezbjednosti. Crna Gora se zvanično obavezala da će svoje nacionalno zakonodavstvo u potpunosti usaglasiti s Direktivom o bezbjednosti mrežnih i informacionih sistema (NIS 2) do decembra 2024. i Direktivom o otvorenim podacima do decembra 2026. godine i da će upostaviti Agenciju za sajber bezbjednost i ispuniti zahtjeve u pogledu sajber bezbjednosti za kritičnu infrasatrukturu. Crna Gora još uvijek nije usklađena sa Direktivom o E-privatnosti i treba da nastavi sprovođenje mjera iz Paketa alata za 5G sajber bezbjednost, uključujući procjenu profila rizika dobavljača i postavljanje odgovarajućih ograničenja i/ili isključenja za visokorizične dobavljače. Što se tiče elektronske identifikacije i usluga od povjerenja, Crna Gora se podstiče da brzo uskladi svoje nacionalno zakonodavstvo sa novim Okvir EU za digitalni identitet i usluga od povjerenja.

U dijelu **digitalnih usluga**, treba unaprijediti proces usklađivanja sa Aktom o digitalnim uslugama (DSA) i Aktom o digitalnim tržištima (DMA) u cilju obezbjeđivanja predvidivosti poslovanja.

Ministarstvo javne uprave (MJU) nastavilo je sa sprovođenjem projekta Nacionalnog sistema za elektronsku naplatu i kontrolu naplate administrativnih taksi (NS NAT) u cilju olakšavanja procesa plaćanja državnih taksi i usluga. Crna Gora je počela sa sprovođenjem aktivnosti u vezi sa javnim pozivima u okviru programa Digitalna Evropa.

U oblasti medija, Skupština je u junu 2024. usvojila Zakon o audiovizuelnim medijskim uslugama, Zakon o medijima i Zakon o nacionalnom javnom emiteru – Javnom medijskom servisu Crne Gore, nakon konsultacija sa EK. To je omogućilo Crnoj Gori da reaktivira svoje učešće u komponentama programa Kreativna Evropa za medije i kulturu u julu 2024. godine. Agenciji za elektronske medije (AEM), koja je preimenovana u Agenciju za audiovizuelne medijske usluge (AMU), dodijeljena su ovlašćenja za djelotvorno praćenje i propisivanje novčanih kazni u slučaju kršenja zakona. AMU je preduzela korake da osnaži svoje operativne kapacitete u cilju kako bi primijenila svoja novostečena ovlašćenja za djelotvorno praćenje funkcionisanja audiovizuelnog tržišta i promociju medijske pismenosti.

Poglavlje 16 – Porezi

Pravila EU o porezima uključuju porez na dodatu vrijednost, akcize i aspekte oporezivanja privrednih subjekata. Takođe obuhvataju saradnju između poreskih uprava, uključujući razmjenu informacija u cilju sprečavanja utaje poreza.

U oblasti **indirektnog oporezivanja** usvojeni su sprovedbeni propisi koji se odnose na PDV.

Oporezivanje akcizama je djelimično usklađeno s pravnom tekovinom EU. Minimalne akcizne stope za alkohol i alkoholna pića su u većem dijelu usklađene sa zakonodavstvom EU (osim piva).

Izmjenama i dopunama Zakona o akcizama uveden je kalendar akciza za cigarete kako bi se obezbijedila puna usklađenost sa minimalnim zahtjevima EU do 1. januara 2025. godine i uskladila s pravnom tekovinom EU akciza koja se primjenjuje na ostali proizvedeni duvan. Potrebno je dalje usklađivanje sa opštim pravilima za proizvodnju, čuvanje, skladištenje, kretanje i kontrolu proizvoda koji podliježu akcizama u skladu sa pravnom tekovinom EU.

U oblasti **direktnog oporezivanja**, izmjenama i dopunama Zakona o porezu na dobit pravnih lica zakonodavstvo je dodatno usaglašeno sa pravnom tekovinom EU, uvođenjem posebnog poreskog statusa za određene transakcije između obveznika poreza na dohodak i nerezidentnih pravnih lica, modifikovanjem oporezivanja koje se primjenjuje na spajanja, podjele i prenos imovine i razmjene akcija koje se odnose na kompanije različitih država članica, kao i prenos sjedišta evropskih kompanija iz jedne države članice u drugu.

EU saraduje sa Crnom Gorom kroz unaprijeđeni dijalog o dobrom poreskom upravljanju u okviru EU liste nekorporativnih nadležnosti u poreske svrhe.

Kada je riječ o **administrativnoj saradnji i uzajamnoj pomoći**, u decembru 2023. godine, OECD je izvršio recenziju u oblasti razmjene informacija na zahtjev, ali izveštaj još nije objavljen. Nastavljen je rad na nabavci softvera za automatsku razmjenu informacija.

U pogledu **operativnih kapaciteta i kompjuterizacije**, Uprava prihoda i carina je u januaru 2024. godine podijeljena na dva odvojena organa i formirana je Poreska uprava. Poreska inspekcija i povraćaj PDV-a centralizovani su 2023. godine na osnovu preporuka MMF-a. Nastavljen je rad na implementaciji integrisanog informacionog sistema koji je otvorio put za buduću povezanost sa IT sistemima EU za PDV i akcize, kao i za poresku saradnju i razmjenu informacija.

Kada su u pitanju **mjere za borbu protiv korupcije** izvršene su zajedničke inspeksijske kontrole od strane Poreske inspekcije, Uprave policije i tužilaštva radi otkrivanja poreskih prevara i utaje, i podnijete krivične prijave.

Poglavlje 17 – Ekonomska i monetarna politika

Pravila EU zahtjevaju nezavisnost centralnih banaka i zabranjuju im da direktno finansiraju javni sektor. Države članice koordinišu svoje ekonomske politike i predmet su fiskalnog, ekonomskog i finansijskog nadzora.

Crna Gora nema standardne instrumente monetarne politike na raspolaganju, jer koristi euro kao zakonsko sredstvo plaćanja, ostavljajući fiskalnu politiku kao glavni instrument makroekonomske politike. Upotreba eura od strane Crne Gore zasnovana je na odluci koju su vlasti donijele u posebnim okolnostima i potpuno je različita od članstva u eurozoni. Novi guverner je imenovan krajem 2023. godine, a dalji izazov se odnosi na kodifikaciju procedura izbora viceguvernera koje bi bile transparentne, fokusirane na tehničku kompetenciju kandidata i oslobođene političkog uticaja.

U decembru 2023. godine, nakon donošenja akcionog plana za usklađivanje sa pravnom tekovinom EU, Crna Gora donijela je izmjene i dopune Zakona o Centralnoj banci Crne Gore (CBCG) u cilju jačanja njene funkcionalne, institucionalne, lične i finansijske nezavisnosti.

U oblasti **ekonomske politike** nije bilo značajnog napretka u pogledu usklađivanja sa Direktivom Savjeta o zahtjevima za budžetske okvire država članica, niti uvođenja standarda Evropskog sistema računa (ESA 2010). Ministarstvo finansija, Centralna banka Crne Gore i Monstat treba da preduzmu konkretne napore da obezbijede praktičnu saradnju i razviju odgovarajuće kapacitete za izradu statistike državnih finansija i fiskalnih obavještenja u skladu sa pravnom tekovinom EU.

Vlada je 12. januara 2024. godine usvojila i predala svoj Program ekonomskih reformi za 2024-2026. Program integriše makroekonomske, fiskalne i strukturne planove reformi u jedinstven strateški dokument. Osnovne reforme u okviru programa ekonomskih reformi iz prethodnog programa nastavljaju se i usklađene su sa ključnim reformama predstavljanim u Reformskoj agendi. U septembru 2024. godine, Vlada je usvojila srednjoročnu strategiju fiskalne konsolidacije. Implementacija političkih smjernica, navedenih u zaključcima Ekonomskog i finansijskog dijaloga iz maja 2023. godine, je djelimična.

Poglavlje 19 – Socijalna politika i zapošljavanje

Pravila EU u oblasti socijalne politike obuhvataju minimalne standarde za radno pravo, jednakost, zdravlje i sigurnost na radu i borbu protiv diskriminacije. Ona, takođe, promovišu socijalnu inkluziju i socijalnu zaštitu, kao i socijalni dijalog na nivou EU.

U vezi sa **Zakonom o radu**, izmjene i dopune su u pripremi, uključujući i usklađivanje sa Direktivom o ravnoteži između profesionalnog i privatnog života za roditelje i staratelje i ukidanje Direktive o transparentnim i predvidljivim radnim uslovima, kao i sa Okvirnim sporazumom EU o radu na daljinu.

Sprovođenje Zakona o radu je i dalje slabo, a inspeksijske službe nemaju dovoljno kadrova. Imenovanje inspektora na određeni period nije u skladu sa članom 6 Konvencije o inspekciji rada Međunarodne organizacije rada (MOR) br. 81.

U periodu od 15. juna 2023. do 1. aprila 2024., inspekcija rada je sprovela 5149 inspekcija (3478 redovnih i 1671 po zahtjevu) i 2306 nepravilnosti je identifikovano. Većina nepravilnosti se odnosila na rad bez ugovora o radu i izjave o obaveznom socijalnom osiguranju, kao i odredbe koje se odnose na radno vrijeme.

Godišnji akcioni plan za **zaštitu i zdravlje na radu 2024.** je usvojen u maju 2024.

Mehanizmi praćenja i sprovođenja Zakona o zaštiti i zdravlju na radu, kao i dostupnost, tačnost i analiza podataka su slabi. Ne postoji nadzor nad licenciranim koordinatorima za zaštitu i zdravlje na radu. Mala i srednja preduzeća suočavaju se sa izazovima u sprovođenju sveobuhvatnih mjera zaštite i zdravlja na radu zbog ograničenja resursa i nedovoljne svijesti o tome. Inspekcija za zaštitu i zdravlje na radu je izvršila 267 inspekcija. Utvrđeno je 419 nepravilnosti, 397 je otklonjeno. Prijavljeni su jedan smrtni slučaj (u građevinskom sektoru) i dvije ozbiljne povrede (jedna u građevinskom sektoru i jedna u drvoprerađivačkoj industriji).

Što se tiče **socijalnog dijaloga**, određeni broj kolektivnih ugovora je zaključen ili izmijenjen. Kolektivno pregovaranje se prvenstveno odvija na sektorskom i nacionalnom nivou, sa sporazumima koji prvenstveno regulišu plate i radno vrijeme zaposlenih. Neki važni sektori su i dalje bez kolektivnih ugovora, kao što su bankarski sektor ili mediji.

Tripartitni Socijalni savjet se sastao tri puta. Radna grupa u okviru Socijalnog savjeta koja se bavi zaštitom i zdravljem na radu nije funkcionalna. Uključivanje socijalnih partnera u i uticaj na proces kreiranja relevantnih politika je još uvijek slab. Zakon o štrajku i Zakon o radu nijesu usaglašeni u dijelu minimalnih radnih procesa. Osnivanjem Direktorata za socijalni dijalog u Ministarstvu rada, zapošljavanja i socijalnog

dijaloga, potrebno je nastaviti rad na jačanju kapaciteta socijalnih partnera i napora za poboljšanje socijalnog dijaloga.

U vezi sa **učešćem radne snage i stope nezaposlenosti**, pogledati statistički prilog i odjeljak o funkcionisanju tržišta rada pod tačkom 2.3 Ekonomski kriterijumi.

U dijelu **politike zapošljavanja**, godišnji Akcioni plan za 2024. pod Nacionalnom strategijom zapošljavanja je usvojen početkom 2024. godine. Dok su u na strateškom nivou jednake mogućnosti i inkluzija ranjivih grupa jasno definisane, njihova stopa zaposlenosti je i dalje ograničena. Sprovođenje aktivnih mjera tržišta rada od strane ZZZCG-a nije dovoljno fleksibilno i ostaje nedovoljno finansirano. Nivo neformalne zaposlenosti ostao je visok, procjenjuje se da čini 26-31% nacionalnog BDP-a. Ovo je obrađeno u Programu za suzbijanje sive ekonomije (2024-2026) koji je Vlada usvojila krajem 2023. godine.

Zavod za zapošljavanje je nastavio sa sprovođenjem ambicioznog procesa digitalizacije. Planirano je da bude na snazi do kraja 2024. godine. Revidirani Plan implementacije Garancije za mlade za period 2024-2026. usvojen je u julu 2024. godine, ali reforma diplomskog studijskog programa i jačanje kapaciteta ZZZCG-a za zapošljavanje su ključni za njegovo efikasno sprovođenje.

MONSTAT izrađuje strateške dokumente o radu kako bi se osigurale jednake mogućnosti i inkluzija za ranjive grupe (pripadnike romske i egipatske manjine i lica sa invaliditetom). Nacionalna strategija zapošljavanja (2021-2025) i Nacionalna strategija za ravnopravnost polova (2021-2025) imaju za cilj povećanje zaposlenosti žena.

Što se tiče socijalne **zaštite i socijalne inkluzije**, stopa rizika od siromaštva u Crnoj Gori je 20,3%, a djeca su najizloženija u odnosu na druge starosne grupe. Nejednakost prihoda i dalje postoji, pri čemu je sjeverna regija u većem riziku od siromaštva. 40,4% djece je "u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti" prema indikatoru rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti (AROPE), što je pad u odnosu na 45,5% u 2022. godini.

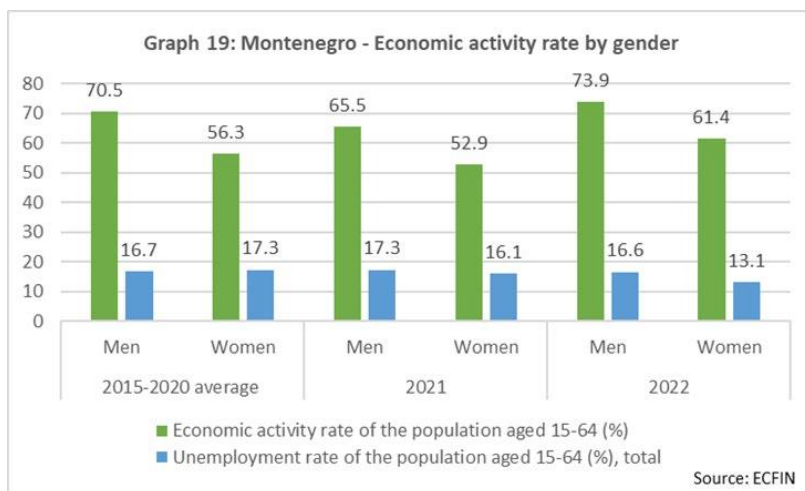
Okvir politike za socijalnu zaštitu i zaštitu djece je zastario, a usvajanje reforme socijalne zaštite je odgođeno usljed izazova u pogledu redosljeda, troškova mjera. Nova strategija socijalne zaštite i zaštite djece je pripremljena i njeno usvajanje se očekuje. Ozbiljan nedostatak službi za podršku djeci, porodicama i žrtvama i dalje postoji. Potrošnja socijalne pomoći je relativno visoka, ali i dalje nije jasno definisana i ima ograničen uticaj na rizik od siromaštva. Zastarjeli model utvrđivanja stepena invaliditeta dovodi do nepravednog i neefikasnog pružanja usluga i obezbjeđivanja davanja u slučaju invaliditeta. Nacrt zakona o jedinstvenom sistemu određivanja invaliditeta prošao je proces javne rasprave i pravno usklađivanje, ali se njegovo usvajanje još uvijek čeka. IT sistem za praćenje i izračunavanje socijalnih davanja je uspostavljen. Predviđena je nadogradnja sistema. Individualni planovi aktivacije imaju za cilj uključivanje korisnika socijalne pomoći na tržište rada.

Što se tiče **deinstitucionalizacije**, nije postignut dovoljan napredak za nastavak prelaska sa institucionalnih na društvene i porodične usluge. Strategija za deinstitucionalizaciju je izrađena, alitek treba da se usvoji. Centrima za socijalni rad i dalje nedostaje adekvatan kadar, organizacija i kapaciteti. Institut za socijalnu i dječiju zaštitu nema dovoljno ljudskih kapaciteta da obezbijedi kvalitet i stručni nadzor.

Što se tiče **zabrane diskriminacije u zapošljavanju i socijalnoj politici**, u 2023. godini najveći broj pritužbi podnijetih Ombudsmanu odnosio se na oblast rada i zapošljavanja (122).

Što se tiče **ravnopravnosti žena i muškaraca u zapošljavanju i socijalnoj politici**, stopa učešća žena u radnoj snazi u Crnoj Gori i dalje je 66,3%, što je niže u odnosu na prosječnu stopu učešća žena u EU

(79,4%). Rodni jaz u zapošljavanju i dalje postoji. Muškarci čine 53,9% svih zaposlenih osoba, u poređenju

sa 46,1% žena, uprkos činjenici da žene pripadaju obrazovanijem dijelu stanovništva. Nastavljeni su napori ka boljem pristupu dječijoj zaštiti, ali su i dalje prisutne strukturne barijere koje utiču na učešće žena u radnoj snazi. Crna Gora ima zakonodavstvo za promociju jednake plate za rad jednake vrijednosti, ali zbog nedostataka u politici razlike u platama i dalje su prisutne.

Poglavlje 20 – Preduzetništvo i industrijska politika

Industrijska politika EU jača konkurentnost, olakšava strukturne promjene i podstiče poslovno okruženje koje stimulise mala i srednja preduzeća (MSP).

U oblasti **principa preduzetničke i industrijske politike**, Strategija razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća 2023-2026 usvojena je u junu 2023. godine. Prateći zajedničke zaključke ekonomskog i finansijskog dijaloga između EU i Crne Gore iz maja 2023. godine, Vlada je u decembru 2023. godine usvojila Program za suzbijanje neformalne ekonomije. Vlada je u avgustu 2024. godine donijela Industrijsku politiku Crne Gore 2024-2028, usklađenu sa trenutnom industrijskom politikom EU.

U oblasti **preduzetničkih i industrijskih instrumenata**, Vlada je u 2023. godini podržala 380 mikro, malih i srednjih preduzeća kroz finansijske programe podrške, u iznosu od 2,4 miliona eura, što je 18% više od iznosa koji je bio registrovan u 2022. godini.

U oblasti **sektorskih politika**, Izvještaj o sprovođenju Industrijske politike Crne Gore 2019-2023. je objavljen u aprilu 2024. godine. Sveukupno, od 61 planirane aktivnosti, 41 je u potpunosti realizovano, 16 djelimično realizovano i 4 nijesu realizovane, dok je u dijelu finansiranja implementacija dostigla 86% iznosa koji je bio targetiran, odnosno 1,28 milijardi eura u periodu 2019-2023.

U martu 2024. godine Savjet za konkurentnost usvojio je Akcioni plan o barijerama u biznisu. Ovaj plan identifikuje 11 ključnih barijera i 37 aktivnosti koje su klasifikovane u 4 oblasti: suzbijanje sive ekonomije; unapređenje poslovnog okruženja; unapređenje zakonodavnog okvira i unapređenje efikasnosti javne uprave.

Prva verzija Registra državnih preduzeća uspostavljena je od strane Ministarstva finansija u februaru 2024. Registar je namijenjen prikupljanju podataka i podrške u praćenju i izvještavanju fiskalnim rizicima preduzeća koja su u državnom vlasništvu. Imajući u vidu da će podaci biti javno dostupni, to bi trebalo da unaprijedi transparentnost informacija u domenu javnog sektora.

Očekuje se da će Zakon o rokovima izmirenja novčanih obaveza (usklađen sa Direktivom o borbi protiv kašnjenja u plaćanju poslovnim transakcijama) biti usvojen u IV kvartalu 2024. godine.

Poglavlje 25 - Nauka i istraživanje

EU pruža značajnu podršku za istraživanje i inovacije. Sve države članice EU, pridružene zemlje i treće zemlje učestvuju u programima istraživanja i inovacija EU i mogu imati koristi od njih, posebno tamo gdje postoji naučna izvrsnost i solidna ulaganja u istraživanje i inovacije.

Što se tiče **politike istraživanja i inovacija**, implementacija Strategije pametne specijalizacije ispunila je očekivane ciljeve. U martu 2024. godine, Crna Gora je usvojila plan za novu Strategiju pametne specijalizacije.

Nekoliko projekata, djelimično finansiranih od strane EU, pomoglo je u jačanju saradnje između akademske zajednice i privrede i povećanju interesa mladih ljudi, kao i predstavnika ranjivih grupa da se uključe, posebno u nove projekte socijalnog preduzetništva.

Vlada je usvojila Program za inovacije 2023-2027, Program za podsticanje inovacija u funkciji energetske efikasnosti u industriji i Akcioni plan za implementaciju operativnog programa za Strategiju pametne specijalizacije za period 2023/2024.

U januaru 2024. godine, Vlada je usvojila odluku o formiranju Savjeta za naučne i istraživačke aktivnosti koji je održao nekoliko sjednica. U julu 2024. godine, Vlada je usvojila Strategiju naučno-istraživačke djelatnosti Crne Gore 2024-2028. zajedno sa Akcionim planom za period 2024-2025. Što se tiče sredstava dodijeljenih za istraživanje i razvoj za 2024. godinu, dodijeljeno je približno 15 miliona eura, što predstavlja povećanje od 19% u odnosu na prethodnu godinu.

Inovacioni centar nastavlja da pruža grantove i podršku inovativnim startapovima i kompanijama na redovnoj osnovi, dok Tehnopolis nastavlja da povećava svoje tehničke kapacitete i otvara nove programe za zainteresovane građane i preduzeća.

Naučno-tehnološki park Crne Gore otvoren je 11. juna 2024. godine kako bi dodatno promovisao i podržao naučnu zajednicu i inovacije u zemlji.

22 nacionalna naučno-istraživačka projekta se sprovode na osnovu poziva za sufinansiranje Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija iz 2023. godine, sa ukupnim finansiranjem od 2,3 miliona eura.

Saradnja sa Evropskim savjetom za inovacije ostaje jaka, sa programom kolaborativnih grantova Fonda za inovacije koji se sprovodi na osnovu sertifikacije za integraciju u Plug-In shemu Evropskog savjeta za inovacije, dobijene 2023. godine. Na Evropskoj tabeli inovacija za 2024. godinu Crna Gora je u kategoriji Emerging Innovator sa performansama na 47,5% od prosjeka EU. Njene performanse su nešto ispod prosjeka *Emerging Innovators*. Razlika u performansama u odnosu na EU se povećala.

Performanse Crne Gore u programu *Horizon Europe* su pale u 2023. godini na samo četiri projekta koja su dobila ukupno finansiranje od 0,9 miliona eura.

Poglavlje 26 - Obrazovanje i kultura

EU podržava saradnju u obrazovanju i kulturi kroz programe finansiranja i koordinaciju politika država članica putem 'otvorene metode koordinacije'. EU i države članice takođe moraju spriječiti diskriminaciju i omogućiti kvalitetno obrazovanje za djecu radnika migranata, uključujući one iz ugroženih sredina.

Obrazovanje i obuka

Radna grupa je operativna za razvoj desetogodišnje sveobuhvatne i finansirane strategije obrazovnog sektora (2025-2035). Crna Gora je takođe uključila razne mjere vezane za reformu obrazovnog sektora u svoj Plan rasta i reformi.

Oko 9% državnog budžeta za 2024. godinu posvećeno je obrazovanju, nauci, kulturi i sportu. Javni budžet za obrazovanje za 2024. godinu povećan je za približno 20% za troškove nevezane za plate, uključujući skoro osam puta veću alokaciju za profesionalni razvoj nastavnika u poređenju sa 2023. godinom.

Upis u **predškolsko obrazovanje** (3-6 godina) porastao je na 78% (EU prosjek u 2022. godini bio je 92,5%). Crna Gora radi na izgradnji novih objekata i rekonstrukciji postojećih kako bi povećala prostorne kapacitete. Broj romske djece u predškolskom obrazovanju povećan je za 11%, dok je pokrivenost djece sa invaliditetom povećana za manje od 1%.

Što se tiče međunarodnih procjena **srednjoškolskog obrazovanja**, rezultati PISA 2022 objavljeni krajem 2023. godine pokazuju opadajuće rezultate crnogorskih učenika u svim oblastima (matematika, čitanje i nauka). Rezultati pokazuju visok procenat učenika od 15 godina koji ne pokazuju osnovnu pismenost (nivo 2) u čitanju (53%), matematici (60%) i nauci (55%). Relativno lošiji rezultati crnogorskih učenika u čitanju potvrđeni su i nalazima najnovije Studije o napretku u međunarodnoj pismenosti (PIRLS 2021), koja pokazuje da je učinak Crne Gore u čitanju ispod međunarodnog medijana.

Crna Gora učestvuje u tekućoj Studiji o trendovima u međunarodnoj matematici i nauci (TIMSS 2023) i Međunarodnoj anketi o učenju i podučavanju (TAUS 2024).

Što se tiče stručnog obrazovanja i obuke (**VET**), Ministarstvo prosvjete nastavilo je da se zalaže za Osnabruk deklaraciju i reforme za rešavanje nesklada u veštinama. Više fokusa treba staviti na učenje kroz rad na nivou stručnog obrazovanja i visokog obrazovanja. Dana 1. avgusta 2024. godine Vlada je usvojila Akcioni plan vezan za strategiju nacionalnog stručnog obrazovanja i obuke za period 2020-2024.

U aprilu 2024. godine, Parlament je usvojio Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju, koji će omogućiti studentima da završe studije pod istim uslovima koji su važili u vrijeme njihovog upisa u prvu godinu studija. U julu 2024. Vlada je usvojila novu Strategiju za razvoj visokog obrazovanja u Crnoj Gori 2024-2027. sa akcionim planom za period 2024-2025. Crna Gora je član Evropskog prostora visokog obrazovanja (Bolonjski proces).

Što se tiče **inkluzivnog obrazovanja**, broj romske djece u osnovnom i srednjem obrazovanju opao je za 4% odnosno 9%. Za djecu sa invaliditetom broj je nastavio da raste u osnovnim i srednjim školama, za 6% odnosno 9%. Niska stopa upisa je i dalje evidentna na sjeveru i potrebni su dodatni naponi kako bi se obezbijedilo dostupno i kvalitetno obrazovanje za ugrožene grupe. Podrška medijatora romskoj i egipatskoj djeci se nastavila.

Što se tiče **rodne ravnoteže**, učešće u obrazovanju je relativno ravnomjerno između dječaka i djevojčica do i tokom srednjoškolskog nivoa. Međutim, na nivou visokog obrazovanja u 2023. godini 38,2% diplomaca su bili dječaci, a 61,8% djevojčice.

Crna Gora ostaje posvećena napretku u oblasti **digitalnog obrazovanja**, naglašavajući razvoj digitalnih kompetencija, zasnovanih na kvalitetnim standardima za kreiranje digitalnog sadržaja i usklađivanju sa Akcionim planom EU za digitalno obrazovanje 2021-2027.

Ne postoji posebna strategija koja se fokusira na razvoj **zelenih vještina**. Međutim, pitanja klimatskih promjena, zelene ekonomije, zaštite životne sredine, održivih gradova i naselja, biodiverziteta i zdravstvenog obrazovanja uključena su u sve školske predmete.

Neke organizacije civilnog društva izvijestile su o politizaciji obrazovanja, posebno u vezi sa zapošljavanjem nastavnika i profesora, te izborom direktora i rukovodilaca obrazovnih institucija. Crna Gora bi, stoga, trebala preduzeti mjere kako bi omogućila efikasan i na zaslugama zasnovan sistem imenovanja i izbora školskog osoblja i rukovodstva.

Crna Gora koristi prednosti međunarodne dimenzije **programa Erasmus+** za period 2021-2027. Kao dio pojačanog partnerstva sa regionom, Crna Gora može aplicirati za pozive Evropske inicijative za univerzitete, a jedan crnogorski univerzitet je izabran kao partner u finansiranoj alijansi. Crna Gora ne učestvuje u radnim grupama Evropskog obrazovnog prostora za period 2021-2025.

Mladi

Strategija za mlade 2023-2027, usvojena 2023. godine, je u fazi implementacije. Zakon o mladima je u fazi revizije kako bi se riješila neka ključna pitanja vezana za implementaciju politike za mlade. Potrebno je pružiti podršku svim centrima i klubovima za mlade da rade sa i za adolescente i mlade ljude, sa adekvatnim prostorom i ljudskim resursima, zajedno sa budžetom, i uz više napora za saradnju sa školama, školskim parlamentima, opštinama i privatnim sektorom. Nacionalni savjet za mlade nije uspostavljen, a međuministarska i međusektorska saradnja ostaje izazov.

Sport

Nacrt Strategije razvoja sporta za period 2024-2028, zajedno sa Akcionim planom 2024-2025, prošao je proceduru javne raprave i čeka na usvajanje od strane Vlade.

Kultura

U toku je implementacija Nacionalnog programa kulturnog razvoja 2023-2027, a u toku je revizija procedura za izmjenu novih zakona o kulturi i u oblasti kulturnog nasljeđa. Revizija je vezana za izmjene i dopune Zakona o zaštiti kulturnih dobara, Zakona o bibliotečkoj oblasti i Zakona o muzejskoj oblasti koje je potrebno uskladiti sa međunarodnim standardima. Uprkos privremenoj suspenziji iz programa MEDIA između januara i jula 2024. godine, Crna Gora nastavlja da u potpunosti učestvuje u programu Kreativna Evropa. Mogli bi se intenzivirati naporu na sprovođenju mjera zaštite za očuvanje statusa Kotora kao dijela UNESCO-ve svjetske kulturne baštine.

Poglavlje 29 – Carinska unija

Sve zemlje članice su dio Carinske unije EU i poštuju ista carinska pravila i procedure. To od njih zahtijeva da usklade svoje zakonodavstvo kao i da imaju adekvatne kapacitete za primjenu i sprovođenje i pristup zajedničkim kompjuterizovanim carinskim sistemima.

U oblasti **carinskog zakonodavstva**, u decembru 2023. godine Vlada je usvojila Carinsku tarifu za 2024, usklađenu sa kombinovanom nomenklaturom Evropske unije za 2024. godinu. Zakon o pristupanju Konvenciji o zajedničkom tranzitnom postupku još uvijek nije usvojen. U oktobru 2023, Crna Gora je uskladila svoje podzakonske akte o postupcima i drugim formalnostima u odnosu na robu sa osnovanom sumnjom o kršenju prava intelektualne svojine. U martu 2024, Vlada je usvojila podzakonski akt o privremenom iznošenju kulturnih dobara, antikviteta i umjetnina u inostranstvo. Zakon o kontroli

proizvodnje i prometa supstanci koje se mogu upotrijebiti u proizvodnji opojnih droga i psihotropnih supstanci nije još usvojen.

Kad je riječ o **operativnim i administrativnim kapacitetima**, u decembru 2023. godine, Vlada je poništila spajanje Uprave carina i Poreske uprave, koje je bilo izvršeno 2021. godine. Novi kadrovski plan za Upravu carina usvojen je u avgustu 2024. godine.

Rad na primjeni Novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema (NCTS) s kojim se izraženo kasnilo, se nastavlja. Primjena NCTS na nacionalnom nivou je ponovo odložena. Nekoliko projekata finansiranih od strane EU i njenih država članica su u toku kako bi se unaprijedili brojni carinski IT sistemi ili izgradio kapacitet u različitim oblastima operativnosti carinske službe. Trenutno je deset operatera licencirano kroz ovlašćeni privredni subjekat (AEO) program. U oktobru 2023. godine, Crna Gora je predala zvaničan zahtjev za validaciju AEO programa CEFTA Seretarijatu, koji je održan u junu 2024. godine. Validaciona misija je zaključila da je Crna Gora usaglašena sa CEFTA Dodatnim protokolom 5 o AEO standardima.

U 2023. godini, Uprava carina je naplatila 2,54 miliona eura, odnosno 22,5% više nego u 2022. godini. U prvoj polovini 2024. godine, prihodi su prikupljeni u iznosu od 592,87 miliona, što je 7,15% više nego u istom periodu u 2023. godini.

Primjena *cargo targeting* sistema u luci Bar je u testnoj fazi. Prvi rezultati ukazuju da je unaprijeđena analiza rizika i omogućeno elektronsko praćenje kontejnera i ulazak i izlazak brodova iz luke. Kad jednom bude potpuno operativan, sistem treba da ojača kapacitet carina da sprovodi carinsko zakonodavstvo u ovoj kritičnoj prekograničnoj tački.

U martu 2024. godine, Vlada je uspostavila koordinaciono tijelo za popis zaliha u slobodnoj zoni Luke Bar, koje je usvojilo akcioni plan za uništavanje oduzetih cigareta. Međutim, nadzor i kontrola svih operacija u luci, uključujući i pošiljke duvanskih proizvoda i dalje ostaje izazov. U decembru 2023. godine, Uprava prihoda i carina je u slobodnoj zoni Luke zaplijenila cigarete bez akciznih markica u vrijednosti od 1,6 miliona eura.

KLASTER 4: ZELENA AGENDA I ODRŽIVA POVEZANOST

Ovaj klaster obuhvata: saobraćajnu politiku (Poglavlje 14); energetiku (Poglavlje 15); trans-evropske mreže (Poglavlje 21) i zaštitu životne sredine i klimatske promjene (Poglavlje 27).

Poglavlje 14 - Saobraćajna politika

EU ima zajednička pravila za tehničke i bezbjednosne standarde, sigurnost, socijalne standarde, državnu pomoć i liberalizaciju tržišta u drumskom saobraćaju, željeznici, saobraćaju unutrašnjim plovnim putevima, kombinovanom saobraćaju, vazdušnom i pomorskom saobraćaju.

Kada je u pitanju **opšti saobraćaj**, nije bilo napretka u ažuriranju nacionalne strategije za saobraćaj (Strategija za razvoj saobraćaja 2019 – 2035) kako bi se uskladila s evropskom Strategijom za održivu i pametnu mobilnost. Crna Gora aktivno učestvuje u radu i strukturama Transportne zajednice, ali napredak u sprovođenju akcionih planova odobrenih od strane organizacije ostaje spor do umjeren.

Postoji hitna potreba za povećanjem broja stručnog kadra koji obavlja regulatorne poslove i sprovodi politike u nedavno podijeljenom Ministarstvu saobraćaja i pomorstva. Potrebno je osigurati međuministarsku koordinaciju saobraćajne i pomorske politike. Za veće saobraćajne aglomeracije treba

razviti održive planove urbane mobilnosti koji poštuju ekološke i društvene standarde, u skladu sa praksom EU.

U oblasti **drumskog saobraćaja**, Crna Gora je u julu 2024. godine usvojila novu Strategiju poboljšanja bezbjednosti u drumskom saobraćaju za period 2024. do 2030. godine. Dobro institucionalno upravljanje s podijeljenom odgovornošću među učesnicima ključno je za njeno puno sprovođenje i brzo smanjenje trenutno velikog broja smrtnih slučajeva i slučajeva s teškim povredama. Novi srednjoročni program održavanja i obnove puteva još nije usvojen i Crna Gora se i dalje oslanja na godišnje planiranje. Kasni se sa sprovođenjem Programa za razvoj i uvođenje inteligentnih transportnih sistema 2022-2026, a dodjela kapaciteta i resursa ostaje nejasna. Potrebni su dalji naponi za potpuno usklađivanje s pravnom tekovinom EU o socijalnim i tržišnim pravilima u drumskom saobraćaju.

U zakonodavstvu u **željezničkom saobraćaju**, nije bilo napretka u usklađivanju s pravnom tekovinom EU. U decembru 2023. godine, Vlada je dogovorila mjere za rješavanje niza sistemskih i održivih pitanja u željezničkom sektoru. Jedna od mjera je spajanje kompanije za željeznički prevoz s kompanijom za održavanje željezničkih vozila, kako bi se izbjegla neposredna nelikvidnost drugog. Kao prvi korak, u maju 2024. godine, Vlada je otkupila akcije manjinskih akcionara u obje kompanije, postajući njihov jedini vlasnik.

U oblasti **pomorskog saobraćaja**, kasni se sa punom implementacijom Sistema za praćenje i nadzor brodskog saobraćaja (VTMS) (druga faza), što otežava sprovođenje pomorskih sigurnosnih politika u Bokokotorskom zalivu. Jedinostveni nacionalni pomorski prozor pokrenut je u avgustu 2024. godine.

U oblasti unutrašnjih plovnih puteva nije bilo napretka.

Što se tiče vazdušnog saobraćaja, Crna Gora je postigla dobar stepen usklađenosti s pravnom tekovinom EU. Prije nego što prelaz na drugu fazu Sporazuma o zajedničkom evropskom vazdušnom prostoru (ECAA) bude moguć, potrebno je ispuniti zahtjeve za tržišno nadmetanje i državnu pomoć. U aprilu 2024. godine, Vlada je nastavila s drugom fazom tendera za koncesiju aerodroma, uz savjetodavnu podršku Međunarodne finansijske korporacije.

Nije bilo značajnog pomaka u **kombinovanom prevozu** kao ni u **pravima putnika**. Crna Gora se ohrabruje da ih unaprijedi u svim vidovima saobraćaja.

Poglavlje 15 - Energetika

Energetska politika EU obuhvata snabdijevanje energijom, infrastrukturu, unutrašnje energetske tržište, potrošače, energiju iz obnovljivih izvora, energetske efikasnost, nuklearnu energiju, nuklearnu bezbjednost i zaštitu od zračenja

Rad na Nacionalnom energetske i klimatskom planu, strateškom dokumentu za razvoj energetske sektora do 2030. godine, koji je značajno kasnio, još uvijek je u toku. Dokument tek treba dostaviti na mišljenje Sekretarijatu Energetske zajednice.

U oblasti **sigurnosti snabdijevanja**, još jedan dugo odgađani dokument, Zakon o sigurnosti snabdijevanja naftnim derivatima, poslat je Parlamentu, ali još uvijek nije usvojen.

Izgradnja električne interkonekcije sa Srbijom, ključnog dijela za završetak transbalkanske mreže za prenos električne energije, još nije započela. Povezivanje s državnom granicom sa Srbijom (iz Pljevalja)

planirano je za završetak do 2028. godine. Drugi dio u Crnoj Gori (Lastva – Pljevlja) još uvijek nije završen zbog imovinskih pitanja i briga o životnoj sredini.

Što se tiče **unutrašnjeg energetskeg tržišta**, Crna Gora kasni s usklađivanjem i sprovođenjem Integracionog paketa električne energije, što je preduslov za integraciju tržišta. Na tržištu dan – unaprijed registrovano je 26 učesnika, dok je lansiranje intradnevnog tržišta još uvijek na čekanju. Imenovanje Nominovanog operatora tržišta električne energije u maju 2024. otvara put za povezivanje energetskeg tržišta sa susjednim zemljama. Institucionalna nezavisnost Regulatorne agencije za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti (REGAGEN) treba da se poboljša usklađivanjem njenih pravila o zapošljavanju s onima koji se primjenjuju na druga nezavisna tijela.

U oblasti **ugljovodonika**, Skupština još uvijek nije usvojila Zakon o mjerama sigurnosti pri istraživanju i proizvodnji ugljovodonika u podmorju. Izgradnja crnogorske dionice Jadransko-jonskog gasovoda (IAP) nije napredovala jer još uvijek nije postignut konsenzus o preferiranoj trasi.

Što se tiče **obnovljivih izvora energije**, u avgustu 2024. godine, Skupština je usvojila Zakon o korišćenju energije iz obnovljivih izvora. Međutim, još uvijek je potrebno usvajanje podzakonskih akata za praktičnu implementaciju. Registar garancija porijekla postao je operativan u julu 2024. godine. Vlada Crne Gore, zajedno sa Elektroprivredom Crne Gore (EPCG), sprovela je dva programa instalacije solarnih panela u domaćinstvima, što je dovelo do instalacije 29,3 MW u 3.200 domaćinstava do kraja 2023. godine. Važno je da svi novi projekti obnovljivih izvora energije budu razvijeni u skladu s pravnom tekovinom o koncesijama, državnoj pomoći i zaštiti životne sredine.

U oblasti **energetske efikasnosti**, ostvarena je lokalizovana podrška regionu Pljevlja uz pomoć međunarodnih partnera. Korišćenje sredstava iz Paketa energetske podrške za 2023. godinu, koja su namijenjena energetskeg efikasnosti (13 miliona eura), započela je u julu 2024. godine, fokusirajući se na domaćinstva, turistički sektor i projekte inovacija u energetskeg efikasnosti. Primjena novih pravila za minimalne energetske performanse i sertifikaciju zgrada počela je u julu 2024. godine. Međutim, dalje usklađivanje s Direktivom o energetskeg efikasnosti zgrada treba ubrzati.

Što se tiče **nuklearne energije, nuklearne bezbjednosti i zaštite od zračenja**, Zakon o zaštiti od jonizujućih zračenja, radijacionoj i nuklearnoj sigurnosti i bezbjednosti usvojen je u maju 2024. godine, čime je pravni okvir usklađen s brojnim aktima EU. Međutim, primjena zakona započeće u julu 2027. godine.

Poglavlje 21 - Trans-evropske mreže

Evropska unija promovira trans-evropske mreže u oblasti saobraćaja, telekomunikacija i energetike da bi ojačala unutrašnje tržište i doprinijela rastu i zapošljavanju.

U oblasti **saobraćajnih mreža**, revidirana TEN-T regulativa uspostavlja novi Evropski saobraćajni koridor između Zapadnog Balkana i Istočnog Mediterana, koji uključuje Crnu Goru.

U oblasti **razvoja saobraćajne infrastrukture**, TEN-T željeznički koridor Bar-Vrbnica suočio se sa značajnim kašnjenjem zbog ograničenih kapaciteta sposobnosti apsorpcije i upravljanja administrativnih tijela.

Što se tiče putne mreže, ažuriranje studije izvodljivosti i idejnog projekta za autoput Bar-Boljare, koje finansira EU, započelo je u septembru 2023. godine, uz značajna kašnjenja. Međutim, u januaru 2024. godine, Crna Gora je odlučila ubrzati izgradnju ove dionice putem ugovora o projektovanju i izgradnji. Djelimično finansiranje treba da obezbijedi državna kasa, uz sufinansiranje od strane EBRD-a i EU (200

miliona eura). Postupak pretkvalifikacionog tendera započeo je u aprilu 2024. godine, u skladu s pravilima i politikama EBRD-a.

U martu 2024. godine, Crna Gora je ratifikovala sporazum s Bosnom i Hercegovinom o izgradnji prekograničnog mosta preko rijeke Tare na sveobuhvatnoj TEN-T trasi 2b. Brojni nedavno najavljeni projekti razvoja puteva, kao što je nova unutrašnja ruta za Jadransko-jonski autoput, pored prethodno planirane brze ceste uz obalu, značajno se udaljavaju od planova dogovorenih u okviru TEN-T mreže i obaveza zemlje prema Transportnoj zajednici, čime postaju zastarjeli studije izvodljivosti i projektovanja finansirane od strane EU, a potencijalno ugrožavaju napredak Crne Gore u ovom poglavlju.

U oblasti **energetskih mreža**, radovi na električnoj interkonekciji između sistema Srbije, Bosne i Hercegovine, Italije i Crne Gore nastavili su se sporo. Nije bilo napretka na projektu Jadransko-jonskog gasovoda (IAP).

Sve u svemu, infrastrukturne investicije moraju biti u potpunosti u skladu s standardima EU o javnim nabavkama, državnoj pomoći i procjeni uticaja na životnu sredinu. Nove investicije trebaju uzeti u obzir promjenjive strateške prioritete, dekarbonizaciju, digitalizaciju i otpornost transportnih i energetskih mreža, uključujući prethodne analize troškova i koristi provedene u skladu s najboljim praksama EU.

Crna Gora nije saradivala s Evropskom komisijom u vezi sa najnovijim projektima investicionog planiranja do 2030. godine, osim za koridor Bar-Boljare. Država još uvijek nije uskladila svoje zakonodavstvo s pravnom tekovinom EU o TEN-T i TEN-E, uključujući nedavne revizije.

Poglavlje 27 - Životna sredina i klimatske promjene

EU promovise snažnu klimatsku akciju, održivi razvoj i zaštitu životne sredine. Pravila EU sadrže odredbe koje se odnose na klimatske promjene, kvalitet vode i vazduha, upravljanje otpadom, zaštitu prirode, industrijsko zagađenje, hemikalije, buku i civilnu zaštitu.

Vlada je u novembru 2023. usvojila peti polugodišnji Izvještaj o realizaciji akcionog plana za ispunjavanje završnih mjerila u poglavlju 27. Izvještaj je pokazao da je od 116 planiranih aktivnosti realizovano samo devet (8%).

U oblastima životne sredine i klimatskih promjena, Crna Gora treba da značajno ojača **administrativne kapacitete** na državnom i lokalnom nivou tako što će hitno rješavati nedostatak kadra i zapošljavanje kadrova, rješavati pitanje nedovoljnih inspeksijskih nadzora na oba nivoa, te rješavati nedovoljnu međuinstitucionalnu koordinaciju i nedostatak održivog finansijskog okvira. Nedostatak administrativnih kapaciteta značajno ometa napredak u Poglavlju 27 i ispunjavanje njegovih završnih mjerila. Crna Gora treba da obezbijedi postojanje institucionalne strukture za pružanje koordinisanog, strateškog planiranja za ekološke i klimatske investicije, uključujući kvalitet pripreme i implementacije investicija.

Životna sredina

U dijelu **horizontalnog zakonodavstva**, Crna Gora je sprovela jedan postupak strateške procjene uticaja na životnu sredinu (Strategic Environmental Assessment – SEA) i 73 procjene uticaja na životnu sredinu (Environmental Impact Assessment – EIA). Crnoj Gori se preporučuje poboljšanje sinergije i koordinacije između SEA i EIA kako bi se dokumentacija bolje koristila u planiranju i implementaciji. Crna Gora takođe treba da osigura da monitoring životne sredine bude u skladu sa standardima EU i da sve infrastrukturne investicije budu usklađene s ekološkim i klimatskim zakonodavstvom EU uz obezbjeđivanje učešća javnosti.

Kada je riječ o **kvalitetu vazduha**, Crna Gora nije ostvarila napredak, a usvajanje Strategije upravljanja kvalitetom vazduha je ponovo odloženo.

U aprilu 2024. godine, Skupština je usvojila Zakon o **upravljanju otpadom**. Sada treba usmjeriti napore ka njegovoj implementaciji i donošenju dugo očekivanog Državnog plana upravljanja otpadom za period 2024-2029. Kada je riječ o plastičnim proizvodima za jednokratnu upotrebu, Crna Gora je najavila da će se od oktobra 2024. godine primjenjivati zabrana upotrebe plastičnih kesa s debljinom zida od 5 do 15 mikrona, dok će upotreba lakih plastičnih kesa sa debljinom zida manjom od 5 mikrona biti dozvoljena uz uvođenje ekološke takse. U okviru implementacije novog zakona o upravljanju otpadom, planirano je da od jula 2024. godine potrošači svih plastičnih kesa, osim biorazgradivih, budu u obavezi da plaćaju ekološku taksu. Saradnja lokalnih vlasti i opština u upravljanju otpadom je od najveće važnosti. Infrastruktura za odvojeno prikupljanje i reciklažu otpada postoji, ali je građani ne koriste kako treba, a pitanje nelegalnog i privremenog odlaganja otpada tek treba da bude riješeno. Potrebne su obrazovne kampanje, koje uključuju školske programe i medije, za podizanje svijesti i pravilnu primjenu propisa, usmjerene na građane, uključujući djecu i lokalne vlasti, o razdvajanju odlaganja i recikliranja otpada.

Što se tiče **kvaliteta vode**, Vlada je u februaru 2024. godine usvojila Program monitoringa površinskih i podzemnih voda za 2024. godinu. U decembru 2023. godine Uprava za vode predstavila je novi informacioni sistem za vode (VIS), jedinstvenu bazu podataka o površinskim i podzemnim vodama, pružajući solidnu osnovu za održivo upravljanje vodnim resursima. Ovo bi trebalo da omogući uspostavljanje katastra zagađivača voda. Zaposlena su četiri nova inspektora. Crna Gora treba da usvoji Plan upravljanja kanizacionim muljem koji bi definisao materiju, postupanje i tretman nastalog kanizacionog mulja kako na nivou države tako i na nivou lokalne samouprave.

Još uvijek se radi na nacrtu Zakona o **zaštiti prirode** i Nacionalnoj strategiji za biodiverzitet i njenom akcionom planu. Nastavljen je rad na mreži Natura 2000 i mapirano je oko 60% teritorije staništa – treba nastaviti sa radom na identifikaciji i preliminarnom određivanju svih lokacija koje će biti pokrivena mrežom Natura 2000. Crna Gora još treba da se riješi pitanja vezana za preporuke Bernske konvencije koje se odnose na Skadarsko jezero. Pitanje upravljanja Ulcinjskom solanom još nije riješeno, a plan upravljanja još uvijek nije usvojen; potrebno je aktivnije učestvovati, kako s državnog, tako i sa lokalnog nivoa, uključujući i opštinu, kako bi se riješila ova pitanja i osiguralo da Ulcinjska solana ostane ekološki održiva. Crna Gora treba da pronađe adekvatno rješenje za poligon vojne obuke u Parku prirode Sinjajevina.

Što se tiče **industrijskog zagađenja i upravljanja rizicima**, Agencija za zaštitu životne sredine je izdala jednu novu integrisanu dozvolu, te ponovo izdala još jednu, a revidirane su još dvije dozvole. Ekološka rekonstrukcija Termoelektrane u Pljevljima neće riješiti ključna pitanja i Crna Gora treba da pojača napore za trajno zatvaranje elektrane kako bi ispunila standarde EU za emisije. Agencija za zaštitu životne sredine je izdala jednu novu integrisanu dozvolu i ponovo izdala drugu, a revidirane su još dvije dozvole.

Što se tiče **hemikalija**, Vlada je u januaru 2024. usvojila izmjene i dopune Zakona o biocidnim proizvodima. U skladu sa Zakonom o hemikalijama, usvojen je niz podzakonskih akata. U toku je i rad na izmjenama i dopunama Zakona o zapaljivim tečnostima i gasovima.

Crna Gora je u decembru 2023. godine usvojila Pravilnik o metodama proračuna i mjerenja **buke** u životnoj sredini. Za Podgoricu je počela revizija strateških karata buke. Nijesu održane kampanje za podizanje svijesti javnosti o zaštiti od buke.

Značajan napredak ostvaren je u oblasti **civilne zaštite**. U februaru 2024. godine, Operativno-komunikativni centar Direktorata za spasavanje i zaštitu Crne Gore (OKC 112) uspješno je završio povezivanje sa mrežom Zajedničkog sistema za komunikaciju i informisanje u vanrednim situacijama (CECIS) čime je ojačan operativni kapacitet Crne Gore i koordinacija sa Mehanizmom civilne zaštite Unije.

Klimatske promjene

Nije bilo razvoja u pogledu **klimatskih promjena** niti usklađivanja zakonodavstva s pravnom tekovinom u oblasti klime. Crna Gora treba da pojača svoje napore na implementaciji obaveza u okviru Mape puta Energetske zajednice za dekarbonizaciju, posebno da finalizuje i usvoji Nacionalni energetske i klimatski plan (NECP) u skladu s ciljem klimatske neutralnosti do 2050. godine.

Crna Gora se poziva da u potpunosti sprovede monitoring, izvještavanje, verifikaciju i akreditaciju (Monitoring, Reporting, Verification and Accreditation – MRVA) emisija gasova s efektom staklene bašte do decembra 2025. godine, kao i da preduzme odlučne korake za poboljšanje svojih sadašnjih i/ili uspostavljanje novih mehanizama za utvrđivanje cijena ugljenika, kako bi se olakšalo buduće usklađivanje sa Sistemom trgovanja emisijama EU (EU Emission Trading Scheme – ETS).

Crna Gora radi na izradi **strategije niskougljeničnog razvoja**. Crna Gora takođe treba da usvoji Nacrt Zakona o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena i zaštiti ozonskog omotača kako bi se uskladio sa pravnom tekovinom EU o supstancama koje oštećuju ozonski omotač. Država bi trebala odrediti datum prestanka korišćenja uglja i pripremiti i podnijeti novi nacionalni utvrđeni doprinos prema Pariskom sporazumu. Trebalo bi razmotriti usklađivanje sa velikim unapređenjima klimatske politike EU kao rezultat paketa Fit for 55.

KLASTER 5: RESURSI, POLJOPRIVREDA I KOHEZIJA

Ovaj klaster obuhvata: poljoprivredu i ruralni razvoj (Poglavlje 11); bezbjednost hrane, veterinarsku i fitosanitarnu politiku (Poglavlje 12); ribarstvo i akvakulturu (Poglavlje 13); regionalnu politiku i koordinaciju strukturnih instrumenata (Poglavlje 22); i finansijske i budžetske odredbe (Poglavlje 33).

Poglavlje 11 - Poljoprivreda i ruralni razvoj

Zajednička poljoprivredna politika EU podržava poljoprivrednike i osigurava bezbjednost hrane u Evropi. Pomaže u suočavanju s klimatskim promjenama i održivom upravljanju prirodnim resursima; održava ruralna područja i pejzaže širom EU; održava ruralnu ekonomiju živom promovisanjem radnih mjesta u poljoprivredi, agroprehranbenoj industriji i povezanim sektorima. To zahtijeva snažne sisteme upravljanja i kontrole. Takođe postoje zajednička pravila EU za tržišne standarde, politiku kvaliteta i organsku poljoprivredu.

Što se tiče **horizontalnih pitanja**, i dalje je neophodan napredak u zakonodavnom usklađivanju a sa pravnom tekovinom EU u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. Crna Gora je pripremila prvi nacrt sprovedbenog plana za uspostavljanje agencije za plaćanja i Integrisanog administrativnog i kontrolnog sistema (IAKS) u skladu sa dva završna mjerila u Poglavlju 11.

Rad na registru poljoprivrednih gazdinstava je u toku. Ostvaren je napredak u pogledu uspostavljanja IAKS-a kroz značajno povećanje ubilježene površine zemljišta u Sistemu za identifikaciju zemljišnih parcela (SIZEP). Sprovođenje SIZEP-a na čitavoj teritoriji treba da se ubrza kako bi se ispunilo završno mjerilo u ovom poglavlju. Još traju pripreme za nabavku novih ortografa za nadogradnju sistema. Razvoj Sistema računovodstvenih podataka na poljoprivrednim gazdinstvima (FADN), njegovo proširenje na podatke iz oblasti životne sredine i socijalne podatke u skladu sa pravnom tekovinom EU, kao i jačanje savetodavnih službi za poljoprivredna gazdinstva treba da se ubrza.

Što se tiče **zajedničke organizacije tržišta (ZOT)**, Crna Gora treba da intenzivira sprovođenje aktivnosti u skladu sa akcionim planom za usklađivanje sa pravnom tekovinom EU. Zakonodavstvo o enološkim

praksama u sektoru vina kojim se postiže usklađenost sa pravnom tekovinom EU usvojeno je u oktobru 2024. godine. Zakon o vinu će nastaviti da se ažurira u skladu sa razvojem pravne tekovine EU. Rad na razvoju elektronskog registra vinograda treba da se završi u 2024.

Izmjene Zakona o maslinarstvu i maslinovom ulju, kojima se propisuju jasnija pravila za proizvodnju i plasiranje maslinovog ulja na tržište, te odredbe o kontroli, još uvek čekaju na usvajanje u Skupštini.

U oblasti **ruralnog razvoja**, Crna Gora je dobila uslovnu preraspodjelu povjerenja za IPARD III program, nakon čega su otvorena četiri poziva za prijave u okviru novog programa koji obuhvata četiri mjere. Ovo je značajan događaj. Potrošnja sredstava u okviru programa IPARD II poboljšana je u prethodnoj godini, a 2024. godina je poslednja godina sprovođenja programa. Crna Gora je snažno ohrabrena da uloži dalji napor u obezbjeđivanje pune apsorpcije sredstava ove godine. Crna Gora je nastavila da jača administrativne kapacitete IPARD agencije zapošljavanjem dodatnog osoblja. Rad na uspostavljanju regionalnih kancelarija IPARD agencije treba da se nastavi.

Što se tiče **politike kvaliteta**, još uvijek su neophodne propratne aktivnosti za preporuke ekspertske misije EU iz 2019. godine, uključujući aktivnosti za jačanje sistema kontrole.

Kada je riječ o zakonodavstvu o **organskoj proizvodnji**, i dalje se radi na njegovom usklađivanju sa pravnom tekovinom EU.

Poglavlje 12 - Bezbjednost hrane, veterinarstvo i fitosanitarni nadzor

Pravna tekovina EU koja se odnosi na bezbjednost hrane, uključujući pravila o higijeni u proizvodnji hrane, obezbjeđuje visok nivo bezbjednosti hrane i hrane za životinje, kao i visok nivo zaštite interesa potrošača. Zdravlje i dobrobit životinja i bezbjednost hrane životinjskog porijekla su zaštićeni, kao i kvalitet sjemena, materijala za zaštitu bilja, zaštita od štetnih organizama i ishrana životinja.

Došlo je do blagog smanjenja **inspekcijskih kapaciteta** u sektorima bezbednosti hrane i veterine usljed penzionisanja osoblja, ali su raspisani pozivi za zapošljavanje osam novih radnika, što treba da pomogne u preokretanju ovog trenda. Treba obezbijediti adekvatnu obuku za zvaničnike, uključujući razvijanje mjera za izbjegavanje sukoba interesa ovlašćenih veterinarara koji sprovode službene dužnosti, što je osnovno načelo Uredbe o službenim kontrolama.

U oblasti **opšte bezbjednosti hrane**, Program mjera bezbjednosti i kvaliteta hrane i hrane za životinje iz 2023. godine, uključujući program za praćenje rezidua u životinjama i proizvodima životinjskog porijekla je sproveden, a pripremljen je i program za 2024. godinu.

Što se tiče **veterinarske politike** i dobrobiti životinja, Crna Gora je usvojila dodatno sprovedbeno zakonodavstvo usklađivanje sa pravnom tekovinom EU. Prvi program za praćenje zoonoza, uzročnika zoonoza i njihove antimikrobne otpornosti (AMR) je sproveden. Program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja za 2023. godinu je sproveden, a pripremljen je program za 2024. godinu. Programi nadzora nad bolestima su sprovedeni. U januaru 2024. godine, potvrđeno je prisustvo virusa afričke svinjske kuge u Crnoj Gori i sprovedene su mjere za smanjenje rizika od širenja bolesti, kao i kampanje za podizanje svijesti. U martu 2024. godine, Vlada je usvojila plan upravljanja kriznim situacijama.

Mjere za sprečavanje, otkrivanje i kontrolu ptičjeg gripa bile su na snazi, a novih slučajeva nije bilo. Međutim, i dalje su neophodni naponi da se dodatno ojača program nadzora ptičjih bolesti koje treba prijaviti.

Posljednja kampanja vakcinacije protiv bjesnila finansirana od strane EU uspešno je sprovedena u jesen 2023. godine. Po potrebi, Crna Gora treba da nastavi kampanju samostalno. Ostaje da se uspostavi pouzdan pasivni sistem nadzora bolesti. Nije bilo napretka u sprovođenju programa kontrole populacije pasa. Svijest lokalnih samouprava o važnosti uspostavljanja takvih kontrola ostaje niska i potrebne su dalje aktivnosti u ovoj oblasti.

U oblasti **stavljanja na tržište hrane, hrane za životinje i nusproizvoda životinjskog porijekla**, sproveden je nacionalni program za unapređenje objekata koji se bave hranom životinjskog porijekla. Po riječima crnogorskih vlasti, ukupno je 75 objekata unaprijeđeno i klasifikovano u Kategoriju I - tj. u skladu sa zahtjevima EU. Ukupan broj objekata koji se bave hranom životinjskog porijekla i koji trenutno ispunjavaju zahtjeve EU iznosi 128.

Sprovođenje aktivnosti vezanih za upravljanje nusproizvodima životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni za ljudsku ishranu napredovalo je sporo zbog problema sa lokacijom objekta za preradu nusproizvoda životinjskog porekla. Nova lokacija pronađena je u Opštini Nikšić, a Vlada je u aprilu 2024. godine odobrila informaciju o promjeni lokacije i izgradnji objekta. Petogodišnji plan upravljanja nusproizvodima životinjskog porijekla koji nijesu namijenjeni za ljudsku ishranu istekao je 2023. godine, a novi plan još nije pripremljen.

Nacionalni program za unaprjeđenje kvaliteta sirovog mlijeka i rukovanje sa mlijekom koje ne zadovoljava standarde je sproveden, što je dovelo do povećanja procenta sirovog mlijeka koje ispunjava zahtjeve EU. Treba razviti mjere za poboljšanje higijene u svim fazama proizvodnje mlijeka.

U oblasti pravila **bezbjednosti hrane i specifičnih pravila za hranu za životinje**, Crna Gora je sprovela Program mjera bezbjednosti hrane i hrane za životinje za 2023. godinu i usvojila program za 2024. godinu.

U **fitosanitarnoj politici** usvojeni su sprovedbeni podzakonski akti. Program fitosanitarnih mjera za 2023. godinu je sproveden, uključujući program kontrole proizvodnje sjemena, sadnog materijala i biljnih genetskih resursa, a pripremljen je program za 2024. godinu. Važno je ojačati aktivnosti na terenu, naročito u vezi sa istraživanjima, ranim otkrivanjem i iskorjenjivanjem štetočina. Program za praćenje rezidua pesticida u hrani biljnog i životinjskog porijekla za 2023. godinu je sproveden, a rezultati su prijavljeni Evropskoj agenciji za bezbjednost hrane. Sproveden je Nacionalni plan za održivu upotrebu pesticida za period 2021-2026. godine, uz podizanje svijesti.

U oblasti **genetički modifikovanih organizama (GMO)**, usvojen je Program kontrolnog ispitivanja sjemenskog i sadnog materijala za GMO za 2024. godinu.

Poglavlje 13 - Ribarstvo i akvakultura

Zajednička politika u oblasti ribarstva propisuje pravila za upravljanje ribarstvom, štiti žive resurse mora i ograničava uticaj ribarstva na životnu sredinu. To uključuje postavljanje kvota za ulov, upravljanje kapacitetima flote, pravila o kontroli i inspekciji, pravila o tržištima i akvakulturi i podršku za ribarstvo i obalne zajednice. Pored toga, ona podstiče održivu akvakulturu.

U martu 2024. godine, Crna Gora je usvojila novu Strategiju za ribarstvo i akvakulturu za period 2024-2029. godine i Akcioni plan. U aprilu 2024. usvojen je Zakon o potvrđivanju Protokola uz Sporazum iz Marakeša o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije - sporazum o subvencijama u ribarstvu. Zakon o organizovanju tržišta ribarstva i akvakulture usvojen je u Skupštini u avgustu 2024. godine. Nije bilo značajnog napretka u vezi sa **strukturnim mjerama ili državnom pomoći**. Zakon o strukturnim mjerama i

državnoj pomoći u ribarstvu i akvakulturi čeka na usvajanje u Skupštini od 2019. godine, a rad na njegovom ažuriranju je u toku. U toku je i rad na nacrtu Zakona o morskom ribarstvu i marikulturi.

Administrativni kapaciteti Direktorata za ribarstvo ojačani su zapošljavanjem dodatnog savjetnika za organizaciju tržišta proizvoda ribarstva i akvakulture.

Što se tiče **upravljanja resursima i flotom**, sproveden je godišnji program prikupljanja podataka o crnogorskom ribarstvu za 2023. godinu, za komercijalni ulov i biološke podatke. Plan upravljanja ribolovnim alatima, kao što su pridnene kočane mreže, plivarice i obalne mreže, koji je usklađen sa preporukama Generalne komisije za ribarstvo Mediterana (GFCM), usvojen je u oktobru 2023. godine. Preduzeti su napori za modernizaciju ribarske flote i uvođenje mjera za održivo, profitabilno i efikasno ribarstvo, povećanje konkurentnosti na tržištu i ispunjavanje EU standarda za bezbjednost hrane i propisa u oblasti pomorstva. Drugi poziv za podršku ulaganjima u ribarska plovila, uključujući ribolovnu opremu i elektronske uređaje (MIDAS 2 projekat), rezultirao je potpisivanjem osam ugovora sa ribarima. Vrijednost podrške iznosila je 1,2 miliona eura (70% investicije).

U vezi sa **inspekcijama i kontrolom**, rad na daljem ažuriranju i unapređenju Informativnog sistema za ribarstvo (FIS) je u toku. Opremanje 10 mjesta za iskrcaj uređajima za mjerenje i registraciju ulova je u toku.

Nije bilo dešavanja u dijalogu sa Albanijom u cilju usklađivanja upravljanja zajedničkim resursima evropske jegulje i kontrole ilegalnog, neprijavljenog i neregulisanog (IUU) ribolova. Nije povećan broj inspektora za ribarstvo. Međutim, jačanje kapaciteta trenutnih inspektora nastavljeno je kroz učešće u terenskoj obuci koju je organizovala Evropska agencija za kontrolu ribarstva (EFCA), kao i obuku za upoznavanje sa zakonodavstvom Zajedničke politike u oblasti ribarstva (ZRP) i njegovom primjenom.

Što se tiče **međunarodnih foruma**, Crna Gora je započela proces ratifikacije sporazuma za punopravno članstvo u Međunarodnoj komisiji za zaštitu atlantskih tuna (ICCAT). Nastavljeno je sprovođenje Evropske strategije za Jadransko-jonski region i saradnja sa GFCM.

Poglavlje 22 – Regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata

Regionalna politika je glavni instrument EU za smanjenje regionalnih razlika i ulaganje u održiv i inkluzivan društveno-ekonomski rast. Djeluje putem „podijeljenog upravljanja“ između Komisije i država članica EU. Sprovođenje programa kohezivne politike zahtijeva odgovarajuće administrativne kapacitete na nivou programa i projekata, uspostavljanje sistema pouzdanog finansijskog upravljanja i kontrole, kao i ispunjavanje drugih elemenata pravne tekovine EU kao što su zakonodavstvo u oblasti životne sredine ili javnih nabavki.

Što se tiče **zakonodavnog okvira**, kao dio ažuriranog akcionog plana za Poglavlje 22, za 2026. godinu predviđeno je donošenje Zakona o evropskim strukturnim i investicionim fondovima, kojim se utvrđuje institucionalni okvir za upravljanje investicionim fondovima i budućim evropskim strukturnim fondovima.

Što se tiče **institucionalnog okvira**, u aprilu 2024. godine odobreno je povjeravanje zadataka izvršenja budžeta za upravljanje djelovima godišnjeg programa IPA 2021 koji se odnose na indirektno upravljanje. Proces za podnošenje zahtjeva za povjeravanje upravljanja IPA III operativnim programima je uznapredovao, ali ga treba završiti prema dogovorenim rokovima. Radna grupa za Poglavlje 22 sastala se dva puta i uključila se u konsultacije sa više zainteresovanih strana za ažuriranje Akcionog plana za Poglavlje 22 sa fokusom na završna mjerila.

Administrativni kapaciteti ostaju ključna oblast za reformu. Vlada je nastavila sa politikom zadržavanja u javnoj upravi. Određeni broj privremenih ugovora pretvoren je u stalna radna mjesta. Naručena je analiza potreba za obukom zasnovana na kompetencijama sa ciljem da se pripreme preporuke o razvoju kapaciteta za IPA strukture i da se Vlada uključi u funkcionalnu reviziju u odabranim oblastima politike relevantnim za regionalnu politiku. Opredijeljena su sredstva kroz finansijsku podršku IPA-e koja su usmjerena na pripremu i sprovođenje politike zapošljavanja zasnovane na zaslugama.

U oblasti **programiranja, praćenja i evaluacije**, država je završila izradu dva IPA III višegodišnja operativna programa (2024-2027) i angažovala međunarodnu ekspertizu za jačanje svojih kapaciteta. Treba ojačati međuresorsku koordinaciju i strukturirani dijalog sa socijalnim partnerima i civilnim društvom. Crna Gora nastavlja da učestvuje u programima saradnje Interreg, Strategiji EU za Jadransko-jonski region i Strategiji EU za Dunavski region.

Što se tiče **finansijskog upravljanja, kontrole i revizije**, Vlada se uključila u proces jačanja svojih kapaciteta i mehanizama osiguranja za upravljanje programima IPA II i IPA III. Nacionalni službenik za ovjeravanje odobrio je poboljšane obrasce za izvještavanje i ažurirani priručnik procedura u decembru 2023. godine.

Poglavlje 33 - Finansijske i budžetske odredbe

Ovo poglavlje obuhvata pravila koja regulišu finansiranje budžeta EU („sopstvena sredstva“). Ova sredstva se uglavnom sastoje od: (i) doprinosa zasnovanih na bruto nacionalnom dohotku svake države članice; (ii) carina; (iii) nerekicirane plastike; i (iv) sredstava po osnovu porezu na dodatu vrednost. Države članice moraju imati odgovarajući administrativni kapacitete kojim bi se na adekvatan način koordinisao i obezbijedio ispravan obračun, naplata, plaćanje i kontrola sopstvenih sredstava.

Postignut je određeni napredak u **osnovnim oblastima politika** koje su indirektno uticale na sistem sopstvenih sredstava (o napretku u ovim oblastima, vidjeti poglavlja 16: Porezi, 8: Statistika, 27: Životna sredina i klimatske promjene; 29: Carinska unija i 32: Finansijska kontrola.

U pogledu **tradicionalnih sopstvenih sredstava**, Vlada je usvojila podzakonske akte o postupku planiranja sredstava koja Crna Gora uplaćuje u budžet EU, u julu 2023. godine. Ministarstvo finansija je u oktobru 2023. godine usvojilo Smjernice za planiranje sopstvenih sredstava Evropske unije u Crnoj Gori kojima su utvrđene obaveze, procedure, odgovornost institucija, pregled važećih propisa EU i obrasci za izvještavanje Evropskoj komisiji. Vlada je u avgustu 2023. godine usvojila završni izvještaj o realizaciji akcionog plana za uspostavljanje sistema sopstvenih sredstava EU u Crnoj Gori.

Što se tiče **sredstava po osnovu PDV-a**, Zavod za statistiku je izračunao prosječnu ponderisanu stopu PDV-a.

U oblasti **sredstava iz bruto nacionalnog dohotka**, BDP Crne Gore se izračunava primjenom metodologije Evropskog sistema nacionalnih i regionalnih računa 2010, dok se neformalna ekonomija izračunava u skladu sa priručnicima OECD-a i Eurostata.

Što se tiče **administrativne infrastrukture**, Direkcija za koordinaciju i upravljanje sopstvenim sredstvima EU u Ministarstvu finansija nastavila je da unapređuje svoje kapacitete, fokusirajući se na planiranje, koordinaciju, obračun i administrativne uslove sopstvenih sredstava.

KLASTER 6: VANJSKI ODNOSI

Dva su poglavlja u ovom klasteru: vanjski odnosi (poglavlje 30) i vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika (poglavlje 31).

Poglavlje 30 – Vanjski odnosi

EU ima zajedničku trgovinsku politiku prema trećim zemljama baziranu na multilateralnim i bilateralnim sporazumima i autonomnim mjerama. Takođe postoje pravila EU u oblasti razvojne politike i humanitarne pomoći.

U oblasti **zajedničke trgovinske politike**, konstatuje se da je Crna Gora nastavila usklađivanje svojih stavova sa stavovima EU, uključujući i one sa STO.

Crna Gora je nastavila je aktivno učesće u radnim grupama Centralno - evropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA), uključujući pregovore o CEFTA Dodatnom protokolu 7 o rješavanju sporova. U decembru 2023, Crna Gora je potvrdila Sporazum o priznavanju kvalifikacija medicinskih sestara, doktora, veterinaru, farmaceuta i babica u okviru CEFTA. Sporazum još uvijek nije stupio na snagu za Crnu Goru.

U decembru 2023. godine, Skupština je potvrdila tri sporazuma iz Zajedničkog regionalnog tržišta koji se odnosi na slobodu kretanja na osnovu ličnih karata, profesionalne kvalifikacije za regulisane profesije (doktori medicine, stomatolozi i arhitekta) i priznavanje akademskih kvalifikacija. Ovi sporazumi su stupili na snagu u februaru 2024. godine.

S obzirom na to da je Strategija trgovinskih olakšica istekla 2022. i nije zamijenjena novim programom trgovinskih olakšica, u martu 2024. godine, Vlada je pozvala sve zainteresovane aktere da učestvuju u pripremi novog predloga.

U oblasti **robe dvostruke namjene**, aplikacija Crne Gore za članstvo u Australijskoj grupi je u fazi razmatranja. Proces pristupanja Vasenarskom aranžmanu još uvijek traje.

U skladu sa nacrtom Zakona o crnogorskoj razvojnoj banci, novo tijelo trebalo bi da postane osiguravalac izvoznih kredita protiv netržišnih rizika za crnogorske kompanije.

U odnosu na **bilateralne sporazume**, pregovori o Sporazumu o slobodnoj trgovini sa Ukrajinom koji se odnosi na pravila porijekla i načinu administrativne saradnje su u toku. Imajući u vidu da procedura potvrđivanja Sporazuma o ekonomskoj saradnji sa Južnom Korejom nije završena u 2023. godini tokom prethodnog saziva Skupštine, procedura treba da se nastavi. Nije bilo odgovarajućih dešavanja u pregovorima o sporazumu o trgovini, partnerstvu i saradnji između Crne Gore i UK i Sjeverne Irske.

U oblasti razvojne politike i humanitarne pomoći, u aprilu 2024. godine, Skupština je donijela Zakon o međunarodnoj razvojnoj saradnji i međunarodnoj humanitarnoj pomoći. Zakonom je dopunjen pravni i institucionalni okvir države uspostavljajući decentralizovani sistem u ovim oblastima. Baza podataka o projektima donatorske podrške, koja treba da se uspostavi novim zakonom, ostaje da bude razvijena.

Poglavlje 31 – Vanjska, bezbjednosna i odbrambena politika

Države članice moraju biti spremne da vode politički dijalog u okviru vanjske, bezbjednosne i odbrambene politike, da se usklade sa izjavama EU, učestvuju u djelovanjima EU i da primjenjuju dogovorene restriktivne mjere i sankcije.

Crna Gora je nastavila sa **političkim dijalogom** o pitanjima vanjske i bezbjednosne politike između EU i Crne Gore. U februaru 2024. godine Crna Gora je učestvovala na 10. sastanku političkih direktora o ZVOP između EU i Zapadnog Balkana. U junu 2024, Crna Gora je učestvovala u radnom ručku sa zemljama članicama Savjeta za vanjske odnose.

Institucionalni okvir koji omogućava učesće Crne Gore u ZVBP i ZVOP je uspostavljen. U oblasti **zajedničke vanjske i bezbjednosne politike (ZVBP)**, Crna Gora je nastavila sa stoprocentnim usklađivanjem sa stavovima visokog predstavnika o sankcijama u ime Evropske unije i Savjeta. Ovo uključuje sve pakete sankcija protiv Rusije i Bjelorusije. Crna Gora se takođe uskladila sa pozicijom EU u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija prilikom glasanja o rezolucijama koje se tiču ruske agresije protiv Ukrajine i njenog humanitarnog uticaja i o inicijativama u Savjetu UN za ljudska prava u vezi sa situacijom o ljudskim pravima u Kini, Iranu i Gazi. Crna Gora je učesvovala na Samitu o miru za Ukrajinu čiji je domaćin bila Švajcarska.

U dijelu primjene **restriktivnih mjera**, Ministarstvo vanjskih poslova pripremiло je novi zakon o restriktivnim mjerama koji će unaprijediti pravni okvir u skladu sa preporukama EK i FATF.

Crna Gora je nastavila **saradnju s međunarodnim organizacijama** (UN, OEBS i Savjet Evrope) i ostala aktivni član NATO. Crna Gora treba da ažurira nacionalni akcioni plan za primjenu „Žene, mir i bezbjednost“.

Crna Gora je u septembru obavijestila SAD o želji da raskine bilateralni sporazum sa SAD-om kojim se garantuje izuzeće američkih državljana iz nadležnosti **Međunarodnog krivičnog suda**. Ovo donosi Crnoj Gori usklađivanje sa zajedničkim pozicijama o integritetu Rimskog statuta ili sa drugim vodećim principima EU u bilateralnim sporazumima o imunitetu.

Što se tiče **sprečavanja sukoba**, tokom izvještajnog perioda, Crna Gora je ispunila sve obaveze u oblasti sa kalendarom primjene Centra za sprečavanje sukoba OEBS-a u oblasti kontrole naoružanja.

Kada je u pitanju **neproliferacija**, Crna Gora je ostala aktivno angažovana u primjeni Mape puta o malom oružju i lakom naoružanju (SALW) za Zapadni Balkan i primijenila je svoju Strategiju 2019-2025 i Akcioni plan za suzbijanje nedozvoljenog posjedovanja, zloupotrebe i trgovine malokalibarskim i lakim oružjem i municijom. Dok Crna Gora još uvijek nije učesnica u nijednom multilateralnom režimu kontrole izvoza, sastanak sa Australijskom grupom je održan u januaru 2024. godine kako bi Crna Gora ažurirala svoje procedure kontrole izvoza. Crna Gora primjenjuje Mapu puta za prevenciju, detekciju, suzbijanje i zaštitu od hemijskih, bioloških, radioloških i nuklearnih prijetnji i rizika (HBRN), prevenciju i suzbijanje proliferacije oružja za masovno uništenje i sredstava za njihovu isporuku i sprečavanje da dođu u ruke nedržavnih aktera za period 2023-2028. godine. Usklađivanje sa Zajedničkom pozicijom EU 2008/344 o kontroli izvoza je poboljšana, sa daljim radom koji se zahtijeva u dijelu međudržavne razmjene informacija. Crna Gora je potpisnica Ugovora o trgovini oružjem iz 2013. godine koji treba što prije da potvrdi i prenese u domaće zakonodavstvo.

U oblasti **bezbjednosnih mjera**, Crna Gora je nastavila da primjenjuje sporazum o bezbjednosti informacija sa EU o procedurama koje se tiču razmjene povjerljivih informacija.

Što se tiče **zajedničke bezbjednosne i odbrambene politike (ZBOP)**, Crna Gora nastavlja da učestvuje upravljanju krizama u misijama i operacijama EU u okviru ZBOP-a, trenutno u EU NAVFOR ATALANTA. U septembru 2023. godine, Crna Gora je uputila službeni zahtjev da učestvuje u misiji Evropske unije za pružanje vojne pomoći Ukrajini (EUMAM Ukraine) u saradnji s Vojskom Slovenije. Crna Gora doprinosi regionalnoj saradnji u vojnoj medicini kroz Balkansku medicinsku namjensku jedinicu (BMTF).

Crna Gora se, u oblasti **hibridnih prijetnji**, uskladila sa deklaracijama EU i restriktivnim mjerama u reagovanju na sajber napade u 2023. i 2024. godini.

PRILOG I – ODNOSI IZMEĐU EU I CRNE GORE

U okviru **pristupnih pregovora**, do oktobra 2024. godine, otvorena su sva 33 poglavlja, uključujući poglavlja 23 i 24 o vladavini prava, od kojih su tri – nauka i istraživanje, obrazovanje i kultura i vanjski odnosi – privremeno zatvorena. U junu 2024. godine Međuvladina konferencija o pristupnim pregovorima sa Crnom Gorom potvrdila je da je Crna Gora, u cjelini posmatrano, ispunila privremena mjerila za poglavlja 23 i 24 koja se odnose na vladavinu prava i postavila završna mjerila za ova poglavlja. Ovo otvara novu fazu u pristupnim pregovorima za nastavak privremenog zatvaranja narednih poglavlja.

Crna Gora učestvuje u **Procesu stabilizacije i pridruživanja**. Crna Gora nastavila je da odgovorno ispunjava svoje obaveze iz **Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP)**. Nastavljen je redovni politički i ekonomski dijalog između EU i Crne Gore kroz strukture SSP-a. Tokom čitavog perioda održavani su redovni sastanci pododbora. Odbor za stabilizaciju i pridruživanje sastao se u februaru 2024. godine, a Savjet za stabilizaciju i pridruživanje u julu 2022. godine. Parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje sastao se u martu 2024.

Crna Gora učestvuje u ministarskom dijalogu između ministara ekonomije i finansija EU i država kandidata, koji ima za cilj da pomogne državama da postepeno ispune ekonomske kriterijume za pristupanje i da budu što bolje pripremljene u pogledu ekonomskih reformi, konkurentnosti i otvaranja novih radnih mjesta. Poslednji sastanak održan je 14. maja 2024. godine.

Crna Gora je zadržala svoju punu usklađenost sa **zajedničkom spoljnom i bezbjednosnom politikom EU** i nastavila da doprinosi **misijama i operacijama EU za upravljanje krizama** u okviru zajedničke bezbjednosne i odbrambene politike. Medicinska radna grupa za Balkan, u kojoj učestvuje Crna Gora, ima koristi od mjere podrške u iznosu od 6 miliona eura do 2022. godine u okviru Evropskog mirovnog fonda.

Vizna liberalizacija za građane Crne Gore koji putuju u šengenski prostor na snazi je od decembra 2009. godine. U okviru mehanizma za praćenje liberalizacije viznog režima, Komisija redovno ocjenjuje napredak koji je država ostvarila u sprovođenju reformi uvedenih u okviru mape puta za vizu. U šestom izvještaju Komisije u okviru Mehanizma za suspenziju viza, usvojenom u oktobru 2023. godine, zaključeno je da Crna Gora nastavlja da preduzima mjere kako bi odgovorila na preporuke iz izvještaja iz prethodne godine. **Sporazum o readmisiji** između Evropske unije i Crne Gore je na snazi od 2008. godine.

Instrument za pretpristupnu pomoć 2021-2027 (IPA 111)¹⁵ nastavlja da pruža finansijsku podršku regionu i finansira Ekonomski i investicioni plan za zapadni Balkan.

Godišnji program za 2024. usvojen je u maju 2024. godine sa budžetom od 26,6 miliona eura, fokusiran je na (i) podršku Crnoj Gori u vladavini prava; (ii) dalje usklađivanje s pravnom tekovinom EU i izgradnja institucionalnih kapaciteta; (iii) pripreme za predstojeće operativne programe IPA III u oblastima životne sredine i klimatskih promjena kao i zapošljavanja i socijalne uključenosti.

Nakon odobrenja operativnog odbora Investicionog fonda za Zapadni Balkan, Crna Gora ima značajnu podršku za predstojeće infrastrukturne investicije, posebno u oblastima željezničkog saobraćaja i životne sredine. Štaviše, dodatnih 100 miliona eura iz programa IPA III je opredjeljeno za podršku izgradnji sljedeće dionice autoputa Bar-Boljare.

¹⁵ SL L 330, 20.9.2021.

Bilateralni godišnji programi se dopunjavaju paketom programa za više zemalja i regionalnih programa, posredstvom kojih se pruža podrška sektoru zaštite životne sredine, rješavanju pitanja migracije, socijalnog stanovanja, kao i TAIEX-om i programima konkurentnosti zajedno sa međunarodnim finansijskim institucijama i međunarodnim organizacijama.

U okviru **Instrumenta za reformu i rast**, Crna Gora bi mogla da ima koristi od indikativnog izdvajanja od 383,5 miliona eura, koje bi se kanalisalo putem Reformske agende koja pokriva ključne reforme u četiri oblasti politike: poslovno okruženje i razvoj privatnog sektora; digitalizacija i energija (zelena tranzicija); razvoj ljudskog kapitala; osnovna prava i vladavina prava. Isplata podrške Unije zavisice od ispunjavanja preduslova i realizacije reformi kako je navedeno u Reformskoj agendi.

Crna Gora takođe ima koristi od programa ruralnog razvoja IPARD III (u nastavku njegove podrške u okviru IPARD 11), pružajući značajan doprinos implementaciji Ekonomskog i investicionog plana za Zapadni Balkan i Zelene agende.

Crna Gora nastavlja da aktivno učestvuje u programima prekogranične saradnje sa susjednim zemljama i državama članicama EU (Jadran i Dunav – makroregionalne strategije), kao i programima transnacionalne saradnje i programima EU. U cilju unaprijeđenja mentalnog zdravlja mladih i jačanja kapaciteta u modeliranju makroekonomskih efekata zelenih politika i investicija, Crna Gora učestvuje kao posmatrač u dva pilot projekta u okviru Instrumenta tehničke podrške.

Mjere programirane u okviru programa IPA III se nadograđuju i dopunjuju prethodnim i tekućim mjerama iz programa **IPA II (2014-2020)**, koji su pružili značajnu podršku kroz instrument EU integracija, podršku za učešće u programima EU, Instrumentu za podršku civilnom društvu i IPARD-u, u cilju društvenog i ekonomskog razvoja zemlje i unapređenja procesa reforme sektora vladavine prava, osnovnih prava, reforme javne uprave i drugih kritičnih sektora.

EU pruža podršku putem programa IPA i Instrumenta vanjske politike za jačanje otpornosti partnera sa Zapadnog Balkana da se suoče sa hibridnim prijetnjama, uključujući sajber prijetnje i strano uplitanje i manipulacije informacijama.

PRILOG II – STATISTIČKI PODACI

STATISTIČKI PODACI (od 5. septembra 2024. godine)

Crna Gora

Osnovni podaci	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Stanovništvo (u hiljadama)		620 i	622 i	622 i	622 i	621 i	618 i
Ukupna površina države (km ²)		13 812 w	13 812 w	:	:	:	:

Nacionalni računi	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Bruto domaći proizvod (BDP) (u milionima domaće valute)		3 265	4 663	4 951	4 186	4 955	5 924
Bruto domaći proizvod (BDP) (milionima eura)		3 265	4 663	4 951	4 186	4 955	5 924
BDP (eura po glavi stanovnika)		5 270	7 490	7 960	6 740	8 000	9 600
BDP po glavi stanovnika (u standardima kupovne moći (PPS))		10 783	14 587	15 697	13 417	15 456	17 577
BDP (u standardima kupovne moći (PPS), u odnosu na prosjek u EU (EU-27 = 100))		42.0	48.1	50.0	44.5	47.1	49.4
Realna stopa rasta BDP: promjena u odnosu na prošlu godinu u obimu BDP (%)		3.2	5.1	4.1	- 15.3	13.0	6.4
Rast zaposlenosti (podaci iz nacionalnih računa), u odnosu na prošlu godinu (%)		:	:	:	:	:	:
Rast produktivnosti radne snage: rast BDP (u obimu) po zaposlenome, u odnosu na prošlu godinu (%)		:	:	:	:	:	:
Jedinični rast troškova radne snage, u odnosu na prošlu godinu (%)		:	:	:	:	:	:
** promjena za 3 godine (T/T-3) u nominalnom indeksu jediničnog rasta troškova radne snage (2015 = 100)		:	:	:	:	:	:
Produktivnost radne snage po zaposlenom: BDP (u PPS) po zaposlenom u odnosu na EU prosjek (EU-27 = 100)		:	:	:	:	:	:
Bruto dodatna vrijednost po glavnim sektorima							
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		9.6	8.2	7.9	9.1	8.0	7.5
Industrija (%)		12.1	12.5	11.9	13.5	12.5	11.3
Građevinarstvo (%)		5.9	7.0	7.9	7.3	5.8	4.8
Usluge (%)		72.4 i	72.4 i	72.2 i	70.0 i	73.8 i	76.3 i
Troškovi finalne potrošnje, kao učešće u BDP-u (%)		102.6	91.9	89.2	103.8	92.7	92.5

Bruto investicije u osnovna sredstva, kao učešće u BDP-u (%)		19.5	29.2	27.3	27.9	22.1	21.5
Promjene u zalihama, kao učešće u BDP-u (%)		42.3	42.9	43.8	26.0	42.8	51.5
Izvoz roba i usluga, u odnosu na BDP (%)		64.3	66.7	65.0	61.0	62.2	74.4
Uvoz robe i usluga u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:
Bruto investicije opšteg sektora države u osnovna sredstva, kao procenat BDP (%)							

Poslovanje	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Indeks obima industrijske proizvodnje (2015 =100)		101.8 w	113.8 w	106.6 w	105.6 w	110.8 w	107.2 w
Broj aktivnih privrednih društava (broj)		:	:	:	:	:	:
Stopa osnivanja novih preduzeća: broj osnovanih novih preduzeća u referentnom periodu (t) podijeljen sa brojem preduzeća aktivnih u t (%)		21.4 w	11.2 w	11.2 w	8.5 w	11.4 w	21.6 w
Stopa zatvorenih preduzeća: broj zatvorenih preduzeća u referentnom periodu (t) podijeljen sa brojem preduzeća aktivnih u t (%)		:	4.8 w	3.3 w	4.7 w	4.9 w	5.6 w
Lica zaposlena u MSP kao udio u broju svih zaposlenih lica (u nefinansijskoj privredi) (%)		:	:	:	:	:	:
Dodata vrijednost MSP (u nefinansijskoj privredi) (u milionima eura)		:	:	:	:	:	:
Ukupna dodata vrijednost (u nefinansijskoj privredi) (u milionima eura)		:	2 021 w	2 205 w	1 819 w	2 164 w	2 870 w

Stopa inflacije	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Indeks potrošačkih cijena (IPC), promjena u odnosu na prethodnu godinu (%)		:	2.6 d	0.5 d	- 0.5 d	2.5 d	11.9 d

Platni bilans	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Platni bilans: ukupno tekući račun (u milionima eura)		:	- 793.0	- 707.0	- 1 091.0	- 457.0	- 766.0
Platni bilans tekući račun: spoljno-trgovinski bilans (u milionima eura)		:	- 2 050.0	- 2 065.0	- 1 643.0	- 1 914.0	- 2 671.0
Platni bilans tekući račun: neto usluge (u milionima eura)		:	935.0	1 019.0	176.0	956.0	1 317.0
Platni bilans tekući račun: neto bilans primarnih prihoda (u milionima eura)		:	55.0	56.0	66.0	103.0	118.0
Platni bilans tekući račun: neto bilans sekundarnih prihoda (u milionima eura)		:	265.0	284.0	308.0	401.0	467.0
Neto bilans primarnih i sekundarnih prihoda: od čega državni transferi (u milionima eura)		:	34.0	49.0	51.0	66.0	41.0
** pokretni prosjek tekućeg računa u odnosu na BDP za prethodne 3 godine (%)		:	- 16.4	- 15.8	- 19.1	- 16.5	- 16.1
** Petogodišnja promjena udjela svjetskog izvoza roba i usluga (%)		:	19.0	26.8	- 31.4	4.6	17.7
Neto bilans (ulaznih – izlaznih) stranih direktnih investicija (SDI) (u milionima eura)		389.1 w	323.0 i	345.0 i	470.5 w	581.6 w	782.6 w
Strane direktne investicije (SDI) u inostranstvu (u milionima eura)		12.3 w	92.0	67.0	- 4.5 w	9.3 w	49.9 w
od čega SDI u privredama zemalja EU-27 koje podnose izvještaje (u milionima evra)		:	78.0	1.0	- 2.0 w	- 7.8 w	8.3 w

Strane direktne investicije u privredi zemlje koja podnosi izvještaj (u milionima eura)		401.4 w	415.0	412.0	466.0 w	590.9 w	832.6 w
od čega SDI privreda zemalja EU-27 u privredi zemlje koja podnosi izvještaj (u milionima eura)		:	19.0	41.0	90.9 w	172.4 w	223.6 w
** Neto pozicija međunarodnih investicija, u odnosu na BDP (%)		:	- 168.5 w	- 166.3 w	- 205.0 w	- 165.4 w	- 130.9 w
Godišnje stope promjene u bruto prilivu doznaka (u nacionalnoj valuti) od radnika migranata (%)		5.7 iw	4.9 i	4.8 i	6.3 i	6.8 i	7.4 i

Javne finansije	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Deficit/suficit opšteg državnog sektora, u odnosu na BDP (%)		- 5.4 w	- 4.6 w	- 2.0 w	- 10.7 ew	:	:
Bruto dug opšteg državnog sektora u odnosu na BDP (%)		45.4 w	70.1 ew	76.5 w	103.1 w	:	:
Ukupni državni prihodi, kao procenat BDP-a (%)		39.4 w	42.2 w	43.4 w	43.7 ew	:	:
Ukupni državni rashodi, kao procenat BDP-a (%)		44.8 w	46.2 w	45.4 w	54.4 ew	:	:

Finansijski indikatori	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Bruto spoljni dug ukupne privrede, u odnosu na BDP (%)		145.9 iw	164.7 i	167.4 i	221.6 i	191.7 i	158.4 i
Bruto spoljni dug ukupne privrede, u odnosu na ukupan izvoz (%)		346.7 w	381.7 w	381.8 w	852.4 w	447.6 w	307.3 w
Novčana masa: M1 (novčanice, novčići, prekonoćna oročenja, u milionima eura)		:	:	:	:	:	:
Total credit by monetary financial institutions to residents (consolidated) (million euro)	1)	1 951.6 w	2 528.0 w	2 727.3 w	2 841.0 w	2 884.2 w	:
**Annual change in financial sector liabilities (%)		:	:	:	:	:	:
** Privatni dug, konsolidovan, u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:
Kamatne stope: dnevna novčana stopa, godišnje (%)		:	:	:	:	:	:
Kurs eura: prosjek perioda (1 euro = ... domaća valuta)		1 w	1 w	1 w	1 w	1 w	1 w
**3-godišnja promjena (T/T-3) u trgovinski ponderisanom indeksu efektivnog deviznog kursa, 42 zemlje (2015 = 100)		:	:	:	:	:	:
Vrijednost rezervnih sredstava (uključujući zlato) (u milionima eura)		:	:	:	:	:	:
**3-godišnja promjena (T/T-3) u trgovinski ponderisanom indeksu efektivnog deviznog kursa, 42 zemlje (2015 = 100)		303.5 w	202.0	316.0	376.0	8.0	164.0

Spoljna trgovina robom	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Vrijednost uvoza: sva roba, svi partneri (u milionima eura)		1 823	2 554	2 601	2 105	2 504	3 540
Vrijednost izvoza: sva roba, svi partneri (u milionima eura)		454	400	416	366	437	700
Trgovinski bilans: sva roba, svi partneri (u milionima eura)		- 1 369	- 2 154	- 2 185	- 1 739	- 2 067	- 2 840
Uslovi trgovine (indeks izvoznih cijena / indeks uvoznih cijena * 100) (broj)		101.5 iw	100.7 iw	99.1 iw	94.4 iw	99.8 iw	110.6 iw
Učešće izvoza u zemlje EU-27 u vrijednosti ukupnog izvoza (%)		59.2 iw	43.1 iw	37.0 iw	37.7 iw	31.1 iw	30.3 iw

Učešće uvoza iz zemalja EU-27 u vrijednosti ukupnog uvoza (%)		43.5 iw	47.1 iw	47.0 iw	44.2 iw	45.7 iw	44.3 iw
---	--	---------	---------	---------	---------	---------	---------

Demografija	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Gruba stopa prirodne promjene stanovništva (prirodna stopa rasta): broj rođenih minus broj umrlih (na hiljadu stanovnika)		2.2	1.2	1.0	- 0.3	- 3.4	- 0.1
Stopa smrtnosti kod djece mlađe od jedne godine (na hiljadu živorođenih)		4.4	1.7	2.4	2.8	1.4	:
Očekivani životni vijek pri rođenju: muškarci (godine)		73.3	74.5	74.0	73.2	70.8	:
Očekivani životni vijek pri rođenju: žene (godina)		78.8	79.3	79.5	78.8	77.0	:

Tržište rada	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Stopa ekonomske aktivnosti za lica starosti od 20 do 64 godine: procenat stanovništva od 20 do 64 godine koji je ekonomski aktivan (%)		63.0	70.5	71.8	67.2	64.7 w	:
* Stopa zaposlenosti za lica starosti od 20-64 godina: procenat stanovnika od 20 do 64 godine koji su zaposleni (%)		50.7	59.8	60.8	55.2	54.2 w	:
Stopa zaposlenosti muškaraca za lica starosti od 20 do 64 godine (%)		57.0	66.7	67.5	61.7	59.8 w	:
Stopa zaposlenosti žena za lica starosti od 20 do 64 godine (%)		44.4	52.9	54.2	48.8	48.7 w	:
Stopa zaposlenosti za lica starosti od 55 do 64 godine: procenat stanovnika od 55 do 64 godine koji su zaposleni (%)		33.8	46.6	50.1	44.2	41.1 w	:
Zapošljavanje po glavnim sektorima							
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		5.5 i	8.0 i	7.1 i	7.5 i	6.4 w	:
Industrija (%)		13.6 i	9.9 i	9.5 i	10.1 i	10.2 w	:
Građevinarstvo (%)		6.0 i	9.0 i	9.9 i	8.3 i	6.7 w	:
Usluge (%)		74.9 i	72.5 i	73.1 i	73.5 i	76.7 w	:
Zaposleni u javnom sektoru kao udio u ukupnoj zaposlenosti, lica starosti 20-64 godine (%)	2)	35.3 w	31.7 w	29.3 w	30.5 w	32.7 w	:
Zaposleni u privatnom sektoru kao udio u ukupnoj zaposlenosti, lica starosti 20-64 godine (%)	2) 3) 4)	48.5 w	63.9 bw	66.5 w	65.6 w	63.7 w	:
Stopa nezaposlenosti: procenat radne snage koja je nezaposlena (%)		19.7	15.2	15.2	17.9	16.6 w	:
Stopa nezaposlenosti za muškarce (%)		19.3	15.3	14.7	17.5	17.1 w	:
Stopa nezaposlenosti za žene (%)		20.1	15.1	15.7	18.4	15.9 w	:
Stopa nezaposlenosti mladih: procenat radne snage od 15 do 24 godine koja je nezaposlena (%)		36.6	29.4	25.2	36.0	37.1 w	:
Stopa dugoročne nezaposlenosti: procenat radne snage koja je nezaposlena 12 mjeseci ili duže (%)		15.7	11.4	12.0	13.4	11 w	:
Stopa nezaposlenosti za lica (starosti od 25 do 64 godine) koja su završila najnižu srednju školu (nivo 0- 2 Međunarodne standardne klasifikacije obrazovanja (ISCED)) (%)		30.9	21.0	26.9	35.2	31 w	:

Stopa nezaposlenosti za lica (starosti od 25 do 64 godine) koja su završila tercijarni nivo obrazovanja (nivo 5-8 Međunarodne standardne klasifikacije obrazovanja (ISCED)) (%)		12.1	10.0	11.0	12.0	11.5 w	:
---	--	------	------	------	------	--------	---

Socijalna kohezija	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Prosječne nominalne mjesečne zarade i plate (domaća valuta)		479 w	511 w	515 w	524 w	532 w	712 w
Indeks realnih zarada i plata (indeks nominalnih zarada i plata podijeljen indeksom inflacije) (2016 = 100)		104 w	98 w	98 w	100 w	99 w	117 w
GINI koeficijent		:	:	:	:	:	:
Jaz siromaštva		:	35.3	33.1	28.2	29.5	29.5
* Rano odustajanje od obrazovanja i obuke: procenat stanovništva starosne dobi od 18-24 godine sa najnižim srednjim obrazovanjem koji nisu obuhvaćeni daljim obrazovanjem ili usavršavanjem (%)		7.2	4.6	5.0	3.6	6.7 w	:

Životni standard	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Broj putničkih automobila u odnosu na broj stanovnika (broj na hiljadu stanovnika)		277.0	332.0	350.0	338.0	358.0	369.0
Broj pretplata za mobilne telefone u odnosu na broj stanovnika (broj na hiljadu stanovnika)		1 875.0 bw	1 822.8 w	1 849.9 w	1 736.8 w	1 804.4 w	2 062.6 w
Pokrivenost mobilnim širokopojasnim pristupom (na 100 stanovnika)		10.4 w	8.8 w	8.0 w	7.7 w	7.7 w	8.5 w
Fiksna pokrivenost širokopojasnim pristupom (na 100 stanovnika)		13 w	25 w	29 w	30 w	30 w	32 w

Infrastruktura	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Gustina željezničke mreže (linije u radu na hiljadu km ²)		:	18.0 i	18.0 i	18.0 i	18.0 i	18.0 i
Dužina autoputeva (u kilometrima)		:	m	m	0	0	0

Obrazovanje, inovacije i istraživanja	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Javna potrošnja za obrazovanje u odnosu na BDP (%)		:	:	:	:	:	:
* Bruto domaća potrošnja za istraživanje i razvoj u odnosu na BDP (%)		0.31	0.50	0.36 iw	:	:	:
Izdavanja iz državnog budžeta ili izdaci za istraživanje i razvoj, kao procenat BDP-a (%)		:	:	:	:	:	:
Procenat domaćinstava koja imaju pristup internetu kod kuće (%)		:	72.2	74.3	80.3	80.8	81.0

Životna sredina	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
* Indeks emisije gasova sa efektom staklene bašte, ekvivalent CO ₂ (1990 = 100)		85.0 w	76.3 w	78.5 w	75.4 w	75.5 w	:
Energetski intenzitet privrede (kg ekvivalenta nafte po BDP 1.000 eura u stalnim cijenama za 2015. godinu)		328.9	259.5	258.2	280.3	265.0	241.9

Električna energija proizvedena iz obnovljivih izvora u odnosu na bruto potrošnju električne energije (%)		41.6	52.4	53.6	61.5	60.5	63.2
Udio drumskog saobraćaja u unutrašnjem teretnom saobraćaju (na osnovu tonskih kilometara) (%)	5)	43.1 w	55.7 w	45.4 w	41.8 w	65.1 w	47.4 w

Energija	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Primarna proizvodnja svih energetskih proizvoda (u hiljadama tona ekvivalenta nafte (TEN))		721	728	736	726	749	743
Primarna proizvodnja sirove nafte (u hiljadama TEN)		0	0	0	0	0	0
Primarna proizvodnja čvrstih goriva (u hiljadama TEN)		434	362	396	400	371	416
Primarna proizvodnja gasa (u hiljadama TEN)		0	0	0	0	0	0
Neto uvoz svih energenata (u hiljadama TEN)		411 i	334 i	365 i	280 i	340 i	309 i
Bruto unutrašnja potrošnja energije (u hiljadama TEN)		1 134	1 074	1 112	1 023	1 093	1 062
Bruto proizvodnja električne energije (GWh)		2 656	3 811	3 433	3 381	3 777	3 322

Poljoprivreda	Note	2011	2018	2019	2020	2021	2022
Indeks obima poljoprivredne proizvodnje roba i usluga (po proizvodnim cijenama) (2015 = 100)		:	:	:	:	:	:
Iskorišćena poljoprivredna površina (u hiljadama hektara)		222.9	256.8 p	257.5 p	258.0 p	255.6 p	253.7 p
Broj stoke: živa goveda (u hiljadama grla, kraj perioda)		:	83.3 p	81.4 p	77.9 p	71.2 p	70.8 p
Broj stoke: žive svinje (u hiljadama grla, kraj perioda)		:	23.6 p	23.0 p	25.8 p	24.3 p	24.5 p
Broj stoke: žive ovce i žive koze (u hiljadama grla, kraj perioda)		:	216.0 pi	210.8 pi	204.4 pi	195.0 pi	190.5 pi
Raspoloživo sirovo mlijeko na gazdinstvima (u hiljadama tona)		:	181.5 p	178.0 p	:	:	:
Proizvodnja usjeva koji se žanju: žitarice (uključujući pirinač) (u hiljadama tona)		6.6	8.0 p	7.6 p	7.3 p	7.1 p	7.2 p
Proizvodnja usjeva koji se beru: šećerna repa (u hiljadama tona)		0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Proizvodnja usjeva koji se beru: povrće (u hiljadama tona)		29.3	42.3 p	40.1 p	39.4 p	40.9 p	40.9 p

Izvor: Eurostat i/ili nadležni organi za statistiku u Crnoj Gori

: = nije dostupno

b = razvrstano u serije

d = definicija se razlikuje

e = procijenjena vrijednost

p = privremeno

i = procjena Eurostata

w= podaci dostavljeni od strane i sa odgovornošću nacionalnog organa nadležnog za statistiku i objavljeni u stanju u kakvom su dobijeni, bez bilo kakve garancije po pitanju kvaliteta ili usklađenosti sa statističkom metodologijom EU

* = indikator Evropa 2020

** = indikator za makroekonomsku neravnotežu (MIP)

Fusnote:

- 1) Zajmovi uključuju ukupne zajmove banaka odobrene građanima izvan države monetarnih finansijskih institucija i druga potraživanja (faktoring i forfetiranje, potraživanja po osnovu neizmirenih akceptnih mjenica, garancije i mjenice).
- 2) Podaci se odnose na broj zaposlenih u javnom sektoru kao udio u ukupnom broju zaposlenih.
- 3) Sadrže podatke o privatnim kompanijama ili preduzećima, preduzetnicima, privatnim gazdinstvima i nevladinim organizacijama (NVO).
- 4) Razdvojeno u serije, jer su ranije samo zaposleni odgovarali na ovo pitanje; od 2018. godine sva zaposlena lica odgovaraju na ovo pitanje.
- 5) Ukupan teretni saobraćaj (nacionalna teritorija i međunarodni prevoz).

